

ROZHOVOR Václava Kahudy s Emilem Haklem 4

POEZIE Miroslav Fišmeister 7

ITVAR

LITERÁRNÍ OBTÝDENÍK

PRÓZA Emil Hakl: Monolog 9

KNIHA V TISKU Alissa Nutting: Tampa 10

ESEJ Kočovní apoštol Štěpán N. Uvarov 11

LITERÁRNÍ TOPOGRAFIE Básník Liberté 12

NAD KNIHOU Intelektuál ve 20. století 14

HISTORIE REVOLUCÍ Dopravní a komunikační revoluce 16

INTERPRETACE Václav Havel: Odcházení 19

KULTURNÍ POLITIKA Maďarsko 20

Z RECENZÍ Kohout 21 Švankmajer 21
Landerová 22 Harstad 23

Milí čtenáři *Tvaru*,

rozhovor je vždy ošemetná záležitost, a odehrává-li se před okem veřejnosti, pak to platí dvojnásob. Jeho ostny raší – troufněme si říci – z metafyzických kořenů. Podle personalistických filosofů je dialog matricí skutečnosti – dle Goetha je „živou rosou“, alchymickou sloučeninou protikladů par excellence. V rozhovoru probíhá setkání – interpersonalita je přesah, radikální zjevení neznámého – druhý mě vybízí k odpovědi. Samozřejmě ne každý rozhovor naplní svoji potenci beze zbytku, ale v každém se přítomnost já a ty nějak zableskne.

Z rozhovorů pro jakákoliv média, ať se pohybují na kterékoli straně barikády, mám vždy odcizující pocit vůči výchozí situaci, kterou je dialog dvou živých lidí. Možná je to proto, že veřejné rozhovory prostě „neumím“. Těžko říci. Jsem ale rád, že někdy se na stránkách *Tvaru* odehraje setkání, kterému ani možnost zcizení neubírá na živosti a soubytí. Takový je i rozhovor Václava Kahudy s Emilem Haklem v tomto čísle. Oba spisovatelé měli ztíženou pozici, možná paradoxně proto, že jsou mnoho let blízcí přátelé. Aby je příkop intimity nezczizil před intencionálně přítomným publikem, využili mnohé lsti, které známe i neznáme z jejich děl. Vznikl tak hýřivě svěží dialog, jehož integrální součástí je i reflexe nesnadnosti takového počínání. Současně při všech nadlehčených gestech a piruetách promyšleného smíchu je očividné, že diagnóza světa, na níž se při všech odlišnostech shodují, není věru moc veselá.

Zvýšená kritičnost vůči společnosti, v níž žijeme, a konkrétní podoba naší polistopadové reality (prošlé utopií pravdy a lásky) se někdy přisuzuje pouze mladší generaci. Hakl i Kahuda jsou evidentně stále mladí. Žijeme opět v pozdní době, čteme. A někde vespod: vy ještě věříte pohádkám? – zlověstně šeptají naši zaklínači. Cosi je u konce s dechem. Žijeme pohřební slavností, jejíž slavné finále ze strachu před *neznámým novým* odkládáme. (Snad patří k zralosti – ach, vy maliny v medvědíh tlapách, co o vaší rozkoši zítřejší hvězdy vypoví – ostře nazírat nepravdu bez ideologické tíže a zbytečného patosu, a ještě žít a psát.)

Končí-li svět, jak ho známe, a my tápeme v soumráčku nevěděni, bylo by mylné si myslet, že ze tmy vede jiná cesta než rozhovor živých. A konečně, co jiného je literatura než rozhovor na jiné vlnové délce.

Adam Borzič

11. února 17.00 | Veřejná diskuse: Co a jak obíhalo?

Diskuse s podtitulem *Česká literatura po roce 2000 optikou knižního trhu, veřejných knihoven a knižních veletrhů*. U kulatého stolu zasednou Vít Richter (Národní knihovna), Jaroslav Císař (časopis Biblio, příloha Literárních novin) a Dana Kalinová (Svět knihy). Moderuje Jiří Trávníček.

Přednáškový sál ÚČL AV ČR, Na Florenci 3, Praha 1.

11. února 20.00 | Tomáš Čada – Večer autorského čtení

Básník z okruhu literárně-kulturního časopisu *H_aluze* Tomáš Čada bude číst ze své čerstvě vydané knihy *Spodní patra*.

Čajovna Sněžný drak, Kpt. Jaroše 51, Kadaň.

12. února 18.00 | Čtenářský klub: Situace na knižním trhu a proměny v posledních letech

O proměnách ve vnímání, přijímání a prezentování literatury budou hovořit pracovníci Domu čtení a jejich hosté. Pořad bude reflektovat dění na literární scéně v posledních 20 letech.

Dům čtení, Ruská 192, Praha 10.

12. února 20.00 | Bachor – kniha – čepec – slez

Večer básnického čtení, který usiluje o překonání zavedené podoby tohoto uměleckého formátu, a to ucelenou dramaturgií, audiovizuálním doprovodem a kvalitní interpretací veršů. Večerem provází herečka Johanka Schmidtmajerová.

Galerie NoD, Dlouhá 33, Praha 1.

14. února 19.00 | Valentinský poetický večer 2014

Pořádá brandýský básník Zbyněk Ludvík Gordon. Číst budou: Milan Šedivý, Ivan Pasadena, Anna Vartová, Zbyněk Ludvík Gordon, Renata Bulvová, Jiří Smrž a Milan Hrabal. Hudební část večera zajistí písničkář Jiří Smrž.

Knihovna E. Petišky, Ivana Olbrachta 36, Brandýs nad Labem.

16. února 17.00 | Ewald Murrer – Nedělní podvečer autorského čtení

Hrabě Lusperto alias Michal Wernisch alias pan Pinke alias alias – muž mnoha tváří a jedné jediné estetiky, básník s melancholicky rozmáchlou malířskou štětkou.

Čajovna Sněžný drak, Kpt. Jaroše 51, Kadaň.

18. února 18.30 | Autorský večer Petra Hrušky

Básník Petr Hruška, laureát mj. Státní ceny za literaturu 2013, bude číst nejenom ze své poslední knihy *Darmata* a Yvetta Ellorová zazpívá zhudebněné básně, nejenom ty esky-mácké.

Galerie Montmartre, Řetězová 7, Praha 1.

969 SLOV O PRÓZE VLADIMÍRA KLIMECKÁ: DRUHÝ ŽIVOT MARÝNY G., KNIŽNÍ KLUB, PRAHA 2013

Literární cena Knižního klubu je vyhlášována už dlouho, a nebýt aféry s vietnamským pseudonymem, nezůstal by z jejich vítězů v paměti českých čtenářů ani jeden. A zdá se, že hluboké zapomnění čeká i na loňského vítěze, tedy na román *Druhý život Marýny G.* Vladimíry Klimecké.

Neznám konkurenci, v níž tato próza zvítězila, nebyla však patrně velká. Dovedu si ale představit, co v očích posuzovatelů rozhodlo. Kromě nutnosti cenu udělit to mohla být i autorčina schopnost vyprávět, tedy dovednost pomocí slov a vět nenásilně evokovat dialekt a kolorit kraje uprostřed kopců a takřka kronikářským způsobem dokumentovat „běh času“ tak, jak se promítal do života valašských hrdinek od sklonku devatenáctého století až do... (ted?).

Knih je rozčleněna do čtyř kapitol pojmenovaných podle čtveřice žen. První z nich – Marýna – líčí v první osobě osudy „prámáti“ rodu, další tři – Růža, Josefka, Fany – přecházejí do polohy autorského vyprávěče a vykreslují příběhy jejich potomky. Hlavním tématem tu přitom jsou rodinné události a vztahy – takové, jaké prý bývaly v dobách, kdy rodiny ještě bývaly pořádně velké a panoval ten řád. V časech, kdy se všichni protloukali, jak se dalo, protože život byl těžký a práce někdy byla a jindy zase ne, jenže žít se musí pořád.

Ženský prvek tohoto vyprávění přitom porota mohla spatřovat v tom, že autorku zajímají především lásky, svatby, porody, nemoci a smrti, jakož i všelijaké veselé a smutné historky. Například ta s kozou, co se utrhla, nebo ta, jak si jedna děvčica myslala, že je těhotná, a přitom byla panna, anebo jak vezli na střeše autobusu rakev a ona spadla. A to vše na třech stovkách

stran a přitom v rychlém tempu, bez zbytečné psychologie, deset let sem, deset let tam, pokaždé trochu jinak, ale pořád tak nějak stejně. Výsledkem je, že za chvíli jste ze všech těch Růží, Josefek, Matějů, Emilů, Janů, Josefů, Rudů, Danů, Jendů, Martinů, Ondřejů, Dan, Bár, Lidek, Ferdinandů a Fanynek celý zmatený a pochopíte, že je to vlastně jedno, kdo ke komu tu patří, protože čas běží a všichni se nakonec vdají, ožení a umřou.

Zmocní se vás také pocit, že to můžete číst na přeskáčku a vlastně o nic nepřijdete. Pochopíte, že autorčina obrazivost totiž stačí na to, aby rozehrávala a ilustrovala obrázky dávných časů, nikoli však na to, aby vytvořila skutečně závažnou a dramatickou výpověď o složitosti individuálních lidských životů, případně životě v osobitém horském regionu.

Autorčin pohled na ženský svět a jeho proměny je ve své podstatě kronikářsky konvenční, ulpívá na vnějším povrchu událostí a lidských činů. Její postavy jsou ve svých skutečích i myšlenkách víceméně jednorozměrné a chybí jim hlubší psychologie, která by z nich učinila více než zaměnitelné veličiny v rodinných vzorcích.

Nejvýraznějším projevem této konvenčnosti je ovšem způsob, jakým autorka konstruuje dějinné pozadí, na němž se osudy jejich hrdinek mají odehrávat. Klimecká sice tuší, že si zvolila žánr, jenž se bez vykreslení dějinných fakt, souvislostí a kontextů nemůže obejít, nechápe to ale jako problém, kterým by se měla příliš zabývat, natož aby se pokusila vytvořit vlastní osobitý dějinný koncept. Domnívá se, že stačí, když se sem tam zmíní o smrti císaře, o vzniku republiky, eventuálně ve dvou větách naznačí spory pana faráře s ag-

rárníky nebo smrt Stalina a Gottwalda. Naplno historie do jejího vypravování tak vstoupí jediné v okamžicích, kdy pronikne přímo do valašských rodin, tedy za válek. Za té první, kdy muži rukovali a umírali, i za té druhé, která poskytuje příležitost vyprávět o partyzánech a udavačích a o tom, koho všeho tehdy Němci zavřeli a zastřelili, jakož i o bojích, které na Valašsku probíhaly.

Ale i v těchto pasážích Klimecká jen kopíruje dějinný koncept všeobecného pokroku, jenž odpovídá učebnici dějepisu pro základní školu z roku 1974. Ze své profesní orientace patřím k těm nemnoha, kteří dosti dobře znají oficiální normalizační prózu, a přiznám se tak, že jsem při četbě románu *Druhý život Marýny G.* prožíval silné dějá vu. A kdyby se autorka nenarodila v roce 1964, asi bych ji podezřívával, že tento román napsala už před třiceti lety a nyní se jí ho (po několika málo aktualizacích úpravách) podařilo vydat. Podle velmi podobné šablony totiž zobrazovala minulost a dějiny početná skupina venkovských románů, jež v sedmdesátých a osmdesátých letech vycházely v krajských nakladatelstvích: na počátku byla bída a chudoba, jíž náš pracovitý a láskyplný zemědělský lid dokázal jen tak tak vzdorovat. Nicméně nevzdával se. A nepodleh ani za okupace, byť musel přinést mnoho obětí. Po osvobození statečnou Rudou armádou mu pak moudří komunisté ukázali cestu pravého pokroku a nastala spokojená a sociálně spravedlivá přítomnost.

Toto dějinné schéma (nejspíše jen podvědomé, nicméně zřetelně) opakují tři ze čtyř kapitol, které společně směřují k evokaci harmonického bezčasí komunismu, v němž se jako symbol ráje a práce pro

všechny nad Beskydami rozklenula rožnovská továrna Tesly. A nic na tom nemění ani fakt, že za normalizace by autorka musela ze svého textu pár slov vyškrtnout, například Masaryka, měnovou reformu v roce 1953 anebo Boha a péči o jeho svatostánky. Nebylo by toho ostatně mnoho, protože padesátá léta Klimecká nevnímá jako hodnotový problém, a tak ji na nich nezaujalo ani združstevňování, ani jiné formy násilí, s nímž byl nástup komunistů k moci spjat. Zcela pak abstrahovala od všech politických pohybů po roce 1954, tedy od liberalizace šedesátých let či od druhého příjezdu sovětských vojsk v roce 1968.

Identicky pak autorka postupovala také v závěrečné části románu, v níž nečekaně skočila rovnou do naší současnosti, chápané jako návrat k tradicím kraje i rodu. To tu je mj. vyjádřeno příběhem o obnově zchátralé kapličky. Klimecká je však nadále přesvědčena, že je zbytečné tak pěkně vypravování o lidech komplikovat jakýmsi vzdálenými dějinami, co se odehrávají kdesi jinde, a tak sice použije pár polistopadových reálií, nicméně její postavy jako by se stále pohybovaly kdesi mimo čas. Cizinec by snad ani nepochopil, že se v této zemi od padesátých let cosi drobného změnilo.

Dej Pánbu této próze klidné spočinutí.

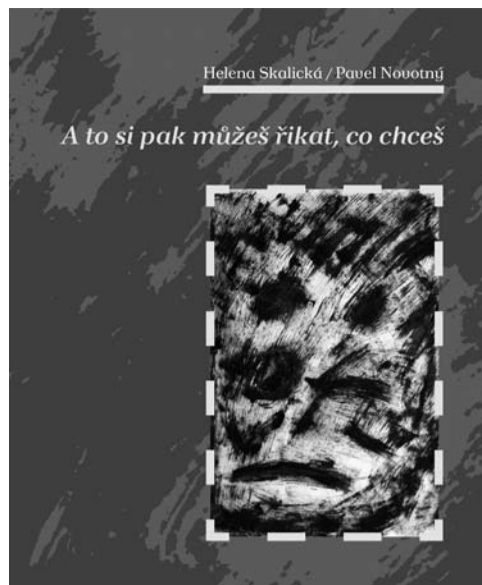
Pavel Janoušek

KRÁSA IS DEAD. ART BRUT IS ALIVE!

Když v roce 1922 vyšla kniha Hanse Prinzhorna *Výtvarná tvorba duševně nemocných*, šlo o průkopnickou práci v oboru psychiatrie a porozumění tvorbě pacientů trpících psychózou. Avšak nejen to; publikace, která obsahuje kromě teoretické části, v níž se autor pokouší uchopit podstatu tvorby duševně nemocných, také reprodukce výtvarných děl pacientů spolu s krátkou biografií každého tvůrce, výrazně ovlivnila vývoj moderního (nejen vizuálního) umění. Na Prinzhorna se odvolávali Vasilij Kandinskij či Paul Klee, ale pro Jeana Dubuffeta, jednoho z nejvýraznějších umělců 20. století, se stala *Výtvarná tvorba duševně nemocných* téměř bez nadsázky „biblí“. Jakkoliv si totiž Dubuffet prošel krátkým vzděláním v oblasti malby, byl celý život fascinován uměním, jež stojí mimo kánon západní umělecké tradice. Neoperuje s pojmy jako krása či ideál, ale zajímá ho tvorba, která vykazuje naprosto jiné aspekty, a to motivy chaosu, zasažení či zranění. Začíná ji označovat *art brut* neboli umění v surovém stavu produkované těmi, kdo jsou zcela vzdáleni prostředí profesionálního umění. *Art brut* má mnohem blíže k tanci či pláči, píše Dubuffet, a dodává: „Jsem přesvědčen, že umění má mnoho co do činění se šílenstvím a deliriem.“ V roce 1948 ustavuje Společnost *art brut*, a i když tvrdí, že nejde primárně o umění psychicky nemocných, jejich díla tvoří dvě třetiny jeho sbírky. V přednášce *Antikulturní pozice* z roku 1951 pak uvádí: „Osobně věřím v hodnoty divoštství, tím mám na mysli: instinkt, vášně, náladu, šílenství.“ Ostatně již Hans Prinzhorn o *art brut* říká, že tvorba se pro autora stává životní nutností, a to ne z hlediska racionálního účelu, ale z čistého puzení tvořit, a konstatuje, že díla schizofreniků jsou založena na „absurdním uspořádání jednotlivých

prvků pro normálního člověka“. U maleb psychicky nemocných se také setkáváme s tím, že se vše odehrává jaksi na povrchu. Neexistuje zde dualita mezi hloubkou a povrchem, nýbrž postavy či výjevy jsou umístěny do jednoho pole, mini-univerza přečpaného až k prasknutí. Plocha obrazu se napíná, deformuje, praská – je „těhotná“ významem. Ale jen a pouze tento nadbytek významu (označujících je vždy více než označovaných) umožňuje udržet malbu vcelku. Podobně je tomu i u tvorby drogově závislých, jejich malba však bývá křehká jako sklo, stojí na vratkých základech.

Kniha *A to si pak můžeš říkat, co chceš* vznikla z audionahrávek, které pořídil Pavel Novotný s Helenou Skalickou. Skalická (nar. 1951) je od mládí v invalidním důchodu a má za sebou několik desítek pobytů v psychiatrických zařízeních. Jako známá představitelka *art brut* se účastnila mnoha výstav včetně přehlídky tohoto umění v Muzeu Montanelli v roce 2012. Skalická vypráví o svém životě; čtenáře okamžitě zasáhne ostrost a syrovost promluvy, autenticita: „Ale kvůli tý Evě sem přišla z pauzy o tři minuty pozděj. Což mělo za následek ten, že mě mistr vyhodil na hodinu. A já, a co to jako znamená »na hodinu«? Když mi to holky vysvětlily, tak mě popad takovej vztek, hnedka vltinu mistrovi do kanceláře a říkám: Ty hajzle, tak ty mě budeš vyhazovat na hodinu, ty mě? – nadělala bych klidně hodinu navíc, všichni si vyližte prdel, seru na vás! Takhle sem mu propleskla hubu, práskla za sebou dveřma, v šatně se převlíkla do sivejch hadrů, du za ním ještě jednou zpátky, hodim mu tam pod nohy ten mundúr, proplesknu ho ještě jednou, otočím se a du. A venku na rampě říkám, Franto, počkej támhle na rohu, hned puďu, odvezeš mě domů. A v tu chvíli mi to došlo: Odted se to všechno zesralo. Vzala sem tu pichačku a roztrhala ji před vrátným a von říká, co to děláte? A já říkám: hovno, sněž! A šla sem.“ (s. 30) Impulzivní a plná elánu je

Skalická; Novotnému pak vděčíme za to, že kniha (naštěstí) není uspořádána čistě chronologicky, jak tomu bývá u žánru „kulturní vzpomínky“. Vyprávění se prolíná s přítomností – to když Skalická mluví přímo k Novotnému: „Říkám ti, drž se mě, nebo se mi spadneš a pichneš se mi“ (s. 35), vzpomínky na minulost jsou rámovány zejména pobytů v psychiatrických léčebnách: „Tři roky ústavní léčby jsou tři roky ústavní léčby, co ti mám povídat. Musíš pochopit, že dou po tobě, že ti neuvěřej ani horečku. Pak tě nedostanou. Ale když je budeš poslouchat a žrát ty jejich prášky, tak seš v prdeli. Ode mě to taky čekali, jenomže měli smůlu. Já sem vopice mazaná, prášky sem strčila za zuby nebo pod jazyk a na hajzlu to pak vyplivla.“ (s. 55) V těchto ukázkách zřetelně vyvstávají motivy zasažení, zranění. Neustálé pokusy unikát, nebýt pod dohledem, vymanit se z moci traumatické samotného. Časté jsou výbuchy Skalické, momenty, kdy někomu „propleskne hubu“, zejména pokud cítí nespravedlnost a křivdu. Vše je však popisováno jaksi s odstupem, s nenuceností, žádná niterná a sebelitující zvolání. A právě proto je dojem z knihy tak silný: „Když mi

bylo kolem dvaceti, přepadaly mě hlasy z toluenu. Sedím třeba doma v pokoji, sedím si, povídám si, máma na mě, co prej blbnu. A já říkám, mamí, neruš, já tady mám návštěvu. A máma říká, ale dyť tady nikdo není, Helo, a já říkám mamí, di si k sobě, nech mě žít.“ (s. 73) Halucinační stavy, nadměrná citlivost, hypertrofie různých situací a okamžiků; to vše se ve vyprávění Heleny Skalické projevuje opakovaně. Nutno však podotknout, že nejde o proud slov vyčerených nazdařbůh, jenž by ztrácel syntax. Role řeči je naprosto zásadní, vždyť jak jinak lze porozumět myšlení a procesům s ním spojeným? Řeč, jakkoli na první „pohled“ nejasná a zdánlivě zmatená, umožňuje odkrýt, alespoň v jistých rysech, nitro pacienta. Proto je děsivé, když se dočítáme, že psychiatři v některých zařízeních dosud absolutně neberou ohled na řeč internovaného a zaměřují pozornost jen na vnější symptomy nemoci. Jako bychom uvízli v 19. století, v časech, kdy byl psychiatr pouze klasifikátorem viditelných znaků choroby. Proč se zabývat pacientovou řečí, když je zřejmé, že nebude mít žádný smysl, protože ji pronášá někdo, koho jsme prohlásili za nemocného...? Neprostupná situace, kterou Skalická popisuje. A možná že právě zde se ukazuje to, co je na *art brut* tak důležité. Tvorba umožňuje nemocnému znovu si projít traumatickou situací a pokusit se s ní vyrovnat, a zároveň napomoci tomu, abychom lépe porozuměli struktuře psychického onemocnění.

Text je navíc doplněn díly Skalické, která jsou naprosto skvělá. Nejenže se v nich vše odehrává na povrchu, ale použitý materiál plně odpovídá *art brut* (například skica *Bezdomovci a feták* byla nanesena lakem na nehty na tekutý obvaz). Umění se pro Skalickou stalo životní nutností, niternou tvorbou. Jak však v jedné z kapitol sama říká, nejlépe ji uklidní sekání dveří. Vášně, divokost a nespoutanost.

Martin Charvát

....TU NEMUSÍTE HLÍDAT“

Jméno Pavla Novotného je spjato především s radiofonickými kompozicemi a díly, jako je *Tramvestie*, která se pohybuje na trase mezi Jabloncem nad Nisou a Libercem jakožto tramvaj č. 11, *Havarijní řád* či album *Svět očima Monkikiho*. Kdo s ním přišel do kontaktu, ví, že se zaměřuje především na „běžné“ situace, zavádí je do krajnosti a poukazuje – tu na jednoduchost, tu na vyprázdňenost komunikace. Proto je kniha *A to si pak můžeš říkat, co chceš* v kontextu jeho tvorby svou „konkrétností“ poměrně výjimečná.

Výjimečná proto, že jakožto druhý autor je uvedena Helena Skalická (nar. 1951). Čtenář tedy poznává postavu, která drží dílo v celistvosti. Skalická je známou personou českého *art brut*, jako příklad uveďme katalog obrazů a kreseb *Láska ve vodě* (2000), za nímž stojí především Jaromír Typlt, zčásti pak i Bohdan Holomíček, který dodal fotografie z autorčina bytu. Škála výtvarných technik a postupů, které Helena Skalická používá, je velice pestrá. Na papír totiž nanáší to, co najde na ulici, a to doslova – parafín, tuš, rtěnky, řasenky, lak na nehty anebo třeba oční stíny. O námětech a jejich ladění výmluvně vypovídají názvy jako *Alkoholička*, *Zmlácený feták*, *Strach*, *Utopená žena*...

Nápad sesbírat a publikovat také její vyprávění není nikterak nový. Už Holomíček při vyvolávání fotografií poslouchal záznamy jejích příběhů a litoval, že nebyly vydány knižně. Tohoto úkolu se nakonec zhostil právě Novotný, kterému svérázná osobnost Heleny Skalické učarovala v roce

2006, kdy ji poprvé uviděl na dvorku Malé galerie v Liberci. Jednotlivé „kapitoly“ vycházely nejprve časopisecky (*Analogon*, *Tvar* 2011). Texty v té podobě, v níž se dostávají ke čtenáři, jsou výsledkem hodin a hodin stříhání, uspořádávání a cizelování: „O přestávce du do mléčného baru, dám si mlíko a rohlík a najednou tam vidím tu soudkyni, takže ji hnedka povídám, že je pěkná kráva. A za dvacet minut u soudu, jak tam vlezou, chci si odložit tu bundu, ale teď tam byl jenom jeden věšák vojetej kabátama, zamtala sem se do toho, spadlo to celý na zem, rvala sem se s tím, říkám, doprdele, ani pořádně věšák tu nemáte, děte se vysrat! A voni mi hnedka četli, co na mě všechno mají. A já pořád nadávala a voni říkaj, bute pět minut ticho! A já říkám, pět minut? – pět minut, no to vám můžu vyhovět! Takže mlčím, koukám na hodiny, sleduju ručičku, držím to přesně a za pět minut na ně vyjedu znova. A ten Stehlík, nebo jak se menoval, tak mi vyhrožoval, že mi pichne injekci. A já mu povídám, zkuste mě píchnout, a máte ji v sobě. A von ten Stehlík, ten taky moc dobře věděl, že se ho nebojím, protože už měl se mnou zkušenosti, hnedka mlel, že jako napadení nebo co – a já mu říkám: Já na vás seru! A voni mi tam diktovali další a další a já jim říkám: A polibte mi šos! A voni říkaj urážka veřejného činitele, ty krádeže, to už máme dva a půl roku. A já jim říkám: Tak a děte se vysrat, klidně to zakrouhlíme na tři, mně je to fuk! Takhle já na ně.“ (s. 46–47)

Jak je patrné, cílem bylo v maximální míře zachovat autentičnost jejího vyprávění (Novotný zdůrazňuje, že obsah zásadně nemění) s ohledem na přehlednost. Výběr z několika desítek hodin záznamů,

kteří Pavel Novotný pořídil, je naporcován a předkládán v podobě krátkých kapitol. Ve výsledku se ovšem prolínají a splývají (míněno nikoli negativně!) v jednu obrovskou příběhovou smršť, což přesně reflektuje i osobnost Skalické. V dětství byla týrána otcem, poté nevlastní rodinou, prošla několika desítkami psychiatrických ústavů, bydlela na ulici v Liberci i v Praze, nakonec díky libereckému sdružení Fokus dostala byt. Všechny tyto silné momenty jsou zde zaznamenány – a díky zachování větné stavby, nespisovným či vulgárním výrazům i elipsám čtenář intenzivně vnímá překotnost a napětí vyprávění i skoky od (vzácné) stability a klidu k opačnému pólu (vyprávění o milenci, který zničehonic umře) zoufalství, vzteku a zklamání. Na jedné straně nehledaná starostlivost, péče a ohleduplnost vůči jiným bezdomovcům či pacientům – a na té druhé prudké výbuchy vůči lékařům, zdravotním sestram, příbuzným, souputníkům. „Jednou mě poslali, ať du roztřídit a napytlovat prádlo pochcáný, před snídaní. Tos musel pěkně roztřídit, spočítat, zapsat, dát do pytlů, všechno sem to udělala, a potom že puďu jíst. A voni na mě šli s lékama, ale já jim říkám, že se chci nejdřív nasnídat, na hladovej žaludek ty prášky přece nebudu žrát. A voni zavolali na šestnáctku, přišli zřízenci, dva alkoholici. Když přijdou zřízenci, to se dějou věci. Kdo tam nebyl, nikdy nemůže pochopit, jak to vypadá uvnitř. Zřízenci hnedka, ty svině jedna! A pic ho, až se mi hlava otočila, a pic druhá, takhle se mi otočila znovu. A von mě hodil, menoval se Horák, takhle si mě přehodil přes rameno a chtěl mě odnést. Ale já se mu zakousla do stehna a vykousla

mu kus masa. A von mě hodil na zem a vykopal mi zuby.“ (s. 55–56)

Nezáleží na tom, zda jsou všechny příběhy stoprocentně pravdivé. V každém případě jsme strženi lavinou živelného vyprávění; čtenář spolu s jeho autorkou projde ulicí, ústavem, hospodou, aby na konci padl vyždímaný tím, co právě přečetl. Záznam jejich (více méně) monologů tak pozoruhodně koresponduje s její výtvarnou činností a zároveň ji doplňuje – a právě tohle propojení činí knihu tak osobitou.

Jaromír Typlt i Pavel Novotný zdůrazňují, že „Helenka“ by neměla vědět, že dělá umění, jinak by její tvorba mohla ztratit právě to, co je na ní tak zajímavé. Lze ji jen nechat chrlit příběhy (respektive obrázky) a následně je probírat. Pak člověk narazí na něco, co ho svou syrovostí semele – tak jako kniha *A to si pak můžeš říkat, co chceš*.

Jiří Feryna

Tvar můžete objednat e-mailem, telefonicky nebo poštou

redakce@itvar.cz

Tvar, Na Florenci 3,

110 00 Praha 1,

tel.: 234 612 398, 234 612 407

Cena pro předplatitele 25 Kč

Rozhovor Václava Kahudy s Emilem Haklem o ženách, bustě Hermanna Göringa z vepřového masa a klidovém stavu mysli

Kde se zrovna nacházíme?

Použil bych verše Andreje Stankoviče: Jak vypadá bakchanále? Já v kanále, ty v kanále, nad námi prdel.

Co je to za dobu?

Tady bych vytežil Václava Bělohradského, který cituje někoho, kdo říká, že žijeme v době postideologické či pozdní. Pozdní znamená, že už nemáme moc času.

Stav země, světa, státu – civilizace?

Je to všechno ošoupané, zprohýbané, mnohokrát přelakované, rezavé od tělních tekutin, neoborně spravované za provozu, plně traumat a primitivní nenávisti, takže je logické, že jsme klesli až někam do páté ligy.

Jan Keller píše o „přetíženém výtahu do vyšších pater společnosti“. Fungoval po generace jako stimulans pro nižší střední třídy. Svým snažením udržovali společnost v chodu. Dnes ambiciózní přistěhovalci přesytíli trh práce – a svou skromností a nenáročností a ochotou pracovat přesčas a načerno udržují vyspělé společnosti ve stavu divné umělé prosperity.

Ano, to je další stádium vývoje, který spěje k nezaměstnanosti domácího obyvatelstva. Keller taky mluví o následné kriminalizaci středních vrstev (v tom smyslu, že stát běžně obyčejným lidem podsouvá, že si za svou situaci můžou sami, případně je hned trestá). Mají zřejmě pravdu jak ti, co tvrdí, že to povede k nějaké formě ubývání „obyčejného“ obyvatelstva, tak ti, kdo poukazují na fakt, že se jinde žije mnohem hůř a že i na našem území panovaly mnohem nepříznivější časy. Panovaly, ale vždycky se našlo určité procento lidí, kteří si to nenechali líbit a vzdorovali (i tebou nesnášená Charta 77 patří do tohoto okruhu). Obávám se, že to se změnilo – s tím, co tady máme teď, bojovat nelze. Zmizely totiž poslední zbytky normální lidské solidarity, bez níž je vzdor jen soukromým plácnutím do bahna.

V podstatě jde o trvalé společenské a hospodářské paralyzování, omezení a brzdění naší společnosti. Kdoví jestli nějaký státní útvar – v dnešní době privatizované nadnárodní moci – má tu respektovanou dřívější sílu. Možná se blížíme stavu někde před dobu národního obrození. Anebo to je samovolný pohyb entropie – rozpadu vysoce organizovaných struktur na jednodušší? Hrad z písku se pomocí větru a mořských vln mění – v písek sám. ...Za sebe se domnívám, že jsme spíš dole, dejme tomu – fest ve sráčkách. Ale je zde nějaká dimenze růstu, cesta do zářivé budoucnosti – domnívám se, že spíš individuální než společenská (i když ani tady bych neházel flintu do žita, spíš mám chuť tu flintu nejmíň desetkrát denně použít – v tramvaji, na ulicích a na úřadech, do poslanecké sněmovny bych musel vzít plamenomet. A obávám se – že bych se nakonec musel zastřelit sám). Takže prdel?

Legrace, ano. Ta nám mockrát pomohla v těžkých dobách. Jsme zvyklí se do omdlení ironizovat, relativizovat, smát, vědouce se usmívat a pochechtávat, a často si ani nevšimneme, v jak upocených kulisách. Dimenze růstu – v čem konkrétně ji vidíš?

V obyčejné lidské slušnosti, v osobní rovině znám dost velikou spoustu sluš-

ných lidí. Ovšem, všichni – tedy i já – delegujeme čím dál víc ze svého života do struktur moderní společnosti. (Představ si – oni existují „manželští poradci“, a jistě, proč ne? Manželství a rodičovství má všechny příslušné příznaky regulární psychózy.) Prostě to všechno – tu dravčí volnost, kterou jsme dali na oltář pospolitosti – vytváří „temnou stranu reality“. Tabu – všichni o něm víme, a mlčíme. Viz „pohádka o revoluci slušných lidí v listopadu 1989“. Kdykoliv si na tu dobu vzpomenu – tak se mi chce blejt. Jak to bylo zneužitý.

Nemohlo nebýt, jak vyplývá ze známých dokumentů, co jsou k dispozici, viz *Kdyby mě zabili... aneb Jak to bylo s listopadovou revolucí 1989* (rež. Ján Novák, 2011) a řada dalších. O tom už dneska myslím nikdo soudně nepochybuje, že šlo o účelový přeskupení moci. Z druhé strany ta doba ale přinesla vítaný uvolnění – najednou se dalo volně publikovat, což předtím nešlo, na to se rádo zapomíná, vznikla spousta divadel, klubů, jezdili sem lidi z ciziny. Zhruba na čtyři až šest let se Praha (nevím, jak jiná města) otevřela a dýchala, což je z hlediska dějin zlomek vteřiny, ale z hlediska jednoho života pozoruhodnej zážitek. Jinak že by dneska někdo mlčel o nějakých tabu, toho si nejsem vědom. Možná lidi, co musejí lhát, aby se uživil. Politiku nechme – škoda slov.

...Hele. Jsme banánová republika?

Jsme banánová republika bez banánů, čili asi spíš rohlíková.

Stárnoucí generace mladých, tzn. dnešní třicátníci – na kolik je jiný jejich svět od „našich časů“?

Neumím se vyjadřovat k entitám. Různí třicátníci se od sebe liší, tak jako se vzájemně lišíme my – plus minus padesátníci. Nevnímám žádné kontinuum, nic, na co by se dal namotat obecný soud. Obecně snad třicátníci nejsou tolik zaneseni předsudky jako my. Ale mají zase svoje předsudky, které nehodnotíme jako předsudky, poněvadž jim nerozumíme.

Ženy – je zde nějaký posun?

Připadá mi nějak zjednodušující ze zásady dělit lidi na ženy a na muže, takže neumím říct. Sice se mě na to neptáš, ale obecně mám z titulu komunikace nejradši vydařený ženský – když má ženská rozum v hlavě, humor a není úplnej magor, neznám empatičtější bytost. Chlapíci jsou proti nim dost často monotónní, monotematictí, plní komplexů.

„Multisexuální“ mladí a vedle stará garda tvrdých heterosexuálů a ortodoxních gayů – je to předstupeň pro něco dalšího, neznámého?

Nezanedbatelná skupina tzv. mladých má korektní ideály, resp. už fakt, že mají ideály, je výrazně vymezuje, takže i vztahy maj urovnány. Nepotřebují to, co my – dvacet až třicet pokusů, z nichž některý může vést k trvalejším závazkům. A naopak – ze staré gardy tvrdých heterošu leckdo v nestřežené chvíli zapiští, zamrká okem, uloží shemale a jde se předpuďovat.

To není lamentace na „hříšné mládí“. Myslel jsem na tu jistou prostupnost dosavadních hranic mezi samčím a samičím. Za pár let lidstvo přešlo do stavu androidů, kteří mají třeba osm-náct různých pohlaví.

foto Mikuláš

Tak vidíš – nakonec rozumíš skutečnosti, že se mezi lidmi toulá mnohem víc pohlaví, než se oficiálně přiznává. Málo se třeba bojuje za práva asexuálů – přitom je jich víc než všech ostatních dohromady.

Ale jinak – souhlasím s tebou. (I když ty mužozeny nedokážu ocenit, ta klobása mi fakt vadí, přes to nejede vlak.)

O žádných mužozenách nebyla řeč, jen jsem chtěl říct, že jsou výraznější dělicí roviny či podroviny, týkající se spíš psychické konstituce. A ty že jsou určující, poněvadž reprezentují prostor, kde se lidi buď setkají, nebo se ostražitě minou jako dva cizí živočišné druhy.

Ale jinak můžu říct, že jsem vždy u žen hledal – ne matku, ale odvážnou veselou kamarádku, indiánku, která se mnou bude putovat „prérií“. ...Můžeš nějak smysluplně definovat, co ty jsi hledal (a pořád hledáš) u žen?

Řekl bych to pateticky po zajičkovsku – spočinutí... Nebo to řeknu po svém – full servis smíchu, pláče a zapomnění. Každopádně v té věci hraje dominantní roli cyklus, cyklíka. Projdeš dalším kolem a jasně víš, kdy a proč se uzavřelo.

Letadla, lodě, ponorky, auta – stárnoucí, sto let trvající základní schémata řešení. Kosmické rakety a sondy – padesát let od programů Apollo: stagnuje, dohasíná věk technologií dvacátého století? Co bude nového?

No tak tobě měl Ježíšek nadělit miniponorku nebo vznášedlo, který by tě uneslo s použitím relativně tichýho chodu motoru. Ty si ho – a to nemíním ironicky – za ta léta samostudia zasloužíš. Mně by stačily novy botky a stratosférickej balón na jedno použití, nazval bych ho *Strýček příhoda*.

Ad miniponorka a vznášedlo – dnes jsem ve stavu, kdy bych bral takovou nahrubo zbouchanou plechovou žabu (popř. z nějakého tvrzeného PVC), která by se brodila žabincem a někde v bahně pod stulíky by si kecla na dno. Vysunul bych periskop, obhlédl situaci a četl si pak spokojeně knížku, potom svačina a káva z termosky. Po leháru na kanápátku, po dumce a zazdřimnutí – by nastala existenciální katarze!

Návrat do dělohy, kdo by ho nechtěl zažít. Každý takový zazdřimnutí je falešná cesta ke kořenům, do srdce temnoty. U tebe se teda tahle touha ještě kombinuje s ambicí stát se na chvíli krokodýlem, na to bych si netrouf. Mně stačí ke štěstí špunty do uší a nazdar.

Ano! Povětroň! Nádherné – úplně to vidím: ...za mohutného bublání a vypouštění balastních nádrží, pomocí elektrických výkonných rotorů – jak rozhněvaný brouk potápník – bych se vznesl nad hladinu a po chvíli zmateného šmejdění v rákosí a sekání větvíček v olšinách – tápavě by přistála mokrá přišera někde na louce, popřípadě ještě vyvrátila z kořene starou vykotlanou vrbu. Volšoveček by mi nadal do chramostejlů.

A myslivec by tě omylem zastřelil, tvrdil by, že viděl dvanáctáka a žes tam neměl co dělat.

...Hele. Svičková, řízek, guláš, vepřový na kmíně, rajská, špagety, pečený brambory atd. Mám pocit, že na světě existuje asi osm nebo dvanáct základních postupů při vaření. A z těch základních linií se odvíjejí tisíce variant. Co si o tom myslíš?

No jéje – jenom kolik možností nabízí nejchudší z chudých – obyčejná topinka. Mně do toho navíc mluvěj různý osobní mody – tak dlouho chodím k Thajcům, až mi wasabi vyžere nosní přepážku. Pak zas dva měsíce noky – ty si dělám sám a do nich různý vložky, drůbeží játra, keřící paličky, zelenina všech typů a barev. Ale ty základní postupy jsou baj volko čtyři, pokud vypustíme tatarák a syrový mořský humusy. Vaříš, dusíš, pečeš, griluješ. Ty asi negriluješ, já taky ne, ale víme, že se to dělává.

Jaký je tvůj vztah ke španělskému ptáčku?

Jedno z jídel, který se málokdy nepodaří, a přesto jsou mezi různými variantami mamutí rozdíly. Známěj kdysi na chalupě dělal ptáčky takto: sroloval je klasicky, naskládal do kastrolu, zbytek utěsnil kompaktní hmotou z krájený slaniny a kořenový zeleniny, podlil to vývarem a pek v klasicejch kuchyňskejch kamnech, a byly to asi nejlepší vtáčky, co jsem kdy koštoval.

Ano, nádherné a přesné. Etalon čižby, resp. vařby, tzn. ukázka praktické ornitologie.

(Nedávno jsem pekl u jedněch známých na Kačerově „Na Kačáku“ ptakopyska – tzn. kachnu a k ní přikoupená a přiložená čtyři stehna. Byl to tedy „šestinohý“ kachnopysk.)

Tvůj potravní extremismus je známej – uvidíme, kam tě zavede. Kdysi jsme snili o bustě Hermanna Göringa z vepřovýho – dneska už na to dávno technicky máš. Základ by byla krkovice, doplnil bych vepřovým jazykem a pro efekt před konzumací

oddělitelnýma hovězima očima (vepřový nevim, jestli se seženou).

Tohle dělá už léta Švankmajer. A ten podle svých vlastních slov – jídlo nijak nemiluje.

Jo, to je evidentní. Toho bych nepodezíral, že si dá s chutí hovězí jazyk či mastnýho buřta s rozdrolenou houskou. Je surrealista, tak musí akcentovat hnus. My jsme ale plus minus realisti a toho maršála bychom snědli, nesnědli? Nezkusíme to aspoň? Třeba nám vyjde Gorbačov nebo Frankenstein, v troubě už je těžký dodržet formální ideu – tam se musí hlavně podlejvat.

Připomíná mi to nějaký voodoo. Nebo nějaký ty divoký kmeny na Nové Guineji. Ty fousáci-nosáci, všichni mají tvář půjčenou od jednoho prapředka... svý nebožtíky maj uzeny, na pomalým ohýnku pěkně do sucha. Potom dědu pěkně oblíknou a on sedí s nima u stolu a podávaj se mu jídla jako za jeho života. Akorát mi není jasný, jak dlouhou linii předků, jaké zástup sedí u ohně v chýši.

Žije s nimi v symbióze nějaké domácí brouček či motýlek, jehož larvy se starají o to, aby tam neseděly vedle sebe víc než 2-3 generace. Když je teta už moc rozvrtaná, odnese se do skal a předá se k dalšímu řešení tam sídlícím specializovaným duchům.

Jezevce – jak jsi mi před lety povídal – jsi tedy jedl. Psími klobáskami mě nasíráš už léta. Co člověk? Jedl jsi člověka?

Jezevce jsem jedl – asi nejlepší věc od masa, kterou jsem měl možnost okusit. Chutná jako ten pověstnej had, co se po něm Jiřík naučil rozumět řeči zvířat. Člověka bych nejedl, připadá mi jedovatej. Rád bych ale ochutnal fugu sashimi. Lidi, co fugu jedli, tvrdí, že ještě po pár dnech člověk necítí jazyk – v ústní dutině převládá necitlivé brnění.

Člověk – mladej veselej člověk (spíš naivní a určitě slečna), to nemůže bejt žádný „fugu“, neřkuli „sashimi“. Móc dobrý to bude – kamaráde zlatej. ...A nikdy jsem potom „necítil jazyk“! O „...převládajícím necitlivém brnění v ústní dutině“ jsem nikdá neslyšal. Leda jsem měl načuchlej knír! He-héé! ...Hele. Jeden známý mi vyprávěl, že si domů přivedl jednu sympatickou dívku. Ráno se slečna probudila a nabídla mu, že mu to udělá „připínákem“. Když mu vysvětlila, že se jedná o umělý penis, tak mu prudce poklesla chuť na cokoli. Nakonec na něm loudila okurku, že se potřebuje „dodělat“. ...Ten známý před ní zapřel hadovku, která byla v lednici, a když slečna odešla – s obrovskou chutí si udělal osvěžující okurkový salát. Doleha ho chápu.

Šacoval bych ho – nic ve zlém – na schizoidního psychopata. Salátovka je přece minimum, co pro druhého může normální člověk obětovat. V podstatě první pomoc, která by se neměla odmítat. Rovnou z lednice je ovšem studená.

Jseš rád na světě, ty veselej parchante?

Proč bych nebyl – jde o barvitou exkurzi, která se nebude opakovat. Jsem sám sobě průvodcem i vyjeveným turistou.

Hele, pořád cejtím – jak si udržuješ odstup, jak si hlídáš svůj psychické dvo-

rek, svoji „svatyni“, šukavou králíkárnou Ega.

Ale to tak prosím tě neber – jsem zvyklej na kanonickou formu interview, kdy se jeden ptá a druhý odpovídá. Ty seš oproti tomu zvyklej chrlit prohlášení, tak se koukám do těch tvech filipik nějak vklínit. Marná sláva – děláme rozhovor...

Prosím – ale je to pro mě náročný, když mám dělat rozhovor s člověkem, kterého znám takřka čtvrt století.

Možná jsme měli pořídit audio, ne-li video – tam bychom měli mnohem víc prostoru. Dva nesrozumitelní jedinci v dešti se smějí nejasným narážkám, před setměním si nasadí kulichy a odsáčkou směrem ke Klamovce.

Jsou chvíle – kdy se úplně odpojíš, nekontroluješ se a necháváš to plout „na vlnách věčnosti“?

Naopak – jsou chvíle, kdy se snažím vypadat jako někdo, kdo se kontroluje a nenechává nic plout, ale je jich míň a míň.

Jediný chvíle, kdy se dokonale uvolním – je při psaní. Ani sex s milovanými dívkami, ani žádná jiná látka (kromě LSD – tehdy jsem líbal svou smrt) mi nedaly tu volnost.

Jak je to u tebe? Jsou ještě na světě bytosti – které pro tebe nesou kouzlo a tajemství? Nebo jseš už těž – „odsouzen ke psaní“?

Vrtá mi hlavou, co máš pořád s těmi dívkami... Kouzlo a tajemství – o to by nebylo, ale většina bytostí má takovou honičku, že jsem těž odsouzen ke psaní. A to se nedá dělat rekreačně, čili pak zpětně není čas věnovat se bytostem. Ale hlavně – kdybych nebyl pisálek, bavil by se se mnou ještě někdo? Pochybuju.

Stárnu, na rozdíl od tebe, Ahasvere. A dívky – mladé ženy – se mi rozlily do všech registrů a prosácky do všemožných forem existence. Prolnuly dokonce do vrstev spánku.

Jo, to se mi děje taky – když není k dispozici reálné prožitky, přestěhuje se s celou parádou do snu. A je třeba přiznat, že v tom snu funguje, dá se říct, plnohodnotně.

Čím dál víc má pro mě usínání a probouzení takřka ženský charakter. Tělo tedy reaguje po svém (konečně usnul ten nekonečný proud slov a významů) a organismus konečně má čas na svoji vlastní práci – existovat! Až úplně zhloupnu, tak budu zřejmě říkat: „...Holka“ úplně na všechno, zřejmě i na krupicovou kaši s džemem. To muhle bys mohl rozumět. Domnívám se. ...Právě čtu (opět, po dvaceti letech) Fernanda Pessou, jeho *Knihu neklidu*. Je tam nádherně vidět, že mu tak v realitě hoří mozek, tak je senzitivní – že utíká do psaní a snění. Zde se napojuje na obrovské tělo svého intelektu a emocionality. V psaní je silný a nadčasový.

„Jaký zázrak nás spasí od neblahé mánie mít pravdu?“ – to nemůže napsat člověk, kterej se důkladně nezamyslel nad celkovým údělem, ne-li smyslem.

Dívka, již opěvuje ve svých raných zápiscích, posléze vyslyšela jeho touhy a chtěla s ním spojit svůj život. To ho tak vystrašilo – nevim, jestli šlo o soulož, nebo trvalý vztah, který měl vplynout v manželství. Zkrátka, Fernando

náhle přerušil všechny vztahy, a kdykoliv se dívka pokusila o kontakt – tak krátkodobě „duševně onemocněl“.

Byl to holt portugalskej Kafka.

Já vím, tvůj životní příběh je naprosto jiný, ale stejně – rozumíš tomu, ne? Je to spíš otázka nějakého nastavení citlivosti systému než nějaká naprostá patologie.

Patologie vůbec – spíš mám na mysli nějakou mentální hranici, kterou když jedinec mine v pasivním modu, není pro něj návratu. A i s nadějí to potom má trochu nahnutý. Tomu tedy rozumím víc než dobře.

Ten normální život – je prostě možný žít, jen s určitým definovaným rozsahem zpracovávaných informací. Jinak „spadne systém“. Myslím, že dokonce nějak opakuju tvoje někde napsané slova.

Případně já tvoje. Ale jinak – celoživotní pobyt v marastu vytrvale posiluje a rozvíjí samočisticí funkci organismu. V tomhle bodě jsem optimista, žít se dá čím dál líp. Vykvákaněj mozek a vydlabaný nervy paradoxně udržujou klidovej stav mysli. Pracuje se s tím, co zbylo, a je to tak v pořádku.

V svých knihách disponuješ přesně tou mírou nadhledu, která je vtipná a zároveň přesná. A zároveň ještě umíš navazovat kontakty s ženami.

Ženy nám dneska harašej na půdě, panečku... Mírou nadhledu si nejsem jist, ale rozhodně není ve vylučovacím poměru s navazováním kontaktů. Nutnou součástí nadhledu je skepse a podle toho to taky dopadá.

Jak bys pojmenoval svůj „zdrojový kód“, compagnero?

Nejspíš bych ho popsals jako dynamickou veličinu. Napětí mezi něčím a něčím, případně někým. Nic, na co je trvalejší spoleh. Permanentní aerodynamická nestabilita, která tě nutí k pilotování na plnej úvazek, jinak se zapichneš do hlíny a šlus.

Vůbec jsme tu nezmínili témata, která zabírají většinu naší e-mailové komunikace.

Ale jo, zmínili. Ponorky, žrádlo, stav osrdečníku, pokus o instalaci přesahu – všechno tu máme.

Například SR-71, černý fták, katedrála idejí a nadčasovosti. A ruské různé experimentální klony. Black Bird a vůbec

všechna letadla pokoušející se létat třímachovou rychlostí měla rozžhavený trup a Sovětům dokonce, jak říkáš – se tavila okénka a museli ven čučet nějakým periskopem.

To byly časy nespoutanejch iluzí, kdy se permanentně naráželo na skutečnost, že vlastně nejsou k dispozici materiály, který by směly konstrukční vize umožnily uskutečnit. Suchoj T-4 – to byl takovej jednoúčelovej lufták, z něj se čučelo periskopem do rychlosti 800 km/h, pak už museli zatáhnout i ten a letěli naslepo. Chruščov osobně zakázal, aby se nazýval „letoun“, muselo se mu říkat výhradně „raketonosec“. Postavili dva kusy, jeden dali do muzea a to bylo vše.

Ono nakonec – není ve výšce třicet kilometrů celkem do čeho narazit. Těž nutno zmínit technologické oltáře Su-27 a MiG-29, labuť nebo sokol inženýrství. ...Pod hladinami moří, pod arktickým ledovcem se tiše vznášejí stíny obřího žraloka – ponorky s výtlakem letadlové lodí (v kódu NATO nazývané Tajfun). A v šeru hlubin se mihají siluety lovcích titanových štik Akula. ...Tanky, vrtulníky a vznášedla. ...Atd. ...Lunochod. Co bude po téhle době? ...Jiná, já vím – další. Už teď je vidět neosobní drony, jak strílejí vesnické svatby v Afghánistánu.

Tak jsme se nakonec prozradili – děláme ze sebe romantiky, přitom se vyznáme v kódech NATO. Četl jsem, že existuje zvláštní psychiatrický servis pro obsluhu dronů, poněvadž tenhle typ zabíjení ne každé skousne (vnímaj chyby při vyhodnocování a viděj konkrétní oběti), čili se množej závažný deprese a jiný poruchy. Což těm svatebčanům jistě hodně pomůže. Západní člověk viditelně zaostává za vlastním pokrokem, bude ho třeba nahradit něčím míň citlivým, pokud se to stihne. Doufejme, že ne. Jsme zpátky v době pozdní.

Vím, že u tebe na hajzlu je napsaná tvoje báseň – o nějakém koníku, který „...do srdce mnohým pronik“. Můžeš ji tady ocitovat, na konec rozhovoru?

„Do srdce mnohým pronik / můj vždy veselý koník. / Však marná lásky snaha / ho taky zmáhá...“ To je konec 80. let; koníka bych dnes nahradil toníkem nebo ještě líp toníkem.

Díky!

Připravil Václav Kahuda

Emil Hakl (nar. 1958 v Praze), vystudoval Státní konzervatoř Jaroslava Ježka (1984–88), obor tvorba textu, později dva ročníky dramatického oboru tamtéž. Prózu začal psát v roce 1998 (předtím psal básně – sbírky *Rozpojená slova* a *Zkušební trylky z Marsu*), od té doby se jí věnuje soustavně. Publikoval v řadě českých i zahraničních sborníků a knižních výborů. Novela *O rodičích a dětech* byla oceněna cenou Magnesia Litera (2003) a byl podle ní natočen stejnojmenný celovečerní film (režie Vladimír Michálek). Za novelu *Pravidla směšného chování* obdržel Cenu Josefa Škvoreckého (2010). Jeho knihy vyšly v německých, anglických, polských, holandských a dalších překladech. V první polovině letošního roku mu v nakladatelství Argo vyjde kniha povídek *Hovězí kostky*.

Václav Kahuda (nar. 1965 v Praze), pracoval jako strojník, hrobník a v dalších dělnických profesích. V druhé polovině 80. let minulého století založil a spoluredigoval samizdatové *Branické almanachy*, kde také zveřejňoval své první verše a prózy. Začátkem 90. let publikoval v literární revui *Moderní analfabet*. Vydal prózy *Příběh o baziliškově* (1992), *Veselá bída* (1997), *Exhumace* (1998), *Houština* (1999), *Technologie dubnového večera* (2000) a *Proudy* (2001). V první polovině letošního roku mu v nakladatelství Druhé město vyjde rozsáhlá próza *Vítr, tma, přítomnost*.

Mrtvá domácnost

Rozkroje
uvnitř hrudi
ještě schováváte stíny
z nově vymalovaných
zdí.
Jíte vodu
bez sladidel
darujete darované
omotáváte se izolepou
do neprodyšné paralýzy
a trháte rychle
ať to nebolí.

Mrtvá domácnost II.

Své každodenní malé
smrti
ukládáte do útočiště
kožených křesel
studených jako nálada v obýváku.
Střídáte komorní ticho
s mrtvolně bledým
křikem
po tom lepším.

Na poli u Kylešovic

Kdosi nás navedl tím směrem
šli jsme
vzali to skrz pole
sláma bodala do podrážek
lámali jsme s chutí ten ostrý vzdor –
vzdala se před stromy které
nepustily nás dál.
Na rozloženém oblaku deky
odrážely se i po letech stejné sliby
cítily jsme se štihlejší
lehčí o zbytečnost
i když se nám nad ránem
znovu cpala do spacáku.

Ráno
útočiště benziny
smrdělo odstupem
a únavou z nezodpovědnosti
jen je ještě brzo na zhodnocení
snad zítra
pak rychle sprchou vyčistit díru
v hrudním koši
a zahladit stopy čistým pyžamem.

Na tomto místě

Bok po boku
bez kontaktu

šikovně ukryté představy
nepřiléhající pravda
ztrácející se v hustotě psa
kterému jedna
ta levá zadní
visí bez života
podél těla

a ty najednou víš

že na tomto místě
už nic nepůjde...

Samozřejmost

Příliš hubený příchod domů
a ozvěny pozdravů zněly jako
když se zasekne v krku kost.

Vynucenost se drala nad povrch chodby
s nehezky obrázky
jako náplastmi na oděrky
způsobené těsným plížením
podél stěn.

Ne tak netečně
jen se usmívat.

Těch pár dní
podpalovat mlčením
nedůvěru konečných proslovů

než přijde loučení
aniž by se vzhledlo od novin.

Šťastná cesta je přece
samozřejmost.

***

V hlavě trčí
na jednu noc
pronajaté úsměvy

krouží kolem
postelí

a jejich křeč
nedává později
spát

ráno pak sebereš
pár drobných
na vykoupení z domácího vězení

a na cestě zpět
ohlížení

ale volané jméno už
není.

Brzy to nebude důležité

Den puklý v základech
odvane vítr
a když těžké nohy
zabrousí podrážkou o chodník
varovně to zajiskří.

Až nebude pozdě večer
ale brzy ráno
udělá se tečka za větou
a vytratí z kapes
to čerstvě objevené.

Otřesy hrůzy
zaduní pod levým prsem.

Brzy to nebude důležité
ale brzy
je
daleko.

Modlitba

Vyrovnat nakloněnou věž
v sobě

vzpažit
sepnout

oči na stropě
hltají světlo.

Ráno

Pod očima tmavě zakroužilo ráno
sotva bylo vidět
ztratilo se v otázkách
co všechno je ještě nutné
udělat.

Čas chycený do dlaní
protékal jako voda
a vsákl se těžce
do klína.
Děšť v plících
brzdil dech

foto archiv autorky

***

Nad hlavami mraky jak čerstvě vyprané
peřiny přikryly vybělenou nenávisť
vůni zaživa posoleného masa.

Těžko uvěřit bouřce v lednu –
jen měsíc po prvním sněhu.

Na vybranou

Nožem
jako jablko
svlékáš se
ze své
slupky
poté
rozkrojiš se
na půl
ale už
nedáváš mi
na vybranou...

Pohozená slova

Jako perly sbíráš do hrsti
svá pohozená slova.
Na krku visí ti

příliš těsně utažená.

Večer pak před spaním
zuby zkoušíš
jejich pravost –

Sčítání zimních škod

Zívá prázdno – pažemi obrácené naruby.
Láskou zmrskaná útěcha.
Denní mūra zahuláká z polospánku
a hory mlčí – zatnulo se někde v zátylku.

Z kachličkových spárů civí staré časy
s tenkými škraloupky na hladkém povrchu –

a ty poprvé sčítáš zimní škody.

***

Takže konec?

Zasyčelo to
jako bosá chodidla –

útočně jako vosy
na dvě piva
stojící tu před námi
v němém svědectví
únosnosti.

Stácím se
jako slunečnice
do tmy –

a byl vůbec začátek?

nešlo to

dopředu ani zpět.

***

Jde mi naproti
a ještě to neví

stehenními svaly
tře divoce o sebe
nezřízeně

zařazen za otázkami
odpovídá pohledy
jako náboji
v krvavé sraženině chtiče.

Smíření

Promluvila
ke mně tiše
jakoby kladivem
bila vši silou
o plátno –

***

Leží to tam v nezasyhajícím vápně zdí
neprodyšně dýchavičného zmatku

zasekává se o ostré hrany
studu
a špiní o kolemjdoucí předsudky

chceš vejít dovnitř
a vymést kouty

zanesené
dětským

strachem.

Ivana Kašpárková (nar. 1983), básnířka, pochází z Dubňan u Hodonína. Vystudovala obor Česká literatura na Slezské univerzitě v Opavě a v současné době studuje na Ostravské univerzitě obor Učitelství českého jazyka a občanské výchovy. Básně publikovala v několika literárních sbornících, časopisech a almanaších: *Almanach Prowincjonalny*, *Texty*, *Artemisia*, *Literární.cz*. Byla oceněna v literárních soutěžích Trutnovský drak a Čáslav. Je finalistkou literární soutěže Františka Halase 2013. V současné době žije a pracuje v Opavě.

LITERÁRNÍ ZÍTRKY |

13. února 19.00 | Vernisáž výstavy Záhlaví
Vernisáž výstavy textů a fotografií Jaromíra Typlta.
Ukradená galerie, Zbrojnická 14/1, Děčín-Podmokly.

Ukolébavka

Mezi šáhy, mezi beji,
dželadami, mangabeji,
u plakátů ruských kin,
mandrilů a mirikin,
za kohau rongo rongy
za gongy fos, binturongy
i kahaury nosatýmy,
a byl tam i zrc
– ten tam byl s dlovkou
a s a a
koho, čeho, oho, čeho,
oho novin, ohonovin,
se syny a sanjásiny
s krajany a karajany,
pisivky, rušníci,
mimózy, ručníci
– hrající za různé týmy,
buchety a trebuchety
za ty ty i za pundity
s konsuly i proconsuly,
s levy a maglevy,
staropardy, leopardy,
sultány a tany,

Maigreta napln ženami,
buď muž,
Maigreta napln muži,
buď žena

Kaká v společnosti keporkaka,
tanky no, yes tatanky,
ten tiště, onen Mostiště,
pak dvakrát ši mezi paši,
tri-, di-, jeden efendi,
rupie s ány,
pávi s paviány,
peří arů, žakruarů,
stovky arů plné arů,
hezké dary pro sirdary,
runda bez jaguarunda,
půljaguár na jeden ar,
na jeden ar jaguár,
bauli na čele,
bouli namele
do paštiky ráhnoví,
noví a nový
táhnou sovy
z hvězdostarce jako z novy,
mluví s Mingy, Kiplingy,
kiplíni si mění plíny,
líni, a též barakudy,
barakudy zdvojněstrunné,
berou šílenství
a svinky svinné

Když děti maširují horkou kaší,
z kopce se koulí svět.
Až do morku vět.
Moje břicho se osamostatnilo.

***

Jako kopřivy,
děti, brebentíce, jako houby,
v houfku.

***

Papouška učila mluvit nemá stařena

Nadinteligibilní nús
Na létajících pouštích
z náústků sprch
teče sarkasmus

***

Usínajícího v slunci
polekal mě
výkřik sněhu

***

V krychli slunce neexistuje čas
Spím v ní
už hodinu a půl

***

Bílý okvětní lístek padá
Na něm jako na letadle
nehet kýmsi vyplivnutý z okna

***

Očima koktá,
koktá víčky,
obočím trhá slova
na barevné čtverečky.
– Míchá mléka,
míchá mlíčky. –
Po prvním úsměvu ženy
stéká běl do geometrie,
měníc ji
na obývací pokoje,
pokojné,
budoucí;
budoucnost je z šál, šátků a šálku.
Dva odstíny fialové.
Tekutá
podvečerní obloha ve sklenici.
Nehetnatci bílého budí-
ku
tiše pohlíží na sloní trus.
Nohy se usmívají jako částice,
usmívají se jako dopisy.
Polospánek, hebký jako bradavky.
A
bezchybně upletené světlo.

***

Navštív-
pub.
Minulosti a její příště:
žábu zná
z dětského hřiště.
Z dětského hřiště,
jež je plné žab.

***

Byl tu také ten stroj na dojení
žirafovníků,
který nebyl nikdy poslán do výroby
kvůli zcela mylnému nařčení ministra
z cizoložství

Byl tu také ten stroj na dojení
žirafovníků,
který nebyl nikdy poslán do výroby
kvůli zcela mylnému nařčení ministra
z cizoložství

(V první sloce jsou žirafovníky oranžové
a ministr nikdy nebyl ženatý)

***

Vokativ Amore.
Když v Africe jsi poprvé,
nemůžeš tam být „zas“.
Lviče je tykev,
ve které nosíš čaj a čas.
Lev, to je výhled na moře.

***

Pampelišková holčička:
„Já s ním nemluvim.“
Tráva: „Ani když bude zpívat?“

***

„Kdo tam bude poslední,
je studená brambora!“
Fotím včelu.

***

Dadaismus v dějinách krve.
Pře hrší.
Jedna hršel chce tam,
druhá onam.
Rozhodne soutěž v stavbě majáku.
„Kolik je ti, děvče?“
„Devatenáct.“
„A máš už děti?“
„Dvě.“

***

1
Dva kousky tuhy.
Paní Maigretová ve skládacím lehátku
s červenými pruhy.
Na pláži
maminky tráví čas pletím.

2
Na ulici
opírá se o šikmo postavený knír.
O kus dál leží ruka,
která čeká,
až si s ní zase někdo potřeše.
Modrá loďka chystá návnadu
na stoly i oleandry.

3
Péče o pleť člunu.
Mladá Vlámka ho zaskočila tím,
že začala mládnout.

***

Klidné jak pohled na román
založený nožem.
Vymyšlená holčička
v řece pere vymyšlenou panenku.

Kunsthistorická spekulace

Otcem zajíce je zajíc.

***

Ze světla vypřáhnou koně.
Z koně vyjmou růži.

foto Eduard Stuchlík

Z růže ti dají tvé dětství.
Po pláži přisnochodí kancléř Rolin.
Zasměješ se mu.

***

Řekl jsem, Padesát,
to je chleba.
Řekl jsem, že neznám
vztah mezi štukaturou
a orangutanem,
dvě stě.
Mezi těmito dvěma
řekl jsem
leží rovníkový ostrov,
tři tisíce.
Tam chodíš v minisukni.
Vousy jsou husa,
řekl jsem,
a husa je husí hnízdo.
Řekl jsem, Vousy
jsou dvě.

Básník a amatérský přírodovědec **Miroslav Fišmeister** se narodil 23. dubna 1976 v Brně, kde od té doby žije. Po maturitě na gymnáziu nedokončil studia filosofie, religionistiky a angličtiny na FF MU. Pracoval v různých dělnických profesích a v brněnské ZOO. Je autorem devíti básnických sbírek, dosud posledními jsou *Nohy z Kalymnosu* (2012) a *Dvoji dech* (2013).

inzerce

host měsíčník pro literaturu a čtenáře

Soutěž pro nové předplatitele revue Host
Máte rádi literaturu a vše, co se jí týká?

Předplatte si tištěný Host na rok 2014
a budete zařazen do slosování o tyto věcné ceny

3x CD — autorské čtení Magorovy labutí písně
3x CD — audiokniha Muži, kteří nenávidí ženy
1x Touch
3x Čtečka — Pocketbook 622
3x kniha — Žitkovské bohyně
3x Jan Balabán — Dílo I, II, III

Předplatitelská cena je výhodnější, předplatné komfortnější a všichni abonenti mají navíc nárok na slevu kompletní knižní produkce nakladatelství Host ve výši 25 %

Podrobné informace o předplatném a dárkovém certifikátu na www.casopis.hostbrno.cz

O čem by to mohlo být

„Keramické děti stojí u poštovních schránek.“

Začíná první strofu.
Ale bude se jí líbit?
Má ráda panenky?
Smutné konce?

Jen blázen je básník.
Do doby
než na verš,
čirý jak rosa mechu,
posadí laň.

Ztratila se stádu.

Kvintesence potu písmen
pro měkkost lůna
a chvějící se hrudník

Návrat z večera

Ta chvíle,
kdy nemá chuť
na masturbaci.
Sedí v zaplněné hospodě.
Sám.
Jak kameny za polárním kruhem,
čekající na úsvit.
Taviče mrazu.
Přemílá
o puklinách.
Umožňující
čekání na úsvit.
Na práci.
Bezmezně milovanou.
Jinými.
Jeho rodu.
Doteky chladného skla
řežou do jizev.
Krůpějí prostěradlo
téže výpravy.

**dob-a
do-ba
d-oba
doba ve zvukových prostorách**

rytmus
bič
r
ytmus
pedál
plyn
ry
tmus
vařečka
ryt
mus
taktovka
rytm
us
ukazováček
rytmu
s
bankovní konto

a co gregoriánský chorál?

ve jménu zkamenělé růže

co je to s tímto místem?
po návratu se ztrácíš uprostřed slova sex
extáze
excitace
ejakulace

při pohledu výkladních skříní
s výkladním dekoltem

co je to s tímto místem?
s brýlemi a sváděním
bez brýlí a s nahotou
nerozpoznáváš křivky sváteční nálady
orgasmů televize

co je to s tímto místem?
klecí přeplněnou krysami
jež nepamatuje ptáka
peří řídne jak modřín opadáva

co je to s tímto místem?
úsměv přisedá na sociální status
a žádoucnost
situace
nikoli na lásku
skomírá kytice
po okvěti v ropě

odříznutá místa stěn
zachovávají totalitu ztracené knihy

otevřme okno

svědomitost

vždy jsem chtěl psát
tak jak bych chtěl

psát tak jak musím
jsem nikdy nechtěl

v nočních tmách
s jedoucimi továrnami
a úsměvem marnosti
zadostiučinění

Mlžná cesta do dolního Albionu

Zahájil odysseu
Za záznamem
Poslední
Co jsem z krajiny viděl
Byly Dukovany

Okouzující pařáty
Nedobité hrdosti
Zkoumal vrtěním ocasu
Dosud neporažené

Mech prostoupil dlaněmi
Hvězdné naděje
Jelení hlava
Kopala hrob

Strčila mu jazyk do oka
Opravdová láska je slepá
To jsem já
Hrdina
Namlouval
Když si brala peníze

Z konferenčního stolku

na výsluní

jsi křivá čára
i když nekulháš
a i když si kráčíš pro státní cenu
tak jak odpadávají podzimní listy
důchodci pracovního poměru
nenadělaš nic

při přímém přenosu
za zurčení neuspokojitelných spouští
zrcadlovky
se odráží nerovnost

i píseň složená pro neslyšící holčičku
má smysl
stejně jako kurzíva
textu w(or)dovského dokumentu

pravítko je pomůcka
nikoli nařízení
proto svou tužku opečovávám v kapse
manžestráků
dvě křivé čáry se vždy střetnou

narcistní tóny

na trubku nemusí hrát Miles Davis
ani Dizzy Gillespie
aby černá Anglie

se světélkujícím srdcem
pohlčena mlhou jazzu
rozkrojila šilenství
v soukolí divokého vína
divoce pje
jazz
polštářky dlaní prstů
jazz
piano
saxofon
jazz
černé róby
ověnčeny červenou šálou
jazz
úst
libajících láhev
jazz
bezoutoký proud
jazz
slunce odskakujícího
z kloubů vln
jazz
našeho vztahu
kdekoliv

na kole

lopotí se na kole za svým snem
cesta daleká jak součet délek axonů
jednoho mozku
sny nejsou a priority spojené se spánkem
i psi chtějí granule říkal Pavlov
a to byl den jak fíky ve středomoří
cyklista pokračuje v trajektorii
vyměřené
neustále směřuje
s jistotou lepící pěny v brašničce pod
sedlem
výměna duše by neodradila
od dokončení cesty
hodinu a půl Nottinghamem
pro jeden donat Krispy Krem

XXX

baron porna se opovažuje vkročit na mši
propadající se ticho Boha
strhává Ježíšovi roušku

z aktů dělá porno

***

Spát doma
S vědomím postele
Vlastní
Přiměje jedince
K realitě
Vlastní
S pokorou k sobě
Prohledává kapsy, zásuvky, polštář
Ze zrezivělých snů a zmuchlaných
účtenek
Skládá zoologickou zahradu slov
Zapomnění v nostalgii uschlého listu

V básni

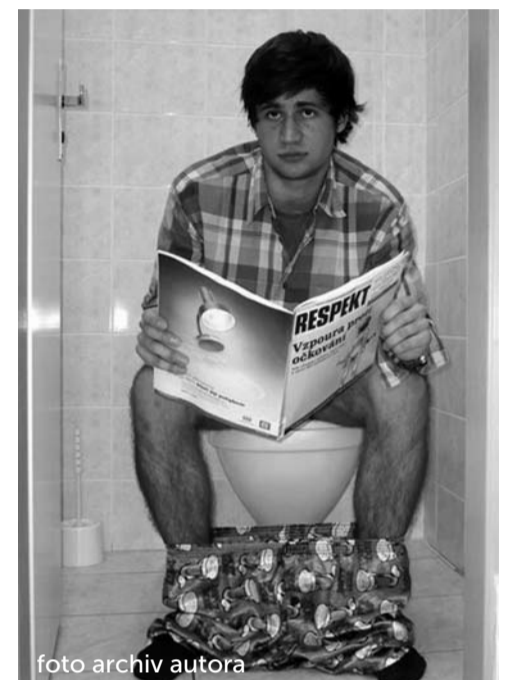

foto archiv autora

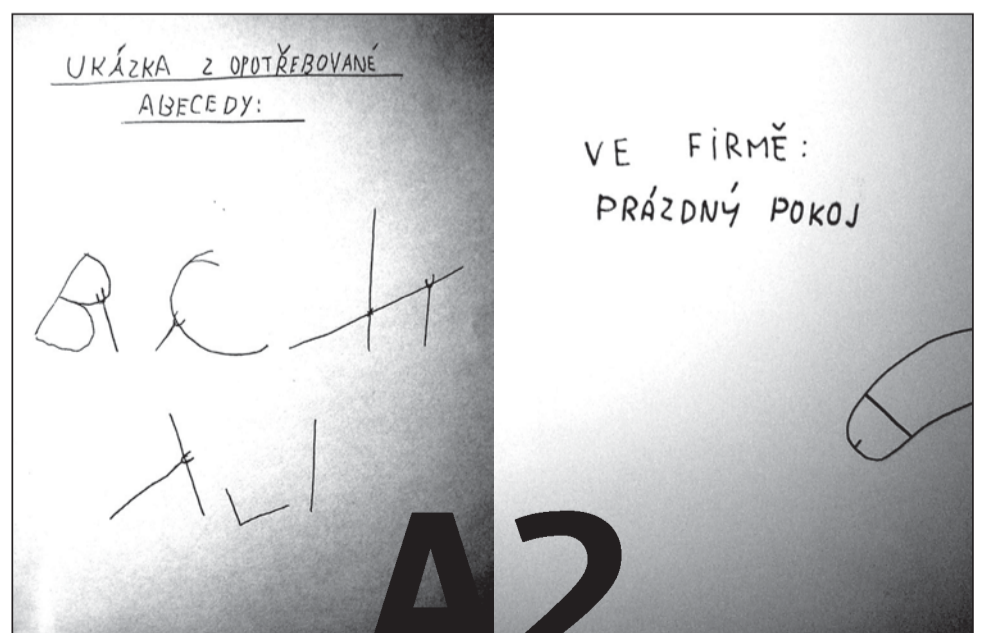
Adam Tábořský (nar. 1990), pochází z Pardubic. Od doby, co přestal lézt po čtyřech, sedí ve školní lavici. Studuje Fakultu sociálních studií. Tvůrčí období odstartoval na toaletě. Publikoval v *Hostu*, ve *Welesu*, snaží se pravidelně posílat básně do *Divokého vína*, jelikož se obdivuje činnosti pana Hesse. Je zastoupen v antologii *Nejlepší české básně 2013*.

inzerce

**ÚNOROVÁ AKCE KULTURNÍHO ČTRNÁCTIDENÍKU A2
NABIJTE SVÉ ČTEČKY A TABLETY OSTRÝMA!**

Nabízíme roční **elektronické předplatné A2** jen za **499 Kč**. Jako dárek získáte autorskou knihu grafického (ne)humoru Martina Kubáta Čistka.

objednávejte na adrese distribuce@advojka.cz

A2
kulturní čtrnáctideník

I normální vnímání jest vlastně ilusí. I při normálním vnímání jsou daleko více účastní subjektivní činitelé, než bychom byli ochotni připustit. Avšak zvláště pathologie nám přesvědčivě ukazuje, že skutečnost prostě pasivně nevidíme, neslyšíme, nýbrž že ji svými vjemy teprve sami tvoříme.

doc. MUDr. Svetozar Nevole

Stojíš ve frontě u zažloutlých okachli-kovaných pokladen na Masaryčce.

Opřen o pultík vedlejší zavřené kasy postává zavalitý strýko v klobouku a v saku přes třílampasovou teplákovou soupravu. Nádražní plivník. K naprosté dokonalosti mu chybí jen sirka mezi zuby. Přicházejí dva cyklisté, loví v hi-tech overalech drobné, převracejí naruby nepraktické šustivé kapsičky. Jednomu vypadne kovová padesátka.

Cink – strýko sleduje kutálející se minci. A aj – stáčí starostlivý zrak přesně opačným směrem, než platidlo zaběhlo. Ještě si malinko přidřepne, jako že ji vidí.

Vyznavači zdravého stylu zachytí jeho pohled. Úporně hledají minci v daném sektoru. Pátrají v zaplivaných zákoutích. Načež odkvačí halou s cvrkajícími bicykly pryč – čas nastupovat.

Strýko v klidu vyčkává. Není si jist tebou – všiml si, že šmíruješ. Až když máš zapláceno a odcházíš, vydá se s kocouří nonšalancí pro úlovek.

Nastoupíš do poloprázdné přetopené soupravy, shodíš bundu, usedneš.

Uličkou chvátá žena středního věku.

Není na ní nic zvláštního. Černý kabátek, tabáková klokanka, rozčepýřený melír, oči jako baterky. Jakmile tě zmerčí, ůchne bez okolků do sedadla naproti tobě.

„Delší čas jsme se neviděli,“ spustí, „příčina je zřejmá a pořád stejná – děsně moc práce... Důvodem, proč vám musím sdělit následující věty, je, že jinak nemám komu... Doma by si ůkali na čelo a kámoška, která by aspoň z deseti procent pochopila mé stavy, je daleko za hranicema, hlavu plnou svejch starostí. Mimo jiný má doma mužskýho, co je spíš na blondáky, a denně musí jezdit sto třicet kiláků z roboty do roboty... Zkusila jsem včera vypálit červa, ale nezabralo to. Je to ve mně jak majzlík v pařezu. Abyste mě pochopil, musím nejdřív vylíčit všechny komponenty... Podotýkám, že makám v takovém tempu jako nikdy, vracím se každéj den v devět, někdy taky v půl jedenáctý. Dneska je výjimka, dostala jsem volníčko... Topěj nám tu jak blázni – fúú! Divíte se asi, že si nesundám kabát – mám poštěkanou termodynamiku...“

Jedete krokem. Žena hovoří. Vlevo se míhají karlínské pavlače, peřiny v oknech, zabordelené dvorky. Načež se otevře vybouraná pláň před Palmovkou, z níž trčí pár roztodivně pokroucených architektonických výkřiků. *For sale*, vlaje na každém z nich. Následuje zašlá koule libeňského plynoměru, objekt pro pamětníky.

City Elefant nabírá tempo. Paní pokračuje: „No co, vemu to popořadě. Pondělí – umřel Macháček z papírnictví dole v baráku, což byl první člověk v Jirnech, já jsem původně z Jiren, kterej mě začal zdravit. Infarkt. Poslala jsem mu aspoň kytku a klepala se mi brada.

Ůterý – po třech letech, co je náš byt nově opravený a vyhnanej ještě do půdy, pánové dovedové zjistili, že nemáme komín. Ne že nefunkční – vůbec žádněj! Což je maličko potíž, protože všechno jede na plynovej kotel, kterej máme slavně vystavenej v chodbě. Léta nám bylo divný, že furt zhasíná, tak jsme dali novej, a čoveče – zhasínal taky! Tak prej, hmm – nemáte

komín! Nemáme – to jsme teda nevyřešili, ale já si je ještě dám, kretény!

Středa – jak jsem říkala minule, před rokem a půl se mi začalo podělavat tělo. Když mi vyndávali ledvinu, vypil Antonín dvanáct fernetů na znamení, že se mnou soucejtí. A ve středu dopoledne mi muj milovanej zubař povídá: Tyhle tři ven hned a tyhle tři za tejdén. Nemám prej vápník. Super! Nicméně má zlatý ruce, takže to ani nebolelo, potom taky ne... Budeme teda pokračovat v projektu na přestavbu huby včetně rozpočtu. Dítě se ptá, jestli budu mít zlatý, protože by se mu líbilo mít mámu se zlatým úsměvem.

Čtvrtek – v práci se posralo, co mohlo. Všichni jsou debilové, mě nevyjímajíc. Večer se zhroutím, rupne mi kotel – bulim. To je muj normální ventil co čtrnáct dní, takže klid...

Jen tak pro dokreslení – mému Antonínovi předloni spadla imunita a vypadaly mu vlasy, proč asi, když žije v klimatu, kterej následně popíšu,“ říká a kouše při tom tatrunku, kterou odněkud vytáhla.

Nasloucháš, reaguješ potřásáním hlavy, krčením ramen, vyvracením očí ke stropu, loajálním úsměvem. Na cokoliv se vyptávat či zkusit přiložit vlastní řeč je zhora marné.

„Pátek – ten byl výživnej. Dozvídám se se zpožděním jako vždy, nebejvám zastížitelným obyvatelem domu, že souseď odvedle spolykal pilule, což je pitomý, protože maj s tou svojí ženou fakt pěkněj vztah. Ruplo mu v kouli – maniodeprese. Odpoledne přichází tchyně, líčí mi podrobnosti, že to není první osoba v našem domě. Před časem totiž lidem pod náma skočil z okna kluk, zrovna jako ta Foukalová seshora, jenže ta to přežila... Jaká Foukalová, já na to... Ta nad náma přeče, manžel jí zamknul v noci dveře, když šla z hospody, chlastá teda ligu a dělá v baráku bugr. Tak to vzala oknem z chodby přes balkón a šup dolů z druhýho patra... Sdrátovali ji a chodí o berlích, což je pro ni praktický, protože je našrot denně – berle jí dodávají zásadním způsobem stabilitu.

Dál – jak spadla z balkónu, tak tejdén nato její syn, takovej vysmaženéj chudák, jel se svojí škodovkou a s kámošema z kopce a nějak je to hodilo proti sobě, dva se ůtli hlavama. Když se konečně probudil z kómatu, octnul se mentálně na tříletým dítěti. Super... Večer jsem šla vypálit zmíněnýho červa a potkala jsem tam švagra tyhle paní, shodou okolností otce jedný známý, kterej před nedávnem vystřílel dvě hospody – nádor v hlavě. Tak jsem měla trochu hrachy, na mě se tyhle věci lepěj...

Dál – když jsem se s myšlenkou, že tenhle barák je prokletej, svěřila dneska Antonínovi, tak prej že vim jen zlomek toho, co se v tomhle domě stalo. Třeba v našem bytě bydlel původně člověk, kterej honil se sekyrkou svýho tátu po baráku. Příčina? Když seděli večer u televize, měl mladej vidění, že jeho otec mění tvář. Hnedka se podobá domovníkovi, hned vedoucím instalatérskějch potřeb u nás v ulici, pak zas primáři Nešporovi v nákým pořadu, potom prezidentovi, kterej je ve zprávách.

Musím dodat, že tenhle barák má jen tři patra a na každým jsou v průměru tři byty, takže asi tušíte, že mám co do činění s bláznama... Aby byl obrázek dokonalejši: ve druhým patře, kde se nejvíc dějou tyhle hrůzy, bydlej ještě dvě rodiny, který vám musím vylíčit. Běgusovi a Adamčíkovi, což je vlastně jen paní Adamčíková se všema dětma a jejich dětma, dohromady jich tam v garsonce bydlí jedenáct – nepřeháním! Doma uzavíráme sázky, kdy zase přibude další jméno na schránce. Tchyně pravidelně

vyhrává... No ale k těmhle lidem – stalo se před časem, že paní Běgusová jela do lázni a řekla svý tehdejší kámošce Adamčíkovi, aby jí dávala pozor na starýho. Ta to vzala poctivě a po čase se narodil další člen rodiny. Tím přátelství skončilo a pan Běgus byl odeslán do horoucí prdele... Někdy je v domě kapánek dusno, protože tyhle dva byty maj společnej záchod na chodbě, ano, v jednadvacátým století, hú... Jenže i na paní Adamčíkovú to zanechalo následky – úplně zanevřela na mužský plémě. Nechala se ostříhat na ježka a zaměstnat na nádraží, kde váží balíky. Voblečená chodí jako chlap, většinou v monterkách. To, že je to Adamčíková, jsem zjistila až po pár měsících, co mě srdečně zdravil neznámej dělnáš – tak se změnila...

Podotýkám – vůbec se tím nebavim... Dřív jo, ale dneska toho mám plný kecky. Jsem vyčerpaná z práce a pak teda potřebuju, aby po návratu z drtičky všechno šlapalo v rozumnejch mezích, což se neděje... Fjú, to je vedro, asi se přeče jenom slíknú,“ stahuje kabát. „Prostě to vypadá, že se toho baráku začínám bát! Takže co – jsem zralá na kazajku? Respektive co mám udělat, abych se do ní nedostala? Pít nechci, jsem potom jako mátoha a v jednom kuse potřebuju jíst maso...“

Míjíte Počernický rybník. Řídkým rákosím obklopenou rozsáhlou mělkou louží. Podél vnitřního břehu postávají ve vodě čápi, volavky. Někde tam pod stromy je místo, kde na tebe holka poprvé vystrčila prsiska, tys jí hleděl úporně do očí a tím sis ji nedopatřením získal.

Souprava zpomaluje. Žena nahazuje svršky. Přehrabuje se v kabele. Nepřestává mluvit: „Dál – minulej tejdén mě volá Antonín ráno v sedm, sedim zrovna jako doprovod s nějakema příbuznejma na gama noži. Tam našťestí nebyl signál, ale když jsem vylezla, zvednu to a: *Jsem ve špitále, nemoh jsem se hnout, celej jsem se klepal, vypadalo to na infarkt...* Odvezla ho sanitka z práce, předtím dva dny chlastal. Kupodivu jsem se vůbec nevydělila, neb už to znám od svýho syna, taky ho odvezli z práce v tomhle stavu, ale ten se z toho hůř dostával. Musel delší čas polykat to svinstvo na úzkosti a hledat si novéj flek. I vy hoši uchlastaný – co s váma?“

„Takže jste obsypaná rodinou – to máte fajn,“ říkáš.

„Obsypaná jsem, ale jestli to mám fajn? Taky potřebuju vobčas vydechnout. Třeba Vánoce se chystám bojkotovat, jak to pude. Cukroví ano, salát ano, a pak se budu modlit, aby místní bar otevřel v jedenáct – kamarádky budou čekat... Malá vsuvka – mezi nima souseďka Marie, co si namlouvá, že je čarodějka, furt vidí aury, nemoci a tohle. Ta chtěla letos kolem Velikonoc upravit ve svým baráku duchovní rozměr, tak dala do vany hořící svíčky a šla na kafe. Když se vrátila, bylo po všem – plastová vana chytla, hořel igelitovej závěs, vybuchovaly spreje, voko vymláčený, hustej dým. Ten zmerčil souseď z druhý strany,

volal hasiče a ty jí vyplavili dům. Konec vsuvky... Mimochodem, trpaslík nemá rád návštěvy, pokaždý je rychle vypudí...“

„Kdo je trpaslík?“ ptáš se.

„Muj malej syneček, dítě nešťastný, kdo jinej... Nemá rád návštěvy, ale souseďka Marie je výjimka. Tuhle přišla na návštěvu, povídám jí bacha, dítě je parchant zlobivej! A trpaslík k ní šel, aniž stihla otevřít hubu, dal jí hlavu na koleno, řek *tebe mám rád, nikam nechod*, a... nevim, jak to popsat... ji jako by začal svádět, svlíkal si triko, ukazoval svaly. Antonín se smál nahlas, to je u něj výjimečný... Ano – mám chlapa, kterýho bych nedala za nic, ačkoliv ho obec má za magora, připadá jim jinej. Jak by ne, když je schizoid. Ulita – základ života. Růžky vystrčí, jenom když je nablízku možnost dát si nenápadnýho fršana. Netušila jsem, že já, odjakživa společenský stvoření, budu jednou řešit tohle. No asi právě proto, takže tak... Kam vy vlastně jezdíváte?“

„Za sestřenkou,“ řekneš. „Má barák v Poříčanech. Na starý kolena nás začalo bavit si povídat.“

„Jak to děláte?“

„Koupim tak jednou za čtrnáct dní dvě flašky vína, vona upeče kubu, mazlavej koláč nebo štrúdl, sedneme ke krbovejmu kamnům a...“

„Dobrý! To mi povíte příště – běžim,“ třepe netrpělivě rukou. „Dyť se tu potkáváme skoro pořád! To je drncání, že taky nevopravěj ty koleje – fu! Tak vás zdravim a někdy příště-e, jak zpívá Katapult! Děkuju, že jste zase vyslechnul muj monolog! Mám kolem sebe víc lidí, než bych chtěla, ale s nikým neni řeč... Už se vopakuju – nazzdar! Eště než zmizim – taky trpíte pocitem, že jsme bez šance?“

„Ani ne,“ odpovídáš.

„Sláva – aspoň někdo normální!“

Vyběhne z vlaku, spěchá po betonovém perónu, až jí nadskakuje ofina. Nestihl jsi říct ani sbohem – jako obvykle.

Elefant se rozjíždí, nabírá rychlost. Vzápětí zase brzdi – Klánovice. Okopané příměstské nádražíčko, kam tě vodil děda, když ti byly čtyři. Seděli jste na lavičce, děda kašlal, kouřil, pohvizdoval si populární melodie, a když jel kolem nákladní vlak, počítali jste uprostřed děsného lomozu vagóny. Byla to vaše oblíbená kratochvíle. Dávali jste přednost cisternám – byly zvláště neosobní. Děda říkal cisternovým vlakům *hadi*. *Jede had*, říkal.

Máš čtvrt hodinky k dobru, abys vyřídil SMS. Vytasíš telefon. Nikdo nic nechce. Koukneš, co máš s sebou ke čtení: MUDr. Svetozar Nevole – *O smyslových ilusích*. Otevřeš, přečteš odstavec, zavřeš, zasuňeš brožuru zpět. Opřeš se, hledíš ven. Jazyky jinovatky v polích, kontejnery, silnice. Takhle nanicoovatou krajinu aby pohledal.

v knize *Literární život ve stínu Mnichova* k autorským aktivitám Jakuba Demla před druhou světovou válkou.

Ohrazuji se proti Linhartově urážlivému „ksindlu“ – pokud si autor takhle řeší svoje vlastní publicistické přešlapy, pak mi věru nezbyvá než věřit v jeho dobrosrdečnou letoru.

Jakub Vaníček

ZASLÁNO |

Prohlašuji za nepravdivé, co napsal Patrik Linhart ve své recenzi na *Pozdrav z Tasova* na mou adresu. Do diskuse k jeho „dopisu ze severních Čech“ jsem pod vlastním jménem přispěl, rozhodně jsem však nepsal nic o tom, že Deml a Durych byli „zasloužilí fašisté“. Uvedl jsem pouze tolik, že mi obhajoba Milana Děžinského silně připomíná stanovisko Jaroslava Meda, které zaujal

Celeste je šestadvacetiletá středoškolská učitelka. Její manžel je policajt a je mu jednatřicet. Jak žena přiznává, je mu o celých sedmáct let víc, než by mu být mělo, aby ji přitahoval. Celeste je totiž na čtrnáctileté studentíky... Manželovi se snaží vyhýbat, jak jen to jde, a nejráději tráví svůj čas masturbací. Při výběru ideálního kandidáta z řad studentů má určitá kritéria: Nesmí být moc sebevědomý. Nesmí mít vysportovanou postavu. Nesmí mít akné. A brzy se její představy splní. Jack je příjemný, trochu zakřiknutý chlapec. Své učitelce záhy podlehne. Nejdůležitější je, aby dokázal držet jazyk za zuby. Kritika román ohodnotila termínem „sexuálně explicitní“. Americká prozaička Alissa Nutting podrobná a doslova popisuje všechny sexuální scény, nezastaví se před žádným detailem. Na druhé straně používá přísně neutrální, emocionálně nikterak zabarvený jazyk a až profesorský odstup, i když je zřejmé, že se se svou hrdinkou dokáže identifikovat. Jde o jazykově vyříbený text ne nepodobný Nabokovově slavné *Lolité*. Obě díla spojuje především podobné téma, ačkoliv *Tampa* samozřejmě šokuje víc. Knihu vydává nakladatelství Odeon.

Zazvonilo a já se zastavila přímo vedle jeho lavice, takže se ani nemohl zdvihnout. „Jacku,“ oslovila jsem ho a v chumlu studentů hrnoucích se ven stála naprosto nehybně. „Chvilku počkej. O něčem si promluvíme.“

Neznatelně přikývl. Pak ke mně zdvihl oči a trochu s obavami se na mě usmál.

„Děkuju ti.“ Sedla jsem si do lavice hned za ním a pozorovala, jak mu pramínek blond vlasů v týle ubíhá do ztracena. Když se třída vyprázdnila, projela mnou myšlenka, jestli nemám předstírané fráze úplně vypustit a prostě jen vstát, svléknout se a požádat ho o totéž.

Odkašlala jsem si. „Musím ti, Jacku, říct něco, co vyvolá mírné rozpaky. Myslím, že bude aspoň pro začátek nejlepší, když se budeš dívat před sebe a já ti budu mluvit do zad, tak jako teď. Souhlasíš?“

Přikývl. Zahleděla jsem se na gumu v pase jeho pytlovitých krátkých kalhot; snadno bych pod ní mohla zajet rukou a dotknout se ho na kostrči. Slova mi vážla v hrdle – ale musela jsem před Jackem obhájit, že se nechystáme dělat nic špatného, a taky zjistit, jestli Jack nerozšíří nějaké varovné signály. Neustále jsem si v duchu opakovala, že jestli moji nabídku nepřijme a pak mě vyradí, můžu všechno jednoduše popřít: jsou to jenom slova, která nelze dokázat. „To je dobře. Než začnu, musím tě poprosit ještě o jednu věc. Ať řeknu cokoli a ať to v tobě vyvolá jakékoli myšlenky a pocity, slib mi, že zůstaneš sedět na místě.“

Znovu přikývl a svaly na zádech se mu napjatě stáhly k ramenům. Venku ve větru táhle zahučel déšť. Chtěla jsem, aby neměl jen pocit, že ukrývá mé tajemství, ale aby si myslel, že i já ukrývám určité jeho tajemství.

„Jela jsem v sobotu večer kolem vašeho domu,“ přiznala jsem se mu. „Když nám rozdávali rozpisy, zjistila jsem, že vím, kde bydlíš – dřív v té ulici bydlela jedna moje kamarádka. Takže když jsem se ocitla ve vaší čtvrti, rozhodla jsem se projet kolem a podívat se, jak moc se čtvrt změnila. Nečekala jsem, že tě uvidím. Ale stalo se to. Přibrzdila jsem, abych si prohlédla domy, a uviděla jsem tě u tebe v pokoji.“ Zhluboka jsem se nadechla a doufala, že se po následujících slovech nezvedne a neutече. „Byls nahý a přiváděl ses k rozkoši.“

Sklouzl si rukama k obličejí a do týla. „Kristepane,“ hlesl a začal přerývaně oddychovat; jednu chvíli jsem měla pocit, že se rozplácne. „Ke mně do pokoje je zvenku vidět? Přitom je to tak zboku...“ V dokonalém světě bych ho teď mohla uklidnit, že bez dalekohledu bych asi neviděla nic, ale rozum veleb nechat si tento detail pro sebe. „Řeknete to otcí?“

„Ale samozřejmě že ne, Jacku. Nedělal jsi nic špatného.“ Naklonila jsem se k němu a nejráději bych stiskla „fast forward“ až k jeho reakci. „Ale od okamžiku, co jsem tě tam viděla to dělat, nedokážu myslet na nic jiného.“ Dramaticky jsem se odmlčela, ale následovalo jen ticho: Jack strnul, nehnul jedinou částičkou těla. „Dokážu myslet jediné na to, že se tě chci dotýkat. Toužím se tě dotknout tak moc, že jsem se tě rozhodla poprosit, abys mi to dovolil.“ Zazvonil zvoněk pro opozdilce a ostře se zařízil do šumu deště. Nechala jsem ten šok odeznít a pak pokračovala. „Chci tím říct, že mě vzrušuješ.“

Z jeho nezměněného držení těla se nedala vyčíst žádná odpověď. „Teď už se na mě můžeš podívat,“ řekla jsem nakonec. Obrátil se ke mně bez jakéhokoli výrazu a já se rozhodla hrát to přes nedostatek sebevědomí. Klesla jsem očima k zemi a řekla: „Asi ti připadám stará a ošklivá.“

„N-ne, to ne,“ zakoktal nakonec. „To vůbec ne. Jste krásná.“ Podíval se přímo na mě a prohlížel si moji tvář, jako kdyby byl lékař a sestavoval diagnózu. „Mohla byste vystupovat v televizi.“

Potěšeně jsem se na něj usmála. „Opravdu si to myslíš?“

Přikývl s ryzí, dokonale adolescentní upřímností. „Jo, myslím. Všichni kluci o vás mluví. Když jste se tu první den ukázala, všechny to úplně vzalo.“

Natáhla jsem k němu ruku a začala mu prstem jemně přejíždět po paži. „Ale mně nejde o všechny kluky. Já chci tebe, Jacku.“ O sobě už jsem toho řekla dost; bylo načase přenést vinu touhy na něj. „Už sis mě někdy představoval? Tak jako v tu sobotu večer?“ Když neodpovídal, zarazila jsem se, aby to vypadalo, že jsem v rozpacích, ale bylo vidět, že se nechá bez rizika vést dál: nevypadal ani vyplašeně, ani vztekle. „Já na tebe myslela,“ pronesla jsem tiše. „Od soboty na tebe myslím.“

„Ano,“ hlesl nakonec roztráveným hlasem. „Jste opravdu hezká.“

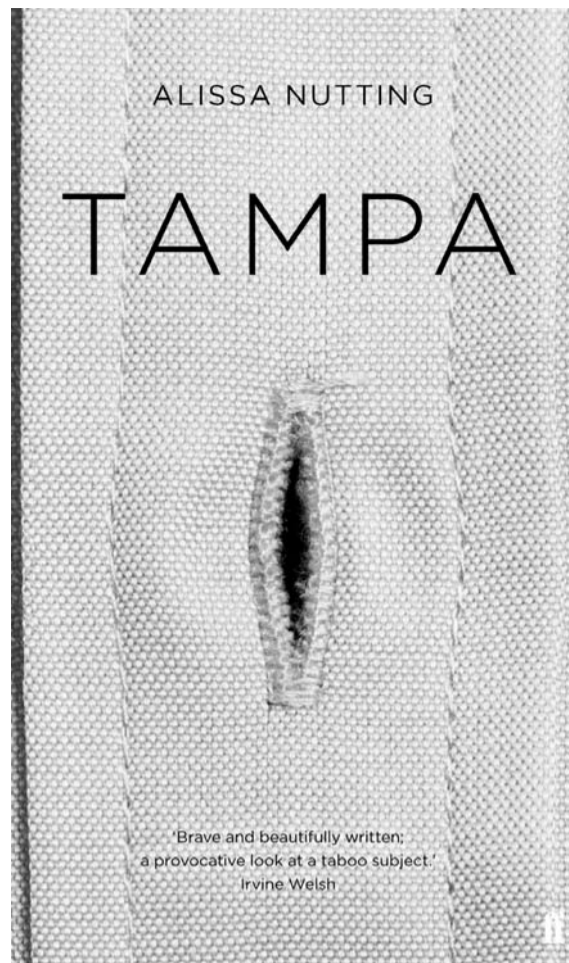
„Jacku, můžu ti dát pusku?“ Zavřela jsem oči a našla svými ústy jeho mlčenlivé rty. Měly přesnou velikost, skoro shodnou s mými ústy, nebyly tak ohromné jako u Franka, v jehož puse se můj jazyk ztrácel. Opřela jsem se mu svými rty o zuby a rukou ho chytila za vlasy v týle. Když jsem chvíli nato otevřela oči a odtáhla se, zjistila jsem, že se na mě dívá, že se díval celou dobu. Povyjela jsem mu rukou po noze a on stydlivě ucukl.

„Trochu jsem...“ nadechl se.

„Já vím,“ usmála jsem se. „Chci to cítit. Jsem ráda, že ti stojí.“ Přikývl a já mu po krátkých vyjela podél švu. Všimla jsem si, že mi kouká na prsa v poloodhalené blůze. „Chceš je vidět?“ zašeptala jsem. Chytila jsem ho za ztopořený pyj a i přes tlustou látku krátkých kalhot jsem v prstech jasně ucítila žalud.

Přikývl a navlhle rty se mu odlepily od sebe. „Skočím zamknout dveře.“ Přešla jsem ke katedře a popadla kabelku; aby se nestávalo, že si učitelé náhodou zaklapnou dveře, dalo se zamknout jediné klíčkem. Zvuk zapadající kovové zástrčky mi připadal jak rána do slabín. Jsme tu: zamčení – a volní.

Po cestě k němu jsem si rozepnula halenku, shodila ji z ramen a pečlivě ji položila na vedlejší lavici. Chvilí jsem zůstala stát jen v sukni a podprsence, aby si mě

mohl prohlédnout, než jsem podprsenu sundala a také ji položila na lavici. „Pojď se mě dotknout,“ řekla jsem mu.

Vstal a opatrně ke mně přešel, jako kdybych pronesla nějaké kouzlo, které by mohl hlasitými kroky porušit. Zastavil se pár centimetrů ode mne a ohromeně stál, dokud jsem ho nepopadla za krk a znovu si jeho ústa nepřitáhla ke svým. Po chvilce jsem cítila, jak mi jeho váhavé ruce kloužou po bocích.

Jazyk se mu zastavil, když mi dlaní přikryl řadro a našel bradavku. Drážděna nejistými pohyby zmatených prstů ztuhla až bolavě. Vzala jsem jeho hlavu do dlaní a donutila ho přejít ústy od mých rtů k prsům. Přisál se a já zavřela oči; šumění deště bylo na okamžik hrozně hlasité, jako by se otevřela střecha; křikla jsem, když mi středem těla projel rychlý orgasmus. Netrval ani vteřinu – skončil, jako když odpojíte proud, v tom okamžiku, kdy se ode mne odlepily Jackovy rty. „Nestalo se něco?“ zeptal se.

Chtíč se ve mně vzpíral do výšky a nedokončené stahy probraly k životu všechny moje buňky do jedné. Stačilo pár sekund, abych si zdvihla sukni, sklouzla kalhotkami o centimetr stranou, rozepnula mu kalhoty a ucítila přesně to, po čem jsem toužila, váhavý příraz a vlnu uvolnění, která by mi v tu chvíli připadala nekonečná – ale věděla jsem, že nemůžu hned poprvé dojít až sem. Musím mu nechat trochu prostoru, třeba jen pár hodin, aby mu všechno došlo a aby následující krok vzešel od něj. Nemůžu ho zahrnout neočekávanou erotikou a pak ho přenechat hormonům s pocity tak prudkými a nepřehlednými, že by musel udělat něco hrozného – třeba se s nimi svěřit.

„Nic se nestalo,“ uklidnila jsem ho. „Bylo to hrozně příjemné.“ Podívala jsem se na hodiny. „Kvůli mně jsi propásl oběd. Promiň.“

Tvářil se tak vážně jak snad ještě nikdo v životě a se skoro nadzemskou dávkou upřímnosti pronesl: „To nevádí.“

Opřela jsem se mu řadro o prsa a přes košili ucítila drobná poupata jeho ztuhlých bradavek. „Jsi úžasný a doufám, že to víš,“ zašeptala jsem a líbla ho na spodní ret. „Tohle všechno si můžeme užívat jediné proto, že ti můžu věřit a spolehnout se na tvoji mlčenlivost.“

„Nikommu nic neřeknu,“ slíbil a s amatérskou neobratností mě chytil v pase. Usmála jsem se při pomýšlení, že se z něj právě stal milovník a co všechno se mnou

vyzkouší poprvé. Všechn sex už bude celý život poměřovat mnou, všechn zbyvajících čas stráví marnou snahou znovu prožít tu zkušenost, kdy dostal všechno a přitom nic nevědě. Všechny jeho pozdější partnerky mnou budou muset projít jak kontrolním rámem a nemůžou v té soutěži zvítězit. Nikdy už nebude rozdáno tak příznivě jako teď, kdy lze od mých expertních znalostí odečíst jeho nevinnost a naivitu, a dosáhnout tak maxima úžasu.

„Samozřejmě že ne. Ani nejlepšímu kamarádovi ne. Jinak by bylo po všem.“ Do půli těla nahá jsem přešla ke katedře napsat mu omluvenku, a dopřála mu tak další výjev, o němž bude moct snít při následující společné hodině. Kdykoli si teď sednu za katedru, bude si mě moct představovat nahou. Podala jsem mu lístek s omluvenkou a začala si nasazovat podprsenu. „Neboj se,“ mrkla jsem na něj, „brzo je znovu uvidíš. Kdyby se tě někdo ptal, kdes byl, tak jim připomeň, že sis doplňoval zápisky. Nemůžeme to takhle ve škole dělat často – nesmíme moc riskovat. Mohl by ses se mnou po škole sejit někde jinde?“

„Jo,“ řekl. Pak se mu čelo zakabonilo obavami; pokusil se tu myšlenku setřást, ale nakonec se zeptal: „Ale vy jste přece vdaná, ne?“

„Jacku, vztahy mezi dospělými jsou komplikované. Tobě stačí vědět, že můžeme dělat, co se nám zlíbí, jen když na to nikdo nepříjde.“

„Naši jsou rozvedení,“ pronesl a vzal si tašku.

„Aspoň máš přehled o tom, jak různé si lidé počínají.“ Znovu jsem ho políbila a mýnila jsem to jen jako rychlou pusou na rozloučenou, ale jeho měkké rty mne do sebe vtáhly a já se mu za chvíli nohou otírala o ztopořený pyj. Když zazvonil konec polední pauzy, nahlas jsem zasténala. „Jdi rovnou na další hodinu,“ vyrazila jsem ze sebe zadýchaně. „Nikdo z učitelů nezjistí, že sis nebyl na obědě.“

„Nemůžu jít takhle,“ řekl s pohledem směrem k rozkroku.

„Drž před tím tašku,“ poradila jsem mu, položila mu ruku na rameno a popošla s ním ke dveřím. „Jakmile se rozejdeš, přestane to. Běžet na další hodinu – na tom není nic vzrušujícího.“

Musela jsem teď zčásti vyzradit, že jsem připravená, a doufala jsem, že to nebude vypadat příliš nepřirozeně. Sáhla jsem do kabelky a podala mu telefon s předplacenou kartou. „Vezmi si to. V paměti je jen jedno číslo, moje. Používej ho jen na esemesky pro mě, jinak nikdy. Nikomu z něho nevolej, nikomu z něho nepiš.“ Dostal tím kontakt na druhý předplacený telefon, který mi ležel v autě a který jsem si o prázdninách koupila za hotové. Byl to tehdy optimistický krok, který mi pomáhal přežít čekání na začátek školního roku.

Zahleděl se na telefon, jako by to bylo stvoření, zvířátko, o kterém doufá, že se brzy probere k životu.

„Schovej si ho,“ přikázala jsem mu. „Nikdy ho neber do školy. Odpoledne mi napiš, jestli se můžeme sejit.“ Zakončila jsem to polibkem na krk, který přešel v olíznutí jeho pulzující tepny. Pak jsem odemkla a pozorovala ho, jak odklopýtal do deště.

(Z anglického originálu *Tampa*, vydaného nakladatelstvím HarperCollins v New Yorku roku 2013, přeložil Martin Pokorný.)

„Kočovný apoštol praktické etiky“, „profesor“ a „hrabě“ Štěpán N. Uvarov

Přenesme se do srpnových dnů roku 1920 v Praze. „Ruský hrabě, akademický malíř, profesor Akademie výtvarných umění v Petrohradě Štěpán Uvarov-Skitalec“ – tak se představoval stařec patriarchálního zjevu; velmi se to hodilo k jeho věku a plnovousu vlajícím ve větru. Skitalec – přezdívkou, či chcete-li umělecké jméno – znamená v překladu z ruštiny *tulák, poutník*. Kolik mu bylo let? To nevěděl patrně ani on sám. V dotaznících uváděl různá data narození, která se od sebe značně lišila – 1847, 1851, 1854. Pravděpodobně mu bylo přes sedmdesát. Nikdo ho tady neznal. Ostatně ani v Rusku ne. Jak se psalo v tehdejším tisku: „*Je tak starý, že už jsou mrtví nejen jeho učitelé, u nichž prý v Moskvě a Petrohradě studoval, ale i jeho spolužáci odpočívají pod zemí. Prohlašuje se za kolegu malířů ze staré školy Ajvazovského [...].*“ Tím také odůvodňoval tvrzení, proč mezi ruskými malíři dnešní doby není znám.

Cíl Uvarovova působení v Československu byl vysoký a vznešený: „osvěta“ bratrského československého lidu. U nás vlastně pouze pokračoval v tom, co v předchozích letech dělal v Rusku – cestoval po městech a vsích, pro děti a zájemce pořádal výstavy ruského umění a tvůrčí dílny, doprovázené osvětovými přednáškami, prodával své obrazy... Tvrdil, že kdysi založil Lidový přenosný chrám ruského umění a ten, poničený ve válkách a ohni revoluce, miní v Praze vzkřísit. Zažádal o finanční pomoc na ministerstvu školství.

První Uvarovova výstava se uskutečnila na podzim roku 1922 v Obecním domě. Časopis *Český svět* dne 14. prosince 1922 píše: „[...] je to svého druhu zajímavá a bohatá výstava obrazů, ikon, maleb a všeho druhu výtvarných předmětů nejrozmanitějších od nejstarších dob až po dnešek [...]“. V tomto článku jsou uvedena i slova samotného malíře-organizátora: „*Mým cílem bylo vzbuzení estetického citu a obeznámení širokých vrstev s ruskou tvorbou uměleckou. Ani světová válka, ani revoluce nezastavily mne v mé činnosti...*“ Na výstavě byly kromě fotografií a reprodukcí obrazů, knih a ikon vystaveny i Uvarovovy vlastní obrazy – četné drobné perokresby a akvarely. Významný kritik P. X. Harlas správně poznamenal: „*Jsou to náladové motivy krajinářské [...]. měkce viděné a podané, dekorativně strážené kresby s nádechem romantičnosti.*“ Přestože vstup na výstavu byl bezplatný, pro Uvarova představovala vysoký výdělek. Ve speciálně postavené „izbušce“, zjednodušené a stylizované imitaci lidové staroruské architektury, totiž seděla prodavačka v kroji (nejspíš šlo o umělcovu manželku, „hraběnku a herečku Petrohradských divadel“ Luizu Uvarovovou-Uraganskou), která nabízela ke koupi katalog s názvem *Krátká historie ruského umění od XI. do XX. století* přeložený do češtiny a samotné obrazy s nehorázně vysokými cenami: v různých dokumentech se uvádějí částky od 400 do 3000 korun československých, občas se však objeví i cena kolem 20 tisíc. Vznešené publikum přece musí chápat, že renomovaný akademický malíř nemůže být levný.

Uvarov zjevně využil toho, že v tehdy ještě pořád slavjanofilských Čechách přetrvával zájem o ruskou kulturu. Do karet mu nahrávala rovněž neznalost ruské kultury a historie místním obyvatelstvem a jeho slabá orientace v oblasti umění vůbec. A v neposlední řadě též finanční možnosti návštěvníků výstavy. Úspěch tak byl dopředu garantován.

Uvarovova minulost je obecně velmi nejasná: v umění byl samoukem, na žádné umělecké vysoké škole v Rusku nestudoval, procestoval kus vlasti včetně Sibíře, delší dobu se zdržoval na Kavkaze, kde se živil občasným prodejem obrazů. Mýtus o po-

Reklamní fotografie Š. Uvarova ze soukromého archivu A. Kopřivové

tit. V provinčních lokalitách se totiž cítil lépe a bezpečněji; přesunoval se s výstavou z města do města, z vesnice do vesnice, prováděl návštěvníky, přednášel, prodával obrázky – a nouzí rozhodně netrpěl. Venkov na tom nebyl finančně nejhůř a po umění zde byla značná poptávka, ovšem nabídka minimální. Uvarova tedy vítali s otevřenou náručí. *Národní politika* ze dne 15. listopadu 1927 informovala: „*Na třicet bezplatných výstav s přenosným Chrámem ruského umění uchystal po československých zemích a sedmdesát přednášek ve prospěch lidumilný. Školy, vojenská velitelství, spolky dělnické a jiné, Červený kříž atd. mu poděkovaly. [...] Nic ho neodstraší, někdy ani lidská zloba a byrokratická zdoluhavost. [...] Najdou se vždy přátelé zámožnější, kteří si koupí jeho obraz, z něhož mluví k nám ruská moře nebo nebetyčné hory na Kavkaze nebo Sibíř [...].*“

Přednáška, kterou Uvarov na svých výstavách proslavoval, se jmenovala *Krásna, láska a život*. Později byl tento název pozměněn na patetičtější – *Kam spějeme? Hyne krásna, hyne láska, bez níž není života*. Noviny *Republikán* o ní napsaly: „[...] nastínil vývojové formy pohlavního života od nejprimitiv-

ležitost zakoupit díla profesora Uvarova, jenž se navzdory své pracovní vytíženosti a plánované cestě do Ameriky zcela výjimečně ukázal i v těchto končinách.

V roce 1930 spatřila světlo světa brožura *Kam spějeme? Hyne krásna, hyne láska, bez níž není života*, obsahující text stejnojmenné přednášky, v níž se autor snažil vysvětlit základy morálního chování. Hlásal: „*Nestačí být krásným pouze zevnějškem, nutno pečovat i o krásu duševní. Krásný může být pouze ten, kdo krásně sní, kdo čte knihu krásného obsahu, v níž se zobrazuje krásný život, nebo v níž se vytýká nutnost takového života. Čistě svědomí a krásný rozum okrašlují a zušlechťují člověka.*“ Uvarov mluvil i o výtvarném umění a jeho vlivu na duševní výchovu, což lze ve spojení s prodejem obrazů na přednáškách interpretovat i jako jednoduchou manipulaci.

Od začátku Uvarovova pobytu na území Československa se však v tisku občas objevují i dost nelichotivé zprávy: buď že Uvarov falšuje obrazy, nebo se hádá se svými spolupracovníky, nebo že jimi byl dokonce zbit. Ve složce pražského policejního ředitelství je podobných sdělení oproti novínám více: že odcizil v hospodě kabát, že

Obě fotografie z časopisu *Český svět*, ročník XIX, č. 11 (14. 12. 1922), s. 8

tulném umělci nevznikl až v Čechách, ale již v malířově domovině, a Uvarov jej pěstoval po celý život. Nechal si říkat malíř-etnograf či malíř-tulák. V Čechách tento jeho profil získal nový smysl: spojil se s místní slavjanofilskou náladou a tím nabyl čerstvé síly. Kladný ohlas řady deníků a časopisů na první výstavu zaručil Uvarovovi v Československu věhlas a slávu.

Korespondent listu *Přítomnost* dr. Franko, popisující pohřeb básníka, spisovatele a překladatele Bohdana Kaminského v roce 1929, na kterém se Uvarov dostal ke slovu, vyjadřuje svůj úžas: „*Jeho proslav byl jistým překvapením, v propozicích pohřbu o něm nebylo nic, dokonce ani jeho autor nebyl nikým pozván. Přesto tu byl, se svým úctyhodným plnovousem, neznámo jak, dostal se na nejčestnější místo, až k samé rakvi a promluvil svým kovovým pathetickým basem. [...] Známy a uznány ruský spisovatel Nemirovič Dančenko otevřel při tom údivem oči, když viděl malíře na čelném místě, v první řadě, vyhrázené zástupci prezidenta republiky. Dančenko stál v zadních řadách a místo myšlenek na zesnulého spisovatele se pravděpodobně oddal úvahám, jakých zásluh si ten malíř u nás dohýl, že tu vystupuje tak reprezentativně. [...] Spokojenost zářila v jeho tváři, splnil své přání, rozloučil se se spisovatelem sbratřeného slovanského národa, s člověkem, kterého zaručeně neznal z jeho tvorby.*“

V Praze se od druhé poloviny roku 1921 rozjížděla tzv. Ruská pomocná akce: s každým dnem tu přibývalo uprchlíků z Ruska, a tak se Uvarov rozhodl hlavní město opus-

nejších počátků přes matriarchát k patriarchátu. Ve druhé části se zabýval současným stavem civilizace z hlediska pohlavní čistoty, srovnává je s životem pravěkým, snad, poněkud rousseausky idealizovaným, při čemž docházel k závěrům pro dnešní dobu velmi nepřiznivým.“ Podle autora příspěvku byla přednáška „*formálně dokonale*“, „*nebyla bez působivosti a byla nejednou provázena souhlasem účastníků*“.

O materiálních a jiných úspěších Uvarova svědčí fakt, že výše zmíněný katalog nezůstal jedinou publikací, kterou vydal. V roce 1929 vyšel sborník *Slovan*, „*jubilejní vydání k tisíciletí knížete sv. Václava*“, kde se Uvarov v úvodu svěřuje: „*Vydávám tuto knihu, mám za cíl, aby každý upřímný Slovan mohl mít u sebe doma nástolní knihu ve všech slovanských řečech tisknutou a umělecky vypracovanou a obrázky těch nejvýznamnějších umělců slovanství ilustrovanou, a dodám k tomu, za poplatek co nejmenší.*“ V knize bylo kromě chorálu a legendy o sv. Václavovi, přehledu činnosti československých ministerstev, několika statí a básniček v různých slovanských jazycích otisknuto mnoho obrazů samotného Uvarova, též četné jeho fotografie, různé dokumenty a děkovné dopisy. Šlo o publikaci zcela reklamního charakteru, určenou především pro méně vzdělaného čtenáře; měla posloužit k reprezentaci malířovy tvorby za účelem dalšího prodeje obrazů. Ten byl zorganizován následujícím způsobem: Uvarov měl několik sekretářů, kteří obcházeli místa, ve kterých malíř přednášel, a oslovovali eventuální zájemce, poukazující na vzácnou při-

nezaplátil několikaměsíční plat hospodyně, že si vypůjčil a nevrátil peníze, že žaluje osobního sekretáře, že osobní sekretář žaluje Uvarova a tak dále. Uvarov se proto raději stěhuje na Slovensko, kde se přihlašuje k pobytu v Banské Bystrici, nicméně je pořád na cestách. Československá policie ustavičně řeší problémy spojené s jeho osobou, pátrá po jeho minulosti, hledá ruské emigranty, kteří by ho mohli znát z doby, kdy žil ještě v Rusku, dotazuje se na kvalitu jeho umění. Na poradu byl pozván dokonce Alfons Mucha, jenž vyslovil názor, že Uvarovovy práce mají nízkou kvalitu, ba že výtvarnému umění přímo škodí.

Dobrá pověst je však silnější. V roce 1933 vychází VII. díl *Masarykova slovníku naučného*, který na straně 510 představuje osobnost Štěpána N. Uvarova těmito slovy: „*Kočovný apoštol praktické etiky, po rus. převratu žije v ČSR a pořádá putovní výstavy svých obrazů.*“

Policejní šetření skončilo 24. ledna 1936 Uvarovovou smrtí v Banské Bystrici, jeho pozůstalost byla kvůli dluhům rozprodána. Dlouhých šestnáct let se malíř věnoval témuž: maloval jednoduché krajiny, poroučel sekretářům, přednášel a předstíral, že je profesorem, hrabětem, morálním a krásným člověkem. Navzdory četným přestupkům a potížím se zákony byl úspěšný – zde, v malém provinčním Československu, si našel své publikum i obdivovatele.

Autorka je vědeckou pracovnící Slovanského ústavu AV ČR

Současná severočeská literární scéna, která se manifestovala díky antologii *Od břehů k horám* (Votobia, 2000), lokálně navazuje na čtenářsky komerčně úspěšné autory tzv. severočeské školy. Nicméně málokdo dokáže říci, co zde bylo předtím. Jako student jsem měl dojem, že mámi předchůdci byli pouze Švejda a Páral. Teprve četba knihy *František Gellner a jeho epigoni* a knížek Ivana Slavíka mi pootevřela dveře do krasodávna. Ačkoli se v Čechách traktovalo, že mimo Prahy takměř není literatury, česko-německý Sever nebyl literárně mrtvý. Jistě nikoli náhodou se zde setkávali dekadenti s anarchisty a sociálními autory. Právě v antologii Ivana Slavíka *Zpívající labutě* (1971) jsem se setkal se jménem básníka Františka Cajthamla zvaného Liberté.

V duchu jsem si ho řadil vedle Ilji Barta k básníkům „rudého Severu“ – nemohl jsem se však pomýlit více, a to jak v případě Barta, tak Cajthamla. Bylo třeba si přečíst Cajthamlovy básně jako „Trojice“ nebo „Za Duchcovem divné pole“ (tu jsem citoval v článku „Temná vize retrofuturismu“, in *Tvar* č. 20/2013) – abych konečně pochopil jak krásný a přece krutý hold složil tento básník krajině SHR jako „stavu duše“.

Zhruba o šedesát let později popisuje stejnou krajinu Emil Juliš v básni „Příchod do krajiny SHR“: „*Jdu prašnou cestou plnou jakýchsi rezavých součástek / a před sebou kopu kámen. / Občas zvednu hlavu ke vzdáleným horám / jenomže už je večer / a tak nepoznám, zda jsou to hory / nebo jen výsypky.*“

Bezruč Severu

Ač je to k neuvěření, Cajthaml-Liberté (nar. 30. 3. 1868 v Suchomastech u Berouna) se této děsivé krajině upsal na život a na smrt. V Teplicích pracoval jako krejčovský dělník, redaktor a úředník nemo-cenských pokladny. Zajímavé je, že podle svědectví současníků se Cajthaml zasazoval o práva dělníků a zejména horníků bez rozdílů národnosti, ale jako český menšinář se projevoval velmi radikálně. O tom svědčí jeho ve své době hojně čtené knihy *Sláva a pád „provincie Deutschböhmen“*. *Příspěvek k dějinám československé revoluce a německé „protirevoluce“ na českém severu* (1924) a *Severočeské národnostní pomezí. Bilance germanisace a útisku českého lidu během půldruhého století* (1927). O jeho postoji svědčí i zápis v rukopisných pamětech, kde vzpomíná na svůj boj s teplickou radnicí o to, aby své rodné jméno mohl počestit, a kde ironicky glosuje své odpůrce: „*Starosta Hussak, jednatel Modrey – samí dobří Němci [...].*“

Leč aby nikdo nenabyl dojmu, že Cajthaml stál imrvéře na stráži národa. Aktivně se zastával německých dělníků i proti českým zaměstnavatelům za první republiky a své knihy vydával často dvojjazyčně. Rovněž se jako socialista snažil zabránit Gottwaldově klace, aby získala v dělnickém hnutí vliv. Cajthamlovo sběratelské (kupříkladu

Staré pověsti ze Středohoří a Podkrušnohoří) a básnické dílo mu vyneslo přezdívku „Bezruč Severu“: „*[...] a plochou duši tlak ten svíral krutý, / já bál se proti tomu pozvednouti hlas – / neb odevšad bych ostře býval zakřiknutý.*“ V českém prostředí se stal prvním respektovaným autorem sociální poesie. Navzdory černému humoru a ostré dikci příznačné pro jeho básně – příkladně báseň „Poslední fá-rání“ začínající verši „*Zas v šachtě dravá voda – / jde havířům smrt vstříc. / Je sice lidí škoda, / však peněz ještě víc*“¹ – i novinové články, na veřejnosti vystupoval nerad, neboť prý nebyl žádný velký řečník. Nemohu si odpustit, abych nepřipomněl, že – řečeno časovou terminologií – jeho angažovaná poesie nevycházela od akademického půl-pitu, leč ze zkušeností chudého krejčíka a vandrovníka.

Kronika rodu Cajthamlů

Cajthaml-Liberté se v kraji, který podivuhodně rytmuje „čarokrásné kopce Středohoří a zpusťšená hnědouhelná kotlina Podkrušnohorská“ (Cajthamlův zápis z 9. 2. 1923), usadil v roce 1890. Když konečně získal domovské právo, zakoupil si v Bystřanech u Teplic domek. Ulice dnes nese jeho jméno (další ulice po něm byly pojmenovány v Teplicích i v Duchcově) a nadto v onom domku dodnes bydlí jeho potomci. Mimochodem, když jsem se maskován v dobovém oblečení počátku XX. století vypravil k Cajthamlům na návštěvu (chtěl jsem se vydávat za Libertého ahasverovského spolužáka), ukázalo se, že ve stejné ulici bydlí ještě jeden Cajthaml, který však pracuje jako krupier a s rodinou básníka Libertého nemá pranic společného. Rodina je ale na svého předka hrdá. Umožnili mi nahlédnout do ručně psané kroniky rodu Cajthamlů, ve které dodnes pokračují. Většinu literární pozůstatlosti – celkem 26 beden – však Liberté odkázal ústředí strany sociálně demokratické. Jistě by nebylo od věci zeptat se Bohuslava Sobotky (až se trochu ukotví), zda nemají pár beden, se kterými si nevědí rady. Samostatnou kapitolou jsou Libertého kroniky severočeských obcí. Napsal jich téměř třicet, a podle slov jeho pravnučka to nebylo žádné mazání lokálpatriotického medu kolem huby, naopak se prý nebál do nich pěkně řezat. Ne každého takový přístup těšil, Ervěnice za zpracování kroniky dodnes nezaplátily. Vzhledem k tomu, že obec zanikla kvůli těžbě uhlí v roce 1960, lze se nápravu už těžko domáhat.

Byť byl Cajthaml-Liberté orientován na levou stranu politického spektra, stal se vzorem selfmademana. Vyšel z chudých poměrů, dokončil pouze pět tříd obecné školy a na sever, který se jeho očím patrně jevil jako země zaslíbená, musel dojít po svých (jeho prvním severočeským působištěm byly Litoměřice). Přesto se v Teplicích stal úředníkem úrazové pojišťovny (jako ten bystrý Franz Kafka v Praze) a nakonec

Trojice

*To za Duchcovem bylo.
Prach se hnal silnicí.
Z obrámů se kouřilo
a vzduch vál smrtící.*

*Ve výši klenba mraků
v hřbet bila Krušných hor
a nezjevil se zraku
na blízku živý tvor.*

*Tři starci ale stáli,
kde šla do cesty mez,
a strnulí se zdáli,
světec, havíř a pes.*

*Bez hlavy světec chladný,
bez nohy havíř zas
pes jednooký. Žádný
z těch tři nevydal hlas.*

*Jen zpusťšená země
dým horký dýchala,
jak by o pomstu temně
a marně volala.*

se vyšinul až na posici ředitele likvidačního oddělení (pokud město znáte nebo jste se zde kurýrovali, pojišťovna sídlila vedle lázeňského hotelu Payer v Šanově).

Legenda ze země nezemě

Byť kronikářem v kraji, kde se slovy Vladimíra Vokolka „*názvy mění jako karty v rukách falešného hráče*“, muselo být pro tak bojovného básníka, jakým byl Cajthaml-Liberté, znamenitou výzvou. Liberté si všímá ambivalentního postoje Němců k původním slovanským názvům. Kopec Panna sice přejmenovávají na Jungfrau, ale Radobyl překřtí na Rodeboule a Hrádek na Radek. Místo bitvy z roku 1426 u Ústí nad Labem se podle útěku německých křižáků jmenuje Na běhání, ale v XIX. století se na mapách objevuje jako Am Bihania.

S humorem sobě vlastním popisuje vznik legend v Sudetech, které do jisté míry přejímají své vzory z vnitřních Čech. Tak „*blaničtí rytíři ukryti jsou i ve vrchu blíže Mostu (a v teplické Doubravské hoře) a vodník si spravuje šat u Ervěnic zrovna tak jako jeho soudruh kdesi na Berounsku,*“ píše v úvodu k severočeským pověstem, které sám shromáždil a převyprávěl. Potěšitelné však je, že mezi hlušinou narazil i na kapucín. Například v Ploskovicích princezny z domu habsburského trápila Panna Marie, jejíž socha se k nim, hříšnicím Bohu nemilým, při modlitbách obracela zády. Nechaly jí tedy na temeno udělat ještě jeden obličej a na Bohorodičku vyzrály. Nad nívou podobných tragických pověstí vyčnívá příběh o pánu Žernosek. Ten byl tak čestný a pravdymilovný, že musil zabít svou ženu i jejího svůdce, načež mu vypálili hrad a on se stal polabským pirátem. Když ho zabili,

jeho dcera zavraždila svoje dítě a sama se stala ještě krutější loupežnicí než otec. Jednou vyvraždila posádku lodi až na neohroženého mnicha, ze kterého se vyklubal otec jejího dítěte a syn muže, který svedl její matku. Oba milenci, kteří se takto šťastně shledali, se společně vrhli do prudkých vln a zahynuli. Ano, také si, laskavý čtenáři, říkám, jaký odpich by získaly *Růžovka* nebo *Cesty domů*, kdyby se o této pověsti do-slechli scenaristé. Do třetice si neodpustím zmínit unikátní verzi legendy o Bílé paní. Příběh se podle všeho odehrával kolem roku 1860 v Doksanech v rodině Němky Webrové, jejíž vnoučata se počestila na Věbry. Stará Webrová vyprávěla, jak cestou na trh do Litoměřic potkávala záhadnou bytost: „*Tam fišel takovej bílej šencká. Von nyc nemlufit, ale šel sa mnou aš to Litomřic a u mostu se frátyl. Co já šikat, je prafta, milej cholka!*“

Ke koloritu tohoto kraje patří, že obdobnou češtinou hovořila děčínská babička Radka Fridricha nebo hrobské tetičky mé ženy. Dovedu si představit, jak taková rozšafná paní hledí mocného Radečka a říká: „*Jo, jo, ten lafíčka bude nít*“ – tedy: Ano, ano, ta hlavička bude hnit.

Proč je těžké kráčet v Cajthamlových stopách

V roce 1923 Cajthaml-Liberté napsal o svém milovaném Duchcovu: „*[...] Vyčerpáním tohoto pokladu zpusťšeno bylo celé okolí města tak, že pro potomky sláva nynější bude osudnou.*“ Inu, neváhal jsem peněz ani času a vydal jsem se v jeho stopách, abych se o tom přesvědčil na vlastní oči. Přísně řečeno, není v tomto kraji dnes možné jít ani ve stopách šachtáka z osmdesátých let XX. století, natož někoho, kdo tu byl před 90 lety. Nemění se zde jen názvy, ale skrze antropomorfickou sílu i samotná země.

Vyšel jsem až na nejvyšší bod hald, odkud je výhled na město s kostelem a zámek, na oseký klášter a novostavby osídlené obyvateli vytěžených vesnic pod horami, bilinskou jámu se všemi stroji, led-vickou elektrárnou, jež víc než jindy připomínala *Aururu* v mlze přízračného přístavu, a mladý, nadějný oprám, který se tu objevil teprve před pár lety, a povídá se, že se u něj usadil salamandr. Byl to téměř jarní den a kraj byl zahalen v oparu. Z jámy X tak byly pozorovatelné pouze nejvyšší stroje, erektované jako vymrštěné pravice zfanatisovaných ordnerů. Z Duxu jsem viděl jenom nejbližší domy přináležející zámku, věžičky okolních domů a vrcholy starých komínů. Stožáry elektrického vedení mezi městem a výsypkou se nakláněly ve směru kouře z *Aurory* a posílaly si mezi sebou ohavně klející vrány, které proti slunci vypadaly jako pterodaktylové. Těchto ptáků jsem se kupodivu nikdy neděsil, leda bych se musel bát i proslulého malíře celebrit Kristiána Kodeta. Měl jsem za sebou sotva půl krabičky cigaret, když se ve směru k výsypce Pokrok zvané Hory šilenství vyřítíl automobil značky Hummer, oblíbený mezi managery na Wall Streetu i businessmany od šachet. Jak mě míjeli, všiml jsem si nápisu na dveřích – REKULTIVAČNÍ PRÁCE – GOLF RESORT.

Tak nevím, milý Františku Cajthamle-Liberté, co je srdci tvému a duši tvé krejčovské a básnické bližší: golfové hřiště a luxusní koupaliště, u nějž semimondénky ucumlávají kiwičková pitíčka, nebo „*za Duchcovem divné pole, samé jámy, břehy pouhé*“, kde „*v jamách hníje černá voda, z břehů svítí ohně dlouhé*“?

Poznámka

¹ Báseň byla poprvé publikována roku 1904 v *Illustrovaných listech*. O dva roky dříve došlo na dole Jupiter k průvalu vody – 43 mrtvých horníků.

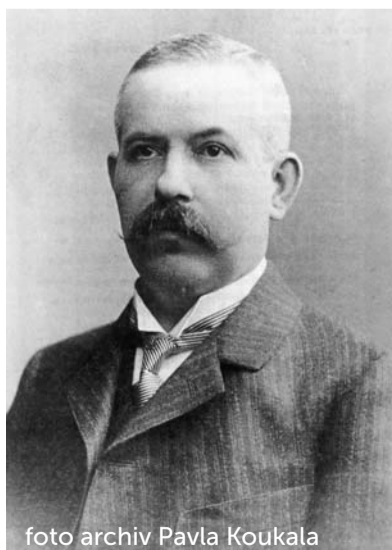

foto archiv Pavla Koukala

František Cajthaml-Liberté

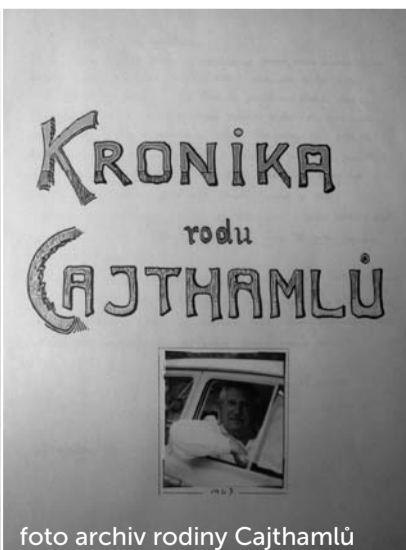

foto archiv rodiny Cajthamlů

Kronika rodu

foto Patrik Linhart

Proponenti „rudého Severu“ se ukrývají na dvoře Technických služeb města Duchcova

(dvě ukázky z remaku pohádek Boženy Němcové, který je připravený k vydání v Krásném nakladatelství)

O SMOLÍČKOVÍ

Smolíček byl pubertální pacholíček a bydlel u pana Jeleny, který dostal od manželky zlaté parohy. Pan Jelen se živil jako bezhlavý rytíř na úřadu práce. Kdykoli si šel někdo pro podporu, pan Jelen si sundal hlavu a nezaměstnaný se dobře pobavil.

„Je to těžká práce,“ říkal Smolíčkovi. „Nejednou se stane, že mne nezaměstnaný ztlučne na hromadu. Když se budeš dobře učit, také to někde dotáhneš. Neonanoval jsi?“

„Neonanoval.“

Smolíček vždy pomláceného pana Jeleny obložil ledovými oblaky a láskyplně si ho prohlížel.

„Žijeme prostě v pohádkové době,“ říkal mu pan Jelen opuchlými rty. „Každý si může vybrat, zda bude chudý, nebo bohatý. My budeme chudí, protože až umřeme, dostaneme se za to do božího království a tam začneme konečně žít. Hlavně nesmíš onanovat.“

„Nebudu.“

„To je dobře, protože on to vidí a nasral by se. Pojd, pomodlíme se.“

Tak se pomodlili, Smolíček vždy při tom zavřel oči a těšil se, až umřou. Večer si pak přivázal ruce na peřinu, ležel, představoval si, jaké to bude v nebi krásné a že ho tam Bruce Willis vezme na svatý autodrom.

„Hlavně aby Bruce Willis něco neprovedl a dostal se také do nebe,“ strachoval se nejvíc Smolíček.

Ráno, když pan Jelen odcházel do práce, Smolíčka varoval, aby nikomu neotevíral.

„Nejhorší jsou jeskyňky z juvenilní justice,“ říkal mu. „Odebírají děti ze sociálně slabých rodin a prodávají je do sociálně nadřazených rodin. Ty by nám to pokazily. Hlavně neonanuj.“

Pak si nasadil hlavu a odešel. Smolíček vždy zamkl přídatný zámek na dveřích a zalezl do kouta. Myslel na hrůzný život v nebohobojné sociálně nadřazené rodině a klepal se jako sulc. Jednoho dne kdosi zabušil na dveře a Smolíček uslyšel pěknou hlášku: „Smolíčku, pacholíčku, otevři nám svou zadničku, jen dva prstíčky strčíme, jen co se ohřejeme, hned zas půjdeme.“

Smolíček neotevřel, ač hlásky venku prosily co možná nejlíbezněji.

„Ty chlipné jeskyňky,“ zlobil se pan Jelen. „dobře, žes neotevřel! Pojd, pomodlíme se a budeme si pak vyprávět o večeri.“

Druhý den šel pan Jelen zase do úřadu, Smolíček zamčený přídatným zámek se klepal v koutě a tu se ozvaly hlásky ještě líbeznější než včera: „Smolíčku, pacholíčku, otevři nám svou zadničku, jen dva prstíčky strčíme, jen co se ohřejeme, hned zas půjdeme. Víš, co je to grupáč?“

„Vari pryč od mého prahu!“ zvolal Smolíček pacholíček. „Moje tělo patří jen mně!“

Zpoza dveří se ozvalo chichotání.

„Uvidíme, uvidíme,“ volaly jeskyňky.

„Nevím, co je to grupáč!“ řekl večer přísně pan Jelen. „Pojd, pomodlíme se.“

Pak si až do rána vyprávěli o výhodách utrpení a posmrtného života.

Třetího dne se ale stalo něco tragického. Smolíček si nedbale přivázal ruku a ráno našel na prostěradle zaschlý bílý flek. Ovšemže panu Jelenovi nic neřekl a netrpělivě vyčkával příchodu jezinek. Chtěl se vystavit pokušení a odolat.

„Smolíčku, pacholíčku, otevři nám svou zadničku, jen dva prstíčky strčíme, jen co se ohřejeme, hned zas půjdeme,“ ozvalo se hned. „Nebo chceš slyšet jinou vylepšenou básničku jak z celostátní recitační soutěže?“

„Jakou?“ vyhrkl Smolíček.

„Je vždycky ráno po ruce, noční poluce!“

„Ach, vy nestoudnice!“ zvolal Smolíček.

„Hned vari pryč od mého prahu, sic vás ztrestám!“

„Ztrestej nás, ó ano, prosíme o přísné ztrestání přes obě půlky!“

„Tak o to vám jde! Abych skončil ve vašem juvenilním vaku, vy chlipné jeskyňky!“

Zpoza dveří se ozvalo chichotání a plácání se do břicha.

„My vůbec nejsme jeskyňky! Otevři a přesvědč se!“

A Smolíček se rozzlobil, odemkl přídatný zámek, otevřel dveře a skončil v juvenilním vaku.

„My totiž vůbec nejsme jeskyňky,“ začaly pořívat jeskyňky. „My jsme jeskyňci!“

„Umělecká masturbační skupina Femen with balls!“

„Juvenilním justicováním si jenom přivyděláváme!“

Hodili si juvenilní vak na záda a prchali pryč. Smolíček se hned dal do usedavého volání: „Za ruce, za nohy, mé zlaté parohy, Smolíčka pacholíčka ze sociálně slabé rodiny do sociálně nadřazené nesou rodiny!“

Pan Jelen hned odhodil dva nezaměstnané, kteří ho řezali hlava nehlava, nasadil si hlavu a utíkal za jeskyňky. Dostihl je u trafiky, kde si kupovali lístky na tramvaj.

„To je můj Smolíček!“ volal důrazně. „Mám na něj autorská práva.“

„Odbor péče o mládež,“ představil se hlavní jeskyňek. „Máš naprostý prd! Řekl ti o tom prostěradle?“

„Co je s prostěradlem?“ vyděsil se pan Jelen.

„Měl na něm ráno bílý flek!“

„Vše je ztraceno!“ zvolal pan Jelen. „Co teď s námi bude?“

„Prodáme ho do bohaté rodiny,“ pokrčil rameny hlavní jeskyňek. „Normoš postup. Když nebudeš blbnout, dáme ti deset procent a zahrajeme si s tebou večer flašku.“

„A budete mi počítat každou ponožku zvlášť?“ zeptal se pan Jelen.

„Domluveno,“ řekli jeskyňci.

Pak popadli pytel se Smolíčkem a hrnuli se do tramvaje. Smolíček se rozkřičel: „Za ruce, za nohy, mé zlaté parohy! To neplatí! To byla jen poluce! Jelene, ty svině! Počkej, až vyrostu! Najmu si na tebe Bruce Willise!“

Ale pan Jelen se tomu smál, až jeskyňkům nadsakovaly čepičky. Vydělali na tom všichni: pan Jelen se přidal k jeskyňkům, měl svých deset procent a plnohodnotný sex, jeskyňci měli svých devadesát procent a pana Jeleny coby čubu, stát měl bohaté děti, Smolíček pacholíček Rolls Royce a Bruce Willis měl na stáří nezdaněný přívýdělek. A největší radost měl pan Bůh, který nejvíce miluje hříšníky. To zas bude co napravovat!

A pro vás poučení, milé děti: je to pravda odvěká, kdo za přídatným zámek čeká na štěstí, ten se načeká.

POHÁDKOVÝ SENIOR

Byl jednou jeden farmář a příležitostný hunter a ten měl tři syny. Nejstarší pracoval jako orel lidských práv, druhý jako sokol značkových producentů, třetí byl zase inspektor ochranného svazu autorů.

Jednou si je farmář povolal k sobě a povídá: „Je čas, moji synové, abyste vyrazili do světa na zkušenou! Půjďte s pětiminutovými rozestupy, abyste se nepaktovali a žádné povolání nebylo zvýhodněno! První půjde první Honza, druhý druhý Honza a jako třetí třetí Honza. Vezměte si s sebou makové croissanty, a ať vás tu už nevidím!“

Orel lidských práv si nabral vypečené croissanty a šel.

Za humny seděl pohádkový senior, bafal si ze své dýmčičky a těšil se na Honzu. Když viděl, jak se blíží od zprivatizovaných, vrá-

cených a opět zprivatizovaných božích muk, nasadil prosebný výraz.

„Ach, ouvej, to bych jedl!“ pravil a díval se po orlovi lidských práv. „Dal bych si vypečený makový croissant! Mládenče, ne-nech starého seniora hladý!“

Orel lidských práv přimhouřil oči, propnul tělo a plavným skokem šelmy skopnul seniora z krajnice. Druhou nohou mu vykoppl dýmčičku z úst, rozšlapal ji a zaklekl mu na záda.

„Já ti dám tabáček!“ zavrčel. „Vyhláška o zákazu kouření na veřejnosti je ti pro smích? Vysmíváš se lidským právům?“

„Co to děláš, Honzíku?“ divil se senior. „Ty mi máš dát makový croissant a já ti za to dám divotvorný meč, kterým zabiješ draka!“

„Dám ti předvolání, seniore!“

„Ale ty musíš udělat dobrý skutek!“

„Ještě slovo a zřežu tě jak psa,“ slezl Honza ze seniora, aby vyplnil hlášení. Senior brblal, oprašoval si kabát a snažil se poskládat rozšlapanou dýmčičku.

„Je mi až na zvracení, když vidím prohnílé držky kuřáckých štváčů, kteří svými jedy útočí na lidská práva!“ řekl Honza a odtrhl formulář. „Tady to máš a podruhy si se mnou nehraj!“

Zasalutoval a byl pryč.

Senior se posadil, motala se mu hlava a tu vidí, jak se od zprivatizovaných, vráčených a opět zprivatizovaných božích muk blíží další Honza – sokol značkových producentů.

„Ach, ouvej!“ nasadil senior hned zkomoučený výraz. „Dal bych si vypečený makový croissant! Dej mi ho a dám ti za to divotvorný meč!“

Jen to dořekl, sokol značkových producentů přimhouřil oči, propnul tělo a plavným skokem šelmy skopnul seniora z krajnice. Druhou nohou mu vykoppl z ruky divotvorný meč, prohlédl jej, rozšlapal a zaklekl seniorovi na záda.

„Já ti dám čínský padělek!“ zavrčel. „Chceš se přizívat na originální znače? Krást nápady blondatých urostlých vývojářek s pomněnkovými očima a mastit si kapsu? Vysmíváš se licenci, nebo Valhale?“

„To jsem jenom nafasoval,“ mumlal senior. „Ty máš udělat dobrý skutek a já tě odměním...“

„Mě odměňuje koncert,“ zavrčel Honza a vypisoval předvolání. „Je mi až na zvracení, když vidím prohnílé držky průmyslových parazitů, kteří by lidem rádi prodali levný neautorizovaný výrobek! S tímhle se hlas zítra na celní správě!“

Odtrhl papír a byl pryč.

Senior se posadil, posbíral rozšlapaný meč, pak si začal kontrolovat žebra a tu vidí, jak se od zprivatizovaných, vráčených a opět zprivatizovaných božích muk blíží další Honza – inspektor ochranného svazu autorů.

„Nestřílejí!“ vykřikl senior. „Jsem pohádkový senior, a když mi dáš makový croissant a já budu mít zuby, tak...“

Aniž by dořekl, inspektor ochranného svazu autorů přimhouřil oči, propnul tělo a plavným skokem šelmy skopnul seniora z krajnice. Pak zaklekl seniorovi na záda.

„Na tuhle pohádku nemáš autorská práva,“ pronesl temně. „Ty jedna mluvící bestie, komu myslíš, že patří všechna slova? To si vážně myslíš, že si budeš pindat, co chceš? Takoví jste všichni! Jen vás necháme bez rouбіku, a hned ohrožujete světovou kulturu, všechny producenty, nakladatele a knihkupce ukradenými příběhy? Na to má OSA jedinou odpověď! Vyřiznutý jazyk!“

„Ale ty máš přece dělat dobro...“ křučel senior.

„Tohle je OSA dobrá,“ ujistil ho Honza. „Takže buď poplatek, nebo jazyk!“

„Poplatek!“ volal senior. „Poplatek!“

„Dobře! Tvým poplatkem bude vyřiznutí jazyka!“

Jen to senior uslyšel, zamumlal kouzelnou formuli a byl pryč.

„Na základy taky nemáš práva!“ odplivl si třetí Honza. Pak počkal, až bratři vylezou z krovů, popadli se kolem ramen a rázovali k domovu. Jen je vesničané viděli, zamykali se hned v sednicích, děti zavírali do sklepa, vypínali elektriku a modlili se, ať už jsou bratři pryč. A bratři nespěchali, veselé se usmívali a do kroku si nezpívali pěknou písničku, protože na ni neměli autorská práva.

A když přišli domů, tatík se zas radoval, že hoši rychle tu zkušenost ve světě zpravili a že rodina je pohromadě, a než si legálně vydělají na nevěsty, ještě dlouhou dobu spolu budou.

„To je prostě pohádka,“ radoval se tatík.

„Takže konec,“ mumlal si za devatero horami a devatero řeckými pohádkový senior. „Pohádky jsou v prdeli.“

foto Tvar

Bohuslav Vaněk-Úvalský (nar. 1970), majitel a zaměstnanec Krásného nakladatelství. Účastnil se aktivit Skupiny XXVI, žije v Praze. Knižně v Krásném nakladatelství vydal: *Amerika* (1993), *Naivní román* (1994), *Nářez brouků na palouku* (1994), *Psí roky* (1994), *Hubotřasný román Poslední bourbon* (1996), *Žena se nedá loupat jako banán* (2006), *Zabrisky, ta druhá spermie* (2010), *Sexpop* (2011), *Bílá nemoc 2013* (2012) a v nakladatelství Petrov *Zabrisky* (1999), *Poslední bourbon* (2000) a *Brambora byla pomeranč mého dětství* (2002).

Kolika -ismy stihne člověk za život projít a žádnému z nich přitom nepodlehnout, ale naopak udržet si od všech kritický odstup? Do této jediné, nikoliv však jednoduché otázky lze shrnout prolinání životních osudů Tonyho Judta s dějinami politických idejí a představ o moci a spravedlnosti v rozhovoru, který s ním vede Timothy Snyder v knize nazvané *Intelektuál ve dvacátém století* (Prostor, 2013). Rozhovor vznikl v roce 2009, tedy v době, kdy už byl T. Judt vážně nemocen a upoután na elektrický vozík. A ačkoliv ze svého těla ovládal pouze hlasivky a oči, pro vznik této knihy – jak v předmluvě poznamenává T. Snyder – to stačilo.

Jakou charakteristiku lze vtisknout výše zmíněné knize? Že se jedná o skvělou sondu do evropských dějin minulého století, podepřenou prožitou zkušeností? O myšlenkový koncert dvou vzdělanců? O snahu hledat navzdory všem selháním pravdu? Dejme tomu, ale co a kde je vlastně pravda? Není nakonec „někde tam venku“, řečeno slovy agenta Muldera z TV seriálu *Akta X*? Nechme nadnesených slov a pokusme se o skromnější shrnutí. To by mohla nejlépe vystihnout Judtova (s odkazem na jednu z přednášek jeho oborového předchůdce, historika Erica Hobsbawma, o revolučním mládí roku 1968) parafráze Marxovy teze o Feuerbachovi: „Podstatné někdy není svět změnit, ale porozumět mu.“ A skutečně. Empatie je totiž tou nejspodnější nití, která drží pohromadě – metaforicky řečeno – celý oděv názorového vývoje Judta-historika i Judta-intelektuála. Co by se stalo, kdybychom ji přetřhli? Upadl by mu jenom rukáv, nebo by před námi stál člověk oděný do rozpadajících se cárů? Obávám se, že to druhé. Porozumění, o které se T. Judt po celý svůj život snažil, pro něj bylo důležitějším než to, aby „měl pravdu“. A právě porozumění, nikoliv soucitu a materiální podpory, jak velmi záhy pochopil, bylo nejvíce potřeba, když začal inklinovat k intelektuálům ze střední a východní Evropy – ať už se jednalo o Leszka Kołakowského, Jana Grosse, Barbaru Toruńczykovou, Adama Michnika, Czesława Miłosze, Václava Havla či Milana Kunderu.

Valčík s Baširem

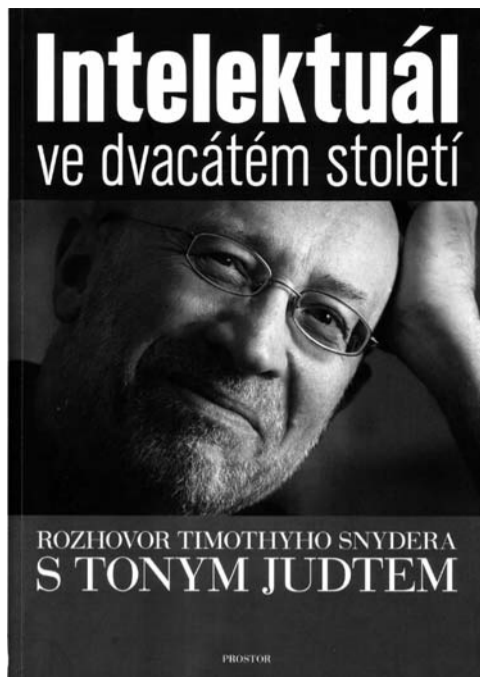
„Říct, že jsem ochoten nyní trpět pro nepoznatelnou, možná ale lepší budoucnost, je jedna věc. Posvětit utrpení druhých ve jménu nějaké neověřitelné hypotézy je něco úplně jiného. A v tom podle mého tkví intelektuální hřích 20. století: v rozhodování o osudu druhých ve jménu jejich budoucnosti, jak se to jeví vám, budoucnosti, která se vás nemusí sebe-méně dotýkat, ale přesto se považujete v tomto směru za výlučně a dokonale informované.“

Toto „rozhodování“ poznal T. Judt velmi záhy sám na sobě. Když mu bylo patnáct, odjel do Izraele, kde pracoval v kibucu. Zpočátku byl tamním socialismem a sionismem natolik nadšený, že se rozhodl přerušit v Anglii studia a znovu se do Izraele vrátit. To se mu podařilo o dva roky později, nicméně ono prvotní nadšení už se neopakovalo. Komunita v kibucu totiž rozhodovala o všem včetně těch nejběžnějších praktických věcí a stavěla se odmítavě k jakémukoli názorové odlišnosti. Navíc po něm požadovala, aby se vzdal svého přijetí na univerzitu v Cambridge a věnoval se ještě několik let sklizení pomerančů a banánů a řízení traktoru. Teprve poté měla komunita rozhodnout, jaká studia pro něho budou nejvhodnější – samozřejmě s ohledem na potřeby kolektivu. T. Judt neuposlechl a vrátil se do Anglie. V roce 1967 před vypuknutím tzv. šestidenní války však pomáhal organizovat podporu pro Izrael a nakonec do Izraele opět odjel. Jako devatenáctiletý na-

stoupil coby dobrovolník k vojsku a zapojil se do poválečné obnovy. Díky tomu, že už v té době uměl dobře hebrejsky a plyně francouzsky, využila jej armáda jako tlumočníka. „Poprvé v životě jsem poznal Izraelce, kteří byli šovinisté ve všech smyslech slova: odpůrci Arabů ve smyslu hraničícím s rasismem, bez sebemenších zábran, pokud šlo o snahu při všech příležitostech zabít Arabů; mnohdy vyjadřující lítost, že neměli možnost probjovat se až do Damašku a porazit Arabů jednou provždy, a plně pohrdání – jak sami říkali – k «dědicům holokaustu», tedy Židům žijícím mimo Izrael, kteří nedokázali pochopit anebo náležitě ocenit nové Židy, Izraelce narozené přímo v zemi.“ Při četbě těchto Judtových slov se nelze ubránit vzpomínce na scény a svědectví z animovaného filmu izraelského režiséra Ariho Folmana *Valčík s Baširem* z roku 2008; a kdyby je napsal kdokoli, kdo nemá židovský původ, byl by patrně obviněn z antisemitismu. Nicméně pro T. Judta mělo poznání, k němuž dospěl ve velmi mladém věku, zcela určující význam i pro další životní situace, ve kterých si musel ujasnit, jak dál – ať už šlo o rozchod s marxismem či s francouzskými intelektuály. Díky své mladické zkušenosti tak dokázal vždy rozpoznat okamžik, kdy na sebe narážejí realita a představy o ní, jakož i přesně analyzovat jejich vzájemný vztah.

Ztracené iluze

Studium historie a badatelské úsilí mu také umožnily rozpoznávat nejen skutečný význam, ale především kořeny některých výroků, vypouštěných politiky demokratických států do veřejného prostoru – výroků, před nimiž bychom se měli mít s ohledem na dějiny na pozoru. Jako příklad uvádí slova Condoleezy Riceové, která v roce 2006 „na izraelskou invazi do jižního Libanonu a ohromné utrpení civilistů reagovala sebevědomým prohlášením, že to jsou »porodní bolesti nového Středního východu«. A jasně si vzpomínám, jak mne v tu chvíli napadlo: tohle už jsem někde slyšel.“ Ano, určitou variantu omlouvání zločinů krátkodobým utrpením a dlouhodobými zisky slyšel už během svého studia na King's College při debatách o průmyslové revoluci, která byla přes všechny katastrofální lidské důsledky ve výsledku prospěšná a celkově zvedla životní úroveň; a slyšel to i od mnohých evropských intelektuálů, kteří omlouvali zločiny komunismu stejně a jeho oběti vnímali nikoliv jako oběti konkrétních lidí, ale jako oběti dějin. „Toto hledisko dobře shrnuje odporující báseň Bertolta Brechta, kterou mnozí obdivují: »I nenávisť kvůli bídě / křiví jazyk. / I hněvem nad křivdami / zhrubne hlas. Ach, my / kdo jsme chtěli zchystat půdu pro družnost, / jsme sami nemohli být vlídní.« Stručně řečeno, k obhájení současných zločinů musíme soustředěně upírat oči k budoucím ziskům. Nezapomínejme však, že ve všech podobných úvahách jdou náklady na vrub druhých, a obvykle i na vrub jiné doby a jiného místa,“ dodává Judt. V této souvislosti se ovšem T. Snyder nemůže nezepnat, jak je možné, že ti (jako v úvodu již zmíněný Eric Hobsbawm), kteří iluzi komunismu svého času propadli a následně nikdy neprovedli dostatečnou sebereflexi, se nakonec stali nejvýznamnějšími interprety celé epochy? (Tahle otázka je stále palčivá i u nás – viz například rozhovor s Radkou Denemarkovou ve *Tvaru* č. 4/2013, v němž spisovatelka kritizuje naši ochotu dávat ve veřejném diskursu tolik prostoru „vykladačům dějin“ à la Ludvík Vaculík nebo Pavel Kohout, „kteří nejprve část své generace zdecimovali a pak následným generacím vysvětlovali, jak sami naletěli, že byli mladí a hloupí a že holt byla taková doba. Přitom tu žili stovky a tisíce lidí, kteří nenaletěli. Zakořenila tu verze Vaculíků a Kohoutů, kterým byl veřejný prostor a hlas v něm dán – a je jim dáván stále.“ Za tato, ale nejen za tato slova si naopak R. De-

nemarková vysloužila kritiku z úst Jany Červenkové z Českého centra PEN klubu, kterou jsme zveřejnili na našich webových stránkách <http://www.itvar.cz/cz/2013/06-2013-zaslano-582.html>. Inu, ono to nešlo být intelektuálem ve 20. století plněm zvrátů a ani trochu se neumazat... A co na to Judt? Podle něj je důvodem stále převládající dojem, že minulé století nemůžeme plně pochopit, pokud jsme nesdíleli jeho iluze. Jinými slovy: ti, kteří je sdíleli, mu dokážou lépe porozumět. Je to skutečně tak, anebo si jen hýčkáme další iluzi, tentokrát nikoliv o systému, ale o nás samotných? Malé odbočení: v průběhu četby knihy, o níž je tu řeč, jsem shodou okolností narazila na článek Anastázie Harrisové (mimořadně v 90. letech šéfredaktorky české mutace *Cosmopolitanu*) nazvaný *Rudá v Anglii*, který otiskly *Lidové noviny* (28. 12. 2013) ve své příloze *Orientace*. Článek je o tom, že přiznat se v současnosti v Anglii k rasismu či k fašismu je nemyslitelné, ovšem být marxistou začíná být znovu populární. Své tvrzení autorka opírá především o zhoršující se sociální situaci na britských ostrovech, která nahrává donedávna ještě nevolitelným politikům, jakým je třeba labourista Ed Miliband, přezdívaný Red Ed. A vydá-li se pak tu a tam „na zvědy“ do historie, ani ona nepomene citovat Erica Hobsbawma a jeho nejednoznačný postoj k okupaci Maďarska sovětskou armádou v roce 1956.

Časy se mění, zapomeňte

Podívejme se však i na druhou stranu „mince 20. století“. Je hnědá a od té rudé se liší nejen barvou. Zatímco marxisté mají podle Judta pojmy, fašisté mají postoje: „Mají osobité reakce na válku, hospodářskou krizi a zaostalost. Nevycházejí ale od souboru myšlenek, které by vztahovali na svět.“ To je jeden z důvodů, proč na ně slovy T. Snydera zřejmě „ochotněji zapomínáme“. Navíc – až do 30. let byli jen stěží odlišitelní od běžné pravice, což platí zejména o fašistických intelektuálech (např. Francouzi Pierre Drieu či Robert Brasillach nebo Rumuni Mircea Eliade či Emil Cioran). A čím si získávali sympatie? Tím, že „byli vtípnější, kousavější

v porovnání s levicovými intelektuály, kteří měli sklon k chmurné vážnosti“. Na rozdíl od poválečné Sartrovy generace levicových intelektuálů se však nevyjadřovali ke kdečemu, ale pouze k určitým oblastem (zejména kultura) a postupně získávali uznání. A ještě něco – neztotožňovali se s žádnou politickou stranou, což bylo (a stále je) v intelektuálním světě vnímáno jako přednost. Hnědá s rudou ovšem měly i styčné body – ať už šlo například o obdiv k Leninovi a vládě jedné strany („sovětský stát byl násilnický, rozhodný a řízený pevnou rukou shora“), o vztah k umění, kde byli jak hnědí, tak rudí shodně podezřívaví k inovaci a imaginaci, nebo o Mussoliniho plány na přestavbu Říma, které podle Judta „dřívě přesně připomínají Moskevskou univerzitu“. A uvádí i další příklad: „Kdybyste neznal historický kontext Paláce lidu Nicolae Ceauseska, jak byste určil, zda to je fašistická, nebo komunistická architektura?“

Zvláštní, až zarážející podobnost Judt odhaluje i v souvislosti s ekonomikou a fungováním státu. Fašisté vyznávali přesvědčení, že stát může dělat, co chce – od tištění peněz přes přesunování rozpočtových výdajů a pracovní síly, kam je potřeba, až po vkládání státních prostředků do infrastruktturních projektů s možností vyplacení až za několik desítek let apod. „Tyto myšlenky nejsou samy o sobě fašistické, krátce nato budou naopak spojovány s Keynesem. Ve třicátých letech se však za ně stavěli pouze fašisté,“ vysvětluje T. Judt a dodává, že fašismus (hlavně v Itálii) si poměrně dlouho ujasňoval, zda je a) radikální, nebo b) konzervativní. To, že *bé* je správné, nakonec zapříčinila jeho vlastní sebeprezentace jakožto té nejvhodnější a nejadekvátnější reakce na hrozbu komunismu. Podobně „atraktivním“ se pak jevil i německý nacionální socialismus: „Němci na rozdíl od Italů nabízelí obraz postdemokratické a silné Evropy, v níž sice vládne Německo, ale prospěch z ní mají i další západní země. Tato představa mnohé západní intelektuály přitahovala a někteří v ni upřímně věřili. Zapomínáme, že idea Evropy tehdy představovala pravcovou myšlenku.“ Inu, časy se mění. A jak jsme na tom s hnědou dnes? Aby se mohla v nějaké zemi uplatnit, musí být „oprášena“ kombinace masovosti a rozpadajících se (nebo záměrně rozbíjených) politických institucí. A ačkoliv T. Judt nezapadá žádný západní stát, kde by k souhře těchto dvou faktorů docházelo v dostatečně vyhraněné míře, nemůže neupozornit na určitě, byť ojedinělé požadavky, „kladené ve fašistickém stylu nebo jediní fašistického založení“, přičemž jako příklady země, kde k těmto jevům dochází, jmenuje Polsko, Francii, Belgie, Nizozemsko a Maďarsko. Přes všechny tyto varovné signály jsou dnešní protofašisté podle něj zatím úspěšně omezování – nemohou své zaměření otevřeně deklarovat, jejich podpora vychází jen z určité lokality či zájmového projektu (vyhnání imigrantů, zavedení „testů občanství“), ale hlavně jim stojí v cestě odlišné mezinárodní prostředí, než v jakém se nacházela Evropa i svět v první polovině 20. století.

Tony Judt (1948–2010), britský historik a esejista, dlouhodobě působil jako profesor Newyorské univerzity a jako ředitel jejího Remarque Institute. Věnoval se francouzské intelektuální historii a evropským dějinám, po roce 1989 přenesl těžiště svého zájmu do střední a východní Evropy a naučil se mj. i česky. V češtině dosud vyšly dvě jeho knihy: *Poválečná Evropa* (Slovart, 2008) a *Zle se vede zemi* (Rybka Publishers, 2011), kterou jsme recenzovali ve *Tvaru* č. 3/2012, str. 9.

Timothy Snyder (nar. 1969), americký historik, působil v Paříži, ve Vídni a na Harvardu, nyní je profesorem historie na Yaleově univerzitě, zaměřuje se na dějiny střední a východní Evropy. V češtině dosud vyšlo: *Rudý kníže. Utajený život habsburského arcivévodů* (Beta-Dobrovský, 2010) a *Krvavá země. Evropa mezi Hitlerem a Stalinem* (Paseka, 2013).

VE STÍNECH FANTASY S TROCHOU HRŮZY

V malšovické pobočce Knihovny města Hradec Králové byla 10. ledna otevřena výstava nazvaná *Zákoutím knihovny ve stínech fantasy*.

Návštěvníci mohli do konce ledna spatřit devatenáct keramických tváří a postav z knih žánru fantasy, potažmo hororu, rozmístěných v příšeří půdního prostoru domu, kde se knihovna v Malšovicích nachází. Čekal je tu například A'Tuin z *Úžasné Zeměplochy* Terryho Pratchetta (foto 1),

Pennywise z knihy *To* Stepheny Kinga (foto 2) či Yoda z filmu *Hvězdné války* (foto 3) režiséra George Lucase. Autorem výtvarného pojetí žánrových hrdinů je Tomáš Beňo z Rosic u Brna. „*Myšlenkou této výstavy*,“ říká k tomu výtvarník, „*je vzbudit v lidech bez omezení věku větší představivost, touhu číst a vstoupit do světa fantasy, který nezná hranice.*“ Materiálem k jeho tvůrčí práci je keramická hlína, u novějších figur v kombinaci také se sklem. To, že tato expozice dostala díky neobyklému výstavnímu prostoru (půdě) další umocňující rozměr, má na svědomí dětská knihovnice Alice

Hrbková. Esprit tajemna, dokonce hrůzy, je zde až hmatatelný. Díky ní odstartoval tento literárně-výtvarný projekt Tomáše Beňu již v listopadu 2012, a to v tehdejší dětské pobočce Knihovny města Hradec Králové na Eliščině nábřeží pod názvem *9 knih 9 tváří*. Poté začala Beňova výstava putovat po dalších českých a moravských knihovnách a s každou přibyla vždy jedna tvář či figura hrdiny z knih fantasy, a to na přání čtenářů (formou ankety). Takových knihoven již bylo během roku 2013 deset: Nový Jičín, Klimkovice, Planá nad Lužnicí, Písek, Sobotka, Příbram, Tábor, Třebíč,

Uherské Hradiště a Petřvald. A protože zájem projevilo dalších dvanáct knihoven, mezi nimi i některé z těch, kde již byla expozice představena a vzbudila nebývalý ohlas, bude výstava putovat minimálně ještě celý tento rok. V únoru a v březnu 2014 se vrátí do Nového Jičína, termínově jsou potvrzeny ještě Břidličná (září) a Rýmařov (říjen). Ve hře je vedle knihoven také knihkupectví (první vlašťovkou je *Oneworld* v Praze), čímž zmíněná výstava zasluženě rozšiřuje literární působitě a svůj nesporný vliv na čtenářskou veřejnost.

Jan Hocek

foto Eva Medvěďová

KDYŽ SE VATERLAND MĚNÍ NA MUTTERLAND

V ústeckém Café Max si 15. ledna troufli na opravdu silný kalibr. Byla jím přednáška profesora Stanislava Komárka, tematicky vycházející z jeho poslední knihy *Muž jako evoluční inovace? Eseje o maskulinitě, její etologii, životních strategiích a proměnách* (Academia, 2012). No, silný kalibr – tak to vypadalo na pozvánce. Ve skutečnosti nám S. Komárek s laskavým, mnohdy až laciným humorem a s přehrášlými odbočkami, logických i poněkud „mimo mísu“, svou knihu stručně převyprávěl, přičemž přeskoky z Konga a Nové Guineje do starého Rakouska, či od marxovsko-engelsovskobrahmsovského vousu coby znaku maskulinity k porovnáním typu: „*Friedrich Nietzsche – to byl takový Slavoj Žižek 19. století...*“ nebyly nikterak ojedinělé. Nicméně základní linii, kterou sledoval, shrnul už v úvodu do otázky: „*Co se stalo s muži po*

roce 1913?“ Inu, co by: první světová válka nejen že zničila dominanci mužského světa, ale nastolila i podmínky k rediferenční dělbě práce. Začal se prosazovat ženský princip, jehož vyvrcholením byl podle Komárka pečovatelský sociální stát (Vaterland se změnil na Mutterland) a sociální síť (společensví bez hlavy), které naprosto zbouraly jakoukoliv možnost hierarchického (pyramidálního) uspořádání tolik typického pro muže. A máme tu odvojenštění Evropy a umetenou cestičku k jejímu dobrovolnému vymizení. Autor neopomněl zmínit ani dekontaminaci planety (společnost bez mužů), což je prý/snad ideál feministek. Ale nemylme se – ženský princip je i přes svou dominanci v evropském prostoru také v těžké krizi, zejména v otázce mateřství (natalita klesá). Nic se neděje, to se dá přece řešit (a také se to tak řeší) přistěhovalctvím, které není ničím jiným než outsourcingem rozmnožování. A abychom se tomu příliš nedivil, podsune

foto Tvar

nám pan profesor „outsourcingovou“ otázkou: „*Kdo z vás má ponožky pletené v Evropě?*“ Tak asi v tomto duchu se nesla jeho promluva, přičemž s odvoláním na anglického ekonoma ponuré budoucnosti Thomase Roberta Malthuse (1766–1834), který tvrdil, že zatímco zdroje rostou lineárně, populace roste exponenciálně, si neodpustil ani ono nechutné klíšé o užitečnosti válek, které redukuje počet lidstva. Následná interakce, k níž pak vyzval publikum, byla taktéž svérázná; ať se kdokoliv zeptal na cokoli, pan profesor odpovídal (či spíše neodpovídal) tak, že v klidu pokračoval jakoby v přednášce. Připojená fotografie, zachycující jej, an s potutelným úsměvem pod vousy pospinkává pod „logem“ jedné nechvalně proslulé ideologie 20. století (plakát ústecké skupiny Pecha Kucha), vystihuje atmosféru celého večera více než výmluvně.

ant

KATEŘINA RUDČENKOVÁ V CAFÉ FRA

Uvedení básnické sbírky *Chůze po dunách* Kateřiny Rudčenkové proběhlo 21. ledna v Café Fra plně literátů a krásných barmanek. Už od začátku nebylo v kavárně téměř k hnutí. Večer zahájil Petr Borkovec. Ještě před samotným čtením Kateřiny Rudčenkové knihu představila básnička a kritička Simona Martínková-Racková a položila Rudčenkové několik otázek. Zaměřila se mj. na barvy, které sbírku prostupují. Červené období ve spojitosti s autorkou můžeme chápat jako vášně, živelnost, nespoutanost, mladou duši, nekonečnou energii a hlavně erotismus, který je Kateřině blízký. Naopak oranžové období je časem klidu, rozvážnosti a nadhledu, dospělosti, snad lehké únavy po předchozí živelnosti, a také je to barva západu slunce a východních kultur, z čehož lze vyčíst Kateřininu náklonnost k meditaci a józe. Jak bylo patrné i z rozhovoru, Kateřina nyní žije v době oranžové. Poté básnička představila novou sbírku a přidala i jednu novou báseň. Po autorském čtení se naskytl prostor pro otázky posluchačů. Otázky směřovaly k rozdílu mezi dramatickou a básnickou tvorbou a na přetřes se dostal i „Placatý

pes“ (jedna z básní sbírky), protože tak se původně měla jmenovat celá sbírka. V příjemném a veselém duchu pak plynul i zbytek večera.

Berta Kašparová

VLAK DO VÝMARU

Dlouholetý čtenář *Tvaru* si možná rozpomeneme, v letech 2005–2012 tu vycházela pravidelná rubrika *Francouzské okno*, v níž Ladislava Chateau systematicky informovala o francouzském kulturním životě. Většinou šlo o postižení aktualit: pozvánky na chystané nebo právě probíhající výstavy, divadelní či filmová představení, reflexe nově vydaných knih, připomenutí nejrůznějších kulturních výročí; taková ta – nemyslím to teď nijak hanlivě – kulturní pěna dní. Občas podnikla pisatelka historický exkurs, k určitým tématům se vracela, mj. i k otázce kolaborace francouzských intelektuálů s nacisty za války. Dívám se do svého archivu na příspěvek *Podzimní vlak do Výmaru*, vyšel už v říjnu 2005 a má něco málo přes 9 tisíc znaků. Posloužil však Ladislavě Chateau jako základ k rozsáhlé, více než 400stránkové knize *Vlak do Výmaru*

(s podtitulem *Volnost, rovnost a bratrství s Goebbelsem*), kterou autorka představila v pražském židovském muzeu v pondělí 20. ledna. Dobrá znalost tématu je odrazem poctivé, několikaleté autorčiny rešerše i osobním zaujetím, velmi dobře se se svou rolí moderátora vypořádal i Petr Brod. Hovořilo se o pochmurné atmosféře válečné Paříže, o neblahé roli, kterou za války sehráli někteří francouzští literáti, o jejich cestě na výmarský kongres evrop-

ských intelektuálů, pořádaný Goebbelsem, o antisemitismu tehdy i dnes. Bylo nám projít ono temné období ve francouzských dějinách, na něž by nebylo dobré zapomenout, ačkoliv temná minulost mnohých pařížských budov a pamětihodností není dnes už patrná. Večer to byl záslužný, přínášející mnoho podnětů k zamyšlení a seznamující početné publikum s knihou pozoruhodnou, jež stojí za přečtení...

miš

ZASLÁNO |

V prvním letošním čísle Tvaru jsme otiskli anketu o tabu v literatuře a společnosti. Básníkům a básničkám jsme položili tyto dvě otázky: 1. Co je největší tabu dneška? O čem se nemluví, nebo jen těžko? 2. Existuje pro vás nějaké tabu v básni? Na anketu dodatečně reagoval též spisovatel Karel Rada:

1) Největším tabu současnosti je příznačná nutnost označení naší euroamerické civilizace za omyl a z toho vyplývající opravdu kritické zhodnocení úlohy Václava

Havla, Charty 77 nebo Velvet Revolution z listopadu 1989 (a z toho vyplývající selhání kulturních elit nejen při nedávné volbě prezidenta ČR, kdy se sadomasochisticky chystali nechat spráskat C. K. Švarcberskou holí na holou řiť... a dosud v tom ve své většině pokračují...), ale i neustálým setrváváním v iluzi toho, že tato naše civilizace je napravitelná.

2) V mé tvorbě žádná vědomá tabu neexistují, snad jen ta nevědomá.

Moderní doprava, jejíž vznik a šíření představoval svébytný typ revoluce, se od předmoderní liší tím, že je založena na vydatných kapitálových investicích a je mechanizovaná – dopravní prostředky již nepohání člověk nebo zvíře, nýbrž stroj. K moderním dopravním prostředkům se během 19. století přidružily nové komunikační možnosti, které otvíraly vynálezy telegrafu a telefonu. Nezastupitelnou roli v procesu modernizace sehrálo sjednocování času. K tématu dopravní revoluce přinášíme článek prof. Milana Hlavačky, ředitele Ústavu českých dějin FF UK a vědeckého pracovníka Historického ústavu AV ČR.

Jádrem materiálního procesu přechodu od tradiční, agrární (pozděně feudální) společnosti k novodobé občanské (industriální) společnosti byla průmyslová revoluce. Tímto pojmem označujeme v nejobecnějším smyslu zcela zásadní kvalitativní změnu nejen ve způsobu získávání a vytváření materiálních i duchovních statků společnosti, ale i proměnu celkové kulturní a psychomentální atmosféry doby. Použijeme-li velmi zjednodušeného výkladu tohoto procesu jako rychlého přechodu od rukodělné výroby k mechanizované či strojové, pak byla průmyslová revoluce v českých zemích zahájena až ve 30. letech 19. století a celý proces byl završen až v druhé třetině 19. století. Za ukončení průmyslové revoluce je možné stanovit víceméně v duchu Marxova uvažování právě ten moment, když stroje začaly vyrábět stroje, což v českých zemích nastalo s etablováním strojírenství jako samostatného oboru koncem 60. let 19. století v pražské, brněnské a liberecké oblasti. Pokud se však přikloníme k širšímu sociologickému pojetí průmyslové revoluce jako komplexu vzájemně souvisejících technických, technologických, ekonomických a obecně civilizačních změn a také k pojetí, které do tohoto procesu zahrnuje „drastické změny idejí, mravů a názorů“, pak můžeme klást počátek průmyslové revoluce v českých zemích i do dřívější doby, tedy někde na počátek 20. let 19. století, a její nevrátne prosazení do 40. let 19. století, kdy se na kardinální proměně časoprostorových představ, ekonomického chování obyvatelstva a jeho životních očekávání podepsala rozšíření nových dopravních a komunikačních prostředků a průmyslové a zemědělské školství.

Zrušení roboty a objev parního stroje

Základní ekonomické trendy této asi sedmdesátileté epochy ovlivňovaly mnohdy velmi protikladné státní politické zásady, válečné a revoluční destrukce, nástup nových výrobních technologií s velmi těžko odhaditelnými sociálními důsledky. Patřilo mezi ně především: 1. socioekonomické působení osvícených reforem a opatření, 2. deformace vnitřního trhu v důsledku válečných opatření a zavedení kontinentální blokády, 3. přechod z vyložené naturální formy směny na víceméně peněžní směnu, 4. ekonomická dominance šlechtického podnikání na půdě a vznik zemědělsko-průmyslového podnikání, 5. konkurence cechovních a továrních právně ekonomických systémů, 6. zavádění strojních mechanizovaných postupů do textilnictví, 7. pozvolný rozpad „světa malých struktur“ a integrace trhu prostřednictvím nových dopravních prostředků, které obecně proměňovaly nepřiznivě geomorfologické dopravní podmínky a také přispěly k novému vnímání času a prostoru a 8. vlastnické změny uvnitř společnosti, respektive vznik nové vrstvy tzv. občanských velkostatkářů a válečných zbohatlíků.

Z hlediska prosazení budoucích trendů je koncept průmyslové revoluce jistě oprávněný, nicméně vytváří nelogický a tak trochu ahistorický obraz skutečných ekonomických a sociálních poměrů v zemi, kde koneckonců až 70–80 % obyvatelstva včetně toho městského bylo až do revoluce 1848/1849 stále vázáno nejrůznějšími způsoby k půdě, respektive k zemědělské, tedy k neprůmyslové činnosti. Dotyky prů-

myslového věku pociťovala před rokem 1850 stále jenom menšina obyvatelstva. Nicméně, jak už tvrdil Otto Urban, měla mít tato velmi často jen lokální technická, technologická a ekonomicko-organizační proměna do budoucna kardinální význam, neboť na základě například robotního systému nebylo možno postavit železnici a ani regulovat řeku.

Zásadním předpokladem pro rozvoj průmyslové revoluce bylo nalezení nové energie, respektive energetických surovin. S klasickými zdroji energie nebylo možno uskutečnit hospodářský převrat už jenom proto, že nebyly mobilní. Limitem industrializace se tak stával dostatek vhodné energie a také zásobování měst a průmyslových aglomerací palivem, neboť lesní komplexy kolem měst byly vytěženy. Dobová publicistika koncem 30. let varovala před energetickým „kolapsem“ městské společnosti v důsledku kontinuálního nárůstu cen paliva. Spasení před touto první „energetickou krizí“ přišlo náhle a pro většinu obyvatelstva nečekaně. Zachráncem se stal parní stroj především ve své mobilní podobě, tedy lokomotiva, která umožnila levně dopravovat uhlí a dřevo do měst po železnici v podstatě z jakékoliv vzdálenosti a za jakékoliv povětrnosti. Nicméně etablování parního stroje v průmyslu a v dopravě v českých zemích trvalo poměrně dlouho. V roce 1836 pracovalo v Čechách 25 parních strojů o výkonu 302 k. s., z nichž pouze 9 o výkonu 116 k. s. bylo vyrobeno v zemi. Do konce roku 1846 vyrobily strojírný v Čechách a na Moravě již 226 parních strojů, z toho plnou polovinu dodaly strojírenské závody Eduarda Evanse v Libni u Prahy a firma Luz a Dobbs v Brně. Industrializace v českých zemích našla sériové výrobce parních strojů. Od této doby patřil ke koloritu průmyslové revoluce v Čechách a na Moravě velkolepý obraz pracovní haly textilní fabriky, kterou pohání systém parním strojem roztáčených a horem u stropu vedených (hlučných) transmisí. Pára jako zdroj nové energie pronikla postupně do většiny průmyslových oborů a v podobě mobilního parního stroje také do dopravnictví.

Moderní doprava se vyznačuje dvěma základními charakteristikami, které ji významně odlišují od předmoderních forem dopravy. Moderní doprava je zaprvé založena na kapitálově náročných investicích a zadruhé je mechanizovaná, tj. dopravní prostředky již nejsou poháněny silou člověka nebo zvířete, ale prostřednictvím stroje. K moderním dopravním prostředkům se téměř přidružily nové komunikační možnosti, které otvírala telegrafie a posléze telefonie.

Evropou po železnici

V roce 1804 patentoval Angličan Richard Trevithick (1771–1833) první parní stroj, který se pohyboval po kolejích. Jeho „tram waggon“ vykonal tehdy krátkou jízdu s deseti tunami zboží a 70 cestujícími. Trevithickova lokomotiva byla velmi nedokonalá. Trať dlouhou 14,5 km urazila za 4 hodiny. Nejúspěšnějším konstruktérem lokomotivy se nakonec stal anglický vynálezce a posléze podnikatel George Stephenson (1781–1848), který stavěl nejdříve lokomotivy pro důlní dráhy. V letech 1819 až 1822 vedl stavbu první veřejné parní dráhy na světě ze Stocktonu do Darlingtonu. Stephenson je především

znám jako konstruktér lokomotivy Rocket (Raketa), která v roce 1829 vyhrála legendární závod lokomotiv na trati u Rainhillu. Lokomotivy ze Stephensonovy strojírný v Newcastleu pak obstarávaly provoz na tehdejší nejdelší železnici světa z Liverpoolu do Manchesteru, která byla otevřena pro veřejnost v roce 1830. První železnice ve Francii byla vybudována v letech 1828 až 1832 mezi městy St. Étienne a Lyon. V rychlém sledu pak následovala výstavba prvních parostrojních železnic v Belgii (1835 až 1836 z Bruselu do Antverp), v Německém spolku (1835 z Norimberku do Fürthu) a v Rusku (1836 až 1837 z Petrohradu do Carského Sela).

V habsburské monarchii upoutal v roce 1829 pozornost bankovního domu vídeňských Rothschildů projekt profesora vídeňské polytechniky Franze Riepla, který navrhoval vystavět parostrojní železnici z Vídně k ostravským uhelným a haličským solným dolům v okolí Bochnie a Wieliczky. Na Rothschildovy náklady byl Franz Riepl společně s Heinrichem Sichrovským, zástupcem obchodního domu Biedermann, vyslán na studijní cestu do Anglie, aby se podrobně seznámil s tamějšími parostrojními železnicemi, zvláště pak s první velkou veřejnou železnicí světa z Manchesteru do Liverpoolu. Po návratu z Anglie vypracovali Riepl a Sichrovský tzv. premeoria, kde podle svých ekonomických propočtů jednoznačně doporučili výstavbu parostrojní linky z Vídně do Haliče. Privilegium Salomonu M. Rothschildovi na stavbu parostrojní železnice bylo uděleno až po smrti císaře Františka I. dne 4. března 1836. Poté bylo přeneseno na nově vzniklou akciovou společnost v čele s vídeňskými bankéři Rothschildem, Sinou, Biedermannem, Eskelesem a Wertheimsteinem. Společnost vydala akcie v hodnotě 12 000 000 zlatých k. m. a na počest nového císaře byla nazvána Severní dráhou císaře Ferdinanda. Jak se ale brzy ukázalo, na stavbu celé linky z Vídně do Haliče s odbočnými tratěmi z Břeclavi do Brna, z Přerova do Olomouce a Svinova do Opavy takto získaný kapitál nepostačoval. Stavba parostrojní železnice byla kapitálově mimořádně náročným podnikem. Jen na výstavbu prvního úseku z Vídně do Brna, který byl realizován v letech 1837 až 1839, bylo spotřebováno místo plánovaných 4 000 000 zlatých k. m. 7 500 000 zlatých k. m. Tím byla odstartována éra výstavby parostrojních železnic v habsburské monarchii.

Císařské nařízení z prosince 1841 soukromé podnikání nikterak neomezovalo, ale, jak se brzy ukázalo, v následujících letech soukromou iniciativu výrazně předčilo. První éra výstavby státních drah trvala jen do poloviny 50. let 19. století. Za toto období postavil stát na 1 800 km tratí prvořadě strategické a hospodářské důležitosti. Před polovinou století bylo na teritoriu českých zemí vybudováno železniční spojení mezi Vídní, Břeclaví a Bohumínem, mezi Břeclaví a Brnem. Tato vůbec první parostrojní trať na našem současném území byla slavnostně otevřena 7. července 1839. Severní dráha císaře Ferdinanda dále pokračovala z Břeclavi do Přerova a Lipniku nad Bečvou, kde stavba v roce 1841 na několik let ustrnula, když byla postavena ještě trať mezi Přerovem a Olomoucí. V roce 1847 byla postavena trať do Ostravy, z Ostravy-Svinova do Opavy. Právě

na vedlejší větev Severní dráhy císaře Ferdinanda z Přerova do Olomouce navázala v Olomouci v roce 1845 Severní státní dráha vedoucí do Prahy a posléze v roce 1851 prodloužená do Podmokel (dnes Děčína) a na saskou hranici. Mezi léty 1848 až 1849, rovněž jako součást Severní státní dráhy, byla vybudována v údolí Svitavy stavebně náročná spojnice z Brna do České Třebové. Zpočátku byly dohotovené státní dráhy předávány do provozu Severní dráze císaře Ferdinanda. Teprve o několik let později přistoupil stát k provozování těchto drah ve vlastní režii.

V souvislosti s budováním prvních parostrojních železnic byla v letech 1846 až 1847 instalována na našem území a v habsburské monarchii vůbec první telegrafní linka z Vídně do Brna, aby pak bylo telegrafní spojení záhy prodlouženo i do Prahy. Státní telegraf sloužil nejdříve pouze správním a politickým úřadům a železnicí. V Praze končila kromě nádraží státní dráhy telegrafní linka nejdříve jen na hlavní poštovní stanici v Jindřišské ulici a v budově gubernia na Malostranském náměstí. Teprve v únoru 1850 byl telegraf za vysoký poplatek zpřístupněn veřejnosti právě na pražském hlavním poštovním úřadě, aby se následně telegrafické linky rychle rozšířily do všech větších měst, čemuž ale předcházelo vyřešení tzv. duplexního (současného protisměrného) zasílání zpráv a administrativně technické oddělení státního a železničního telegrafního provozu.

Zkrácený čas a zmenšený prostor

Železnice měla zásadní význam pro vznik skutečného kapitalistického podnikání a pro utváření zcela nových časoprostorových představ člověka. Během zhruba dvaceti let od zavedení prvních železnic se železnice stala i u nás páteří nového dopravního systému a silnice, respektive formani a speditéři postupně převzali podřízenou funkci pro svoz zboží a cestujících na nádraží. Pro svou kapitálovou a technickou náročnost, složitou organizací stavebních prací, samotného provozu a masové nasazení námezdní pracovní síly tvořily železnice v předběžném ekonomickém horizontu nevídaný fenomén, který kolem sebe rozrušoval všechno tradiční a statické. Železnice se svými miliónovými nároky a nepochybně vysokým rizikem návratnosti kapitálu tvořily zcela mimořádný druh podnikání. Vždyť jen na stavbu prvního delšího úseku Severní dráhy císaře Ferdinanda bylo vyčleněno 3,5 miliónu zlatých, přesto mohlo generální shromáždění akcionářů konstatovat, že stálo 5 miliónu zlatých. Skutečný kapitálový náklad na vybudování jednoho kilometru tratě přesáhl tak sumu 46 000 zlatých místo plánovaných 25 000 zlatých, za což bylo možno nakoupit i středně velký textilní provoz. Celá trať z Vídně do Haliče měla stát 12 000 000 zlatých a koncového bodu stanice Krakov mělo být dosaženo za deset let. Výsledná suma se vyšplhala k 30 000 000 zlatých a železnice byla dohotovena v celé délce až v roce 1858, tedy za více než dvacet let.

Téměř všude působila stavba železnice jako důležitý „multiplikátor“ ekonomického růstu, jako „leading sector“ ekonomiky, který dává impuls pro rozvoj výroby v řadě průmyslových odvětví, řemeslech a také v zemědělství a koneckonců vtahuje svým prvotním (výstavba) a i druhotným (provoz) působením do směny obrovské množství peněz, zboží a lidské práce. Již pouhé zavádění železnic vyvolávalo vzrůst poptávky po železných výrobcích, uhlí, dřevu, stavebních hmotách, strojírenských výrobcích, textilu, sklu, porcelánu a také po

zemědělských produktech, protože nebývalá koncentrace dělnictva na stavbách železnic vytvářela dodatkovou poptávku po potravinách. Z čistě ekonomického hlediska mělo fungování železnice dalekosáhlé důsledky: rychlá, masová a spolehlivá doprava zrychlila obrát kapitálu, každé zlepšení dopravních podmínek směřovalo k tomu, že se stejným množstvím kapitálu bylo možno docílit větších ekonomických výsledků. Stavba a fungování železnic umožnily růst měst (včetně pověstného prorážení městských hradeb), městským trhům byly zpřístupněny nové zdroje zboží a surovin. Tím, že železnice zpřístupnila nové trhy a nové zdroje surovin, výrazně pozměnila geografickou strukturu ekonomických aktivit. Výroba se stěhovala do míst, kde byla nejlevnější pracovní síla. Svými obrovskými nároky na koncentraci pracovní síly podněcovala masovou migraci obyvatelstva, urychlovala proces urbanizace a v neposlední řadě zvyšovala kulturní úroveň obyvatelstva. Tím že výrazně „zkrátila čas“ a „zmenšila prostor“, respektive zvětšila geografické horizonty obyvatelstva, podílela se bezprostředně na utváření nových časoprostorových představ každého jednotlivce, který si zakoupil lístek na dráhu. Železnice tak urychlovala proměnu nejen výrobních aktivit, ale i sociální struktury společnosti, a to i přesto, že tempo výstavby rakouských železnic bylo velmi nerovnoměrné, podléhalo ekonomické cykličnosti, neujasněnosti státní železniční koncepce a častému propadu železničních akcí na vídeňské burze.

Parostrojní železnice se podílela na změně časoprostorových představ o světě a na zavedení jednotného času. Smyslem jejího zavedení bylo dosažení rychlejší prostorové změny, tedy přesazení člověka anebo zboží do jiného (krajinného, mentálního, nacionálního či kulturního) prostředí či – ekonomicky vyjádřeno – do jiného tržního prostředí.

Ona výše obecně naznačená nová technicko-ekonomická jakost nového dopravního prostředku nebyla nejdříve vůbec rozpoznána. Vždyť v Anglii až do konce 30. let 19. století jezdil každý přepravce na železnici tak jako po kanálu či silnici (tzv. turnpike, tedy jízda vlastním prostředkem za poplatek), tedy bez harmonogramu a bez vzájemné kooperace a se svým vlastním dopravním prostředkem. Ale velmi brzy měli všichni účastníci tohoto železničního provozu zjistit, že nový dopravní (masový) prostředek parostrojní železnice vyžaduje minimum kooperace, respektive plánování a zabezpečení, jinak hrozilo, že se všichni účastníci provozu navzájem zničí. Mimochodem tato hrozba vzájemné destrukce u koněspřežné železnice tak kategoricky ještě neplatila, protože bylo možno katastrofu zavčasu odvrátit (například „ručním“ vyhýbáním). Parostrojní železnice vyžadovala jednotné řízení, které koordinovalo provoz, tedy hlavně technické a technologické zabezpečení lokomotiv (dodávka vody a uhlí), a také přísné dodržování bezpečnostních předpisů a školení personálu. Ať prvotně britští projektanti a investoři parostrojní železnice chtěli, či nechtěli, na železnici vznikl zvláštní technologicko-dopravní řád, který velmi rychle učinil konec individuálnímu provozu. Železnice se tak v počáteční fázi vrcholného liberalismu jednoznačně postavila proti základním principům ekonomické a jiné svobodomyšlnosti, tedy onomu dobovému zaklínadlu *laissez-faire*. Dobové důsledné liberální uvažování a konání se muselo sklonit před železnici, což nakonec uznal i britský parlament, když zakázal individuální pohyb po železnici. Byl to navěky konec dopravního individualismu na železnici. Každá železniční

linka tak získala ve vrcholně liberální době paradoxně punc ekonomického a právního monopolu.

Od „mnohočasí“ ke světovému času

Aby byly zajištěny základní funkce tohoto superstroje, pracujícího již nikoliv na oddělených linkách, ale integrované a koordinované, bylo nutno přijmout pro celou síť jednotné právní předpisy, vytvořit jednotný technicko-zabezpečovací provozní rámec a doplnit tento expandující systém dalšími technickými inovacemi, zvláště pak telegrafem, neboť signály hrály na železnici z hlediska její bezpečnosti zcela klíčovou roli. A tak někdy na počátku 40. let 19. století přestal být anglický strojívedce nezávislým individuem (tak jako dříve kočička či postilion), který se orientuje jen podle svého uvážení, ale již jen železniční společnosti pověřenou osobou (většinou podpenzí), která má povinnost sledovat signály a také hodinovou a minutovou ručičku svých ocejchovaných a denně kalibrovaných hodinových strojů. Tato provozně technická potřeba přesnějšího jízdního řádu teprve donutila uvažovat železniční společnosti o konstrukci a zavedení jednotného železničního času. V Anglii probíhalo sjednocování času na jednotlivých drahách – ovšem zcela nezávisle na sobě – po celá 40. léta. Nejdříve každá železniční společnost zavedla na své lince svůj vlastní jednotný čas. Teprve k 1. říjnu 1848 se železniční společnosti dohodly, že tzv. Greenwichský čas, tedy čas Britské admirality, bude uplatněn na všech linkách jako standardní železniční čas. Pak to konkrétně vypadal tak, že každé ráno přinášel posel Admirality na londýnské nádraží Great Junction ocejchované hodiny, které předal službu konajícímu úředníkovi, a ten zařídil, aby první ranní vlaky rozvezly tento normovaný železniční čas po svých linkách do kraje.¹ Železnice tedy zavedla z nutnosti, respektive bezpečnosti a s ohledem na svou klientelu jednotný čas, který exportovala prozatím jen do prostoru působnosti železniční společnosti. Tento čas byl tedy nejdříve rozvážen vlaky, posléze šířen prostřednictvím elektromagnetického telegrafu a po přelomu století byl (již bez jakéhokoliv zpoždění) předáván bezdrátovou telegrafií.

Prozatím železnice neohodlala (a ani nemohla) svůj čas zavádět jako místní čas, ale cestující museli železniční čas ze zřejmých důvodů respektovat. Znamenalo to, že pro potřeby publika byl železniční čas v první fázi existence parostrojní železnice ještě převáděn v každé stanici na místní čas. Tím vzniklo množství místních a železničních časů, které byly koncentrovaně prezentovány jen na velkých nádražích. V této krátké době železničního „mnohočasí“ bylo možné na velkém nádraží v Anglii do roku 1848 a mimo Anglii i po roce 1848 užívat i několikrát hodiny vedle sebe, které udávaly kromě lokálního času pro každou železniční společnost jiný odlišný čas, neboť za základ místních časů byly tehdy voleny výpočty hvězdářů, za základ železničního času většinou místní čas výchozí stanice. Tam, kde byly rozdíly mezi železničním a místním časem minimální, převážil vzájemně železniční čas jako obecná norma.

Díky položení podmořského kabelu mezi Evropou a Severní Amerikou mohlo dojít koncem 60. let 19. století k transatlantickému sjednocení času podle greenwichské konvence a k rozdělení zeměkoule na 24 časových pásem s denní (o půlnoci se měnící) a datovou hranicí (v neobydlené Oceánii stanovenou mezi 1. a 24. pásem). K této politické dohodě došlo až na washingtonské konferenci vědců a diplomatů z dvaceti pěti států v říjnu 1884. Tzv. Greenwich Mean Time (GMT) se stal me-

zinárodní normou. Vznikl tak univerzální jednotný světový čas, který byl prozatím jenom konvencí na papíře, respektovanou jenom v USA, v Kanadě a ve Velké Británii. Teprve v březnu 1911 se k washingtonské konvenci připojila Francie, která ji doposud nebrala na vědomí a usilovala o prosazení pařížského času jako světové normy. To, co se podařilo francouzské diplomacii a francouzské vědě v případě standardizovaných měř a vah, se neopakovalo při standardizaci a unifikaci času.

V habsburské monarchii byl až do roku 1872 užíván jako standardní norma čas lépe situované pražské observatoře (14,5. poledníkový stupeň). Parostrojní železnice, která zahájila pravidelný provoz 7. července 1839 na lince mezi Vídní a Brnem, používala ovšem vídeňský čas, který se odchýloval dvě minuty od pražského.

Středoevropské železnice zavedly na zkoušku v roce 1891 jednotný zónový čas, jehož základem se ale stala greenwichská norma, a doporučily jeho zavedení i do „občanského života“. V roce 1891 přešly na návrh Uherských státních drah všechny železnice operující v rámci Spolku německých železničních správ na středoevropský čas, tedy na GMT + 1 hodina. Zavést jednotný (celostátní) čas, tedy sjednotit železniční zónový čas s časem měšťanským či občanským, bylo politickým rozhodnutím, a k tomu došlo o dva roky později. V Rakousku-Uhersku se zasloužili o zavedení univerzální časové normy do života zdejší občanské společnosti především vídeňští astronomové Robert Schramm a rodák z Prahy Theodor von Oppolzer. Německo a Rakousko-Uhersko přešly společně na středoevropský čas (greenwichský čas + 1 hodina) k 1. dubnu 1893, což mimo jiné znamenalo, že vídeňský čas musel být o dvě minuty zpožděn (a berlínský o čtyři minuty urychlen) a mlčky se tak vrátil k pražskému času. Tak byl i v habsburské monarchii během asi padesáti let dovršen někdy i pro současníky nenápadný a nepochopitelný proces přechodu občanské společnosti od lokálních časů k železničnímu času a nakonec k univerzálnímu času.

Poznámka

¹ Greenwich-Time je čas pravidelně měřený od roku 1675 na Královské observatoři v Greenwichi, původně určený jen pro navigaci (určování pozice) námořní plavby. Srovnej: Gerald James WHITROW, *The Nature of Time*. London 1972 a též, *What is time. The classic account of the nature of time*, London 2004.

inzerce

VLADIBAJKY ANEB GESTO SEBEVRAŽEDNÉHO ATENTÁTNÍKA VE TŘECH OBRAZECH

Nedávno jsem byla na koncertě Vladivojny La Chia – ostravské multimediální divy. Předcházela ji pověst neřízené střely, která na jevišti vždycky vyvede něco nečekaného. Možná zrovna neměla svůj den, ale tentokrát nevyšel nic. Dokonce i s vypadnuvší technikou (v jeden okamžik selhal její notebook s předtočenými backgroundy), se vypořádala decentně, aniž by ji rozmlátila. Pravda, polovina koncertu byla sice piárkem jejich posledních dvou CD, které pak v průběhu komerční přestávky s úspěchem prodávala, nicméně přece jen udělala něco, čím mě vytrhla z letargie, do níž mě obvykle uvrhne hudba, až příliš připomínající filmové soundtracky. To když – nastojte! – zabrousila do literatury. Jedno ze zpěvaččiných propagovaných CD totiž vyšlo s „literární“ přílohou a Vladivojna se rozhodla něco z ní přečíst. Než do nás ale začala z malé knížičky práť na můj vkus poněkud jednoduché textíky, kterým říká vladibajky, pronesla větu, jež ve mně nemohla nezarezonovat: „Abych vám z ní mohla číst, musím ji odtrhnout od cédečka...“ Znělo to tak expresivně, jako by si ji musela odtrhnout od vlastního těla. I učinila tak a se suchým praskotem oddělila vladibajky od CD. A protože ono gesto bylo plně vášně a zvuk cool a sexy, zareagovala ihned má v nečinnosti si lebedící fantazie a začala spřádat představy o tom, jak by se jí mohli inspirovat literáti.

Obraz první: Zůstaňme pro začátek v Ostravě. Jistě jste v médiích zachytili informaci alias zoufalé SOS, že severomoravský bard a laureát Státní ceny za literaturu Petr Hruška ztratil při cestování vlakem sešity svých rukopisů. Věřu, není horší rány pro básníka! Soucítla jsem s ním natolik, že jsem si usmyslela vyzvat všechny literáty, aby se přemísťovali jen za podmínky, že si tělo oblepí svými texty. Pak by se tato politováníhodná událost totiž vůbec nemohla stát. Vlastně mohla – to kdyby básník byl natolik podroušen, že by si rukopisy odtrhl od těla, aniž by si toho sám všiml.

Obraz druhý: Lucemburk. Tamní české velvyslanectví uspořádalo v letech 2011 a 2012 autorská čtení přímo v prostorách ambasády a pozvalo na ně R. Denemarkovou, P. Řezníčka, J. Topola, J. Rudiše, J. H. Krchovského a již zmíněného P. Hrušku. Po roční odstavce, v jejímž průběhu se četlo v literární kavárně Altrimenti, by se měl v únoru t. r. vrátit literární život opět na diplomatickou půdu – ovšem v souvislosti s odtrhávací praxí už pouze za přítomnosti lékaře a kněze. Traduje-li se totiž o některých textech, že jsou psány srdcem či krví, mohlo by takové odtrhávání od těla vážně ohrozit autorovo zdraví, nemluvě o textech psaných duší.

Obraz třetí: Moskva. Koncem minulého roku se v ruské metropoli konal už osmý Mezinárodní moskevský festival Bienále básníků – tentokrát v nouzovém režimu, jakož i bez P. Hrušky. Kluby, kde dříve festival hostoval, byly uzavřeny, takže nezbylo než zvolit formu poetických procházek. Básníci z Norska, Dánska, Finska a Ruska se tedy sešli u pomníku V. Majakovského, aby pak pokračovali k pomníkům A. Bloka, S. Jesenina, A. S. Puškina a J. Brodského a recitující jejich verše zakončili svou okružní cestu u pomníku O. Mandelštama. Až sem dobrý, chce se říct. Dovedete si ale představit, kdyby se v zemi tolik posedlé obavami z terorismu procházeli po ulicích hlavního města básníci, opásaní díly klasiků, přičemž chtěli-li by z nich zarecitovat, museli by si rozepnout vyboulený kabát a odtrhnout si některé z děl od těla? A nebylo by to všudypřítomnými kamerami vyhodnoceno jako gesto sebevražděného atentátníka? A kdo by byl rychlejší – básníci, nebo Vladimír Putin? Pokud to druhé – to by pak teprve byly vladibajky!

Svatava Antošová

HORRORY ROKŮ |

Peace Love, děcka! Občan, který bere denně radu u svého diáře, mě patrně nepochopí, ale ti z vás, kteří jsou lemry a – jak říkají bratři Slováci – *naničodníci*, vědí, jak je obtížné sladit svůj čas s časem pozemským. A to nemohu pominout, jakou práci mi dalo sladit svůj kalendář s vydáním *Tvaru* tak, aby ve výsledném tvaru mohl čtenář najít skrze nějakou událost aktuální důvod k oslavě.

Není to u mě habituelní, ale pokud jde o **7. února**, budu trochu osobnější. Divím se, že zvláště pro Moravany není tento den národním svátkem. Vždyť díky úplnému vypuzení plodu koncepce z dělohy matky světlo světa spatřily takové osoby jako básník Jan Skácel, herec a estrádní umělec Mirek Donutil či fyzický básník Petr Váša. Mám však za to, že z globálního hlediska (česko-německé vztahy atp.) je zajímavější, že 7. února se ve fekálním voze V3S na cestě mezi Mikulovem a duchovskou porodnicí narodila moje budoucí žena Lucie.

Sobotu **8. února** bude tak či onak pro mnohé náročná, na což je třeba se důkladně připravit. Výčet zásob nutných k přežití najdeme v libovolné knize Julese Vernea, který by oslavil bez čtrnácti neuvěřitelných 200 let. Přestože dnešní děti prý dávají přednost metrosexuálním upírům a tokajícím vrkodlakům, milovník knih si jistě vzpomene, jak toužil být Nedem Landem, Barbicanem či Roburem Dobyvatelem. Pokud však chceme v tento

den předvést dívkám a paním, že na těch verneovkách něco je, staňme se profesorem Liddenbrockem. Ten se na cestu do středu Země připravil takto: „*Jedinou tekutinu tvořila jalovcová kořalka. Vodu jsme nebrali vůbec.*“ To musela být kalba! Skromně připomínám, že 8. února to bude na chlap dvacet let, kdy jsem poslouchal kapelu Priessnitz napsal první měsíční povídky.

Dne **9. února** 1873 se narodil Josef Florian, kterému pro jeho nezměrnou a neutuchající vůli – vydal na čtyři stovky knih – přezdívali *habešský lev*. Byl-li oseký klášter na prahu XXI. století patrně poslední beztrždní falangou v Evropě, Florianovo Studio bylo posledním residuem Středověku.

Dne **10. února** 1931 se narodil Thomas Bernhard, spisovatel, s jehož příchodem „*nastal konec idylické četby*“. A s Danem Brownem zase začal. V roce 1988 vyvolalo uvedení Bernhardovy hry *Náměstí hrdinů* skandál. Mimochodem byl jsem tam také (na náměstí, nikoli v divadle) a u jednoho stánku jsem se dal do řeči s Rakušanem, který mi sdělil, že kdybychom se od nich netrhli, měli bychom moře. „No jo, vy jste námořní velmoc,“ opáčil jsem. „Nejsme,“ připustil domorodec, „ale společnými silami bychom se k tomu moři probili!“ Heldenplatz, to je zkrátka jeden velký skandál.

Ve čtvrtek **13. února** oslaví 44. narozeniny spisovatel z Náměstí bíří Synků Bohuslav Vaněk-Úvalský, který je tak trochu

hrdinou typu dona Quijota. Leč tento rytíř bojoval ve Španělsku doby Lope de Vegy a hrdinných válek s alžírskými korzáry, jako byl proslulý Orel času. Vaněk žije v provinciální zemi v prosaické době, ačkoli i v tom spatřuji cosi heroického.

Svátek svatého Valentýna milované osobě zpestříme zaujatým vyličením – nejlépe s powerpointovou prezentací – tragické smrti kapitána Cooka na Havajských ostrovech. Udělejte si pohodovou havajskou párty, jaké rádi pořádají Američané před svatbou, jen si místo havajské košile oblečte spodky, modrý kabátec s bílými manžetami a nezapomeňte na třírohý klobouk a bílou paruku!

Dne **17. února** roku 1853 se narodil Jaroslav Vrchlický. In margine právě v tento den projde kuchařce Vendule Živné z Cínovce plechovka sardinek značky Prima. K tomu se váže příhoda, která jistě patří do panteonu největších zatemnění myslí: „1702 2014 a pod tím 0102 2317,“ četla Živná z obalu plechovky. „To sem z toho jelen. A co z toho je jako datum spotřeby?“

Surrealisté vzpomenu narození svého Zarathustry ve středu **19. února**. V roce 1896 André Breton, tehdy ještě batole, při spatření Napoleonovy busty prohlásil: „*Vida!*“ Žerty stranou, nemusíme obdivovat každý jeho tah perem, ba se nám ani nemusí líbit jeho móresy, může nás děsit pohled jeho lýchých očí, ale třeba klečet na

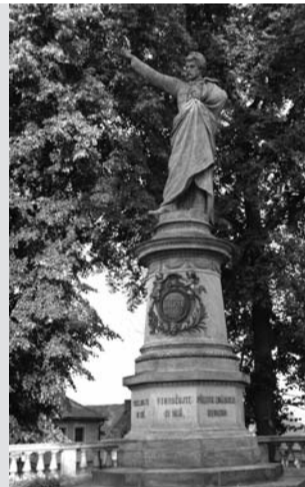
kolenou v údivu nad jeho vyjádřením epifanie a smyslu života vůbec, jak je podal v *Nadje* (1929): „*Neslouží k ničemu být živ, je-li třeba pracovat. Událost, od níž má každý právo žádat odhalení smyslu vlastního života, ta událost, která mě snad dosud nepotkala, ale na jejíž cestě se hledám, není za cenu práce.*“

Uplynuly teprve dva dny a sedm let od Andrého narození, a už se z kukaččího vejce klubal jeden z největších surrealistických haeretiků – Raymond Queneau. To, že se skupině musel vzdálit, dokazují nejen jeho romány spojující všednost a nudu předměstských nedělí s tajemnem a svévolností v takřka neproniknutelném bytí (viz román *Můj přítel Pierot*), ale především these jím iniciované *Dílno potenciální literatury* (OULIPO), kde je literární dílo založeno na matematických principech, na autorem stanovených pravidlech, na hravosti a práci s prvky náhody a překvapení. To vše aplikoval v románu *Děti bahna* (1938), který prošípkoval torsem zamýšlené *Encyklopedie neexaktních věd* – jinými slovy dějin literárních šilenců. Přesvědka že dnes žádný autor netouží být v ní uveden. Je to samá pruda a seriosnost. „*Neonaturalistická syrovost [...] obohacená o prvky fantastika, hororu a krimi, je nyní utlumena ve prospěch větší střízlivosti a civilnosti. Vypjatost ustupuje každodennosti,*“ psal nedávno v jedné recenzi Zdeněk Brodek. A to ještě s frapantně úlevným vydechnutím!

Patrik Linhart

OTISKY |

Třetí pokračování *Otisků Karla Havlíčka Borovského* (1821–1856) nás zavede do Kutné Hory, kde se s rodinou usadil poté, co byl vykázan z Prahy. V Kutné Hoře založil roku 1850 časopis *Slovan*, který byl mezi lidem velice oblíbený, leč pro své protirakouské zaměření často konfiskovaný. Spisovatelovo působení v tomto městě připomínají pomník se sochou a dvě pamětní desky. Prvně zmíněná památka se nachází jak jinak než na Havlíčkově náměstí v bezprostřední blízkosti Vlašského dvora a slavnostně odhalena byla 26. srpna 1883. Kamenný pomník spisovatele v neorenesančním stylu od významného sochaře českého obrození Josefa Strachovského je tvořen stojící podobiznou a vysokým piedestalem zdobeným bronzovou kartuší. Strachovský vypočetil Borovského jako smělého hrdinu s bojovným gestem zdvižené pravé ruky. Jako spolupracovníci si při sochání přizval chůvu, která v rodině spisovatele pracovala. Kruhový podstavec je dekorovaný festony, girlandami a perlou. Kartuše je tvořena dvojicí andělů korunujících Havlíčkovo jméno vavřínovým věncem a maskaronem divého muže, jenž drží v ústech lipovou a palmovou ratolest – symboly česk-

ství a mučednictví. Repliku sochy nalezneme také na Havlíčkově náměstí v Praze 3 (viz *Tvar* č. 12/2013) a stejně jako

tam zdobí kutnohorský originál nápis: „*Přislibujte si mně, vyhrožujte si mně. Přece zrádce nebudu.*“ Podobizna literáta ční z malebného prostranství osázeného květenou a obehnaného balustrádou. Na toto místo přinášeli k nohám svého barda 28. října 1918 místní obyvatelé nenáviděné rakouské orlice. Takzvaný kutnohorský proces, při kterém byl Havlíček souzen za dva články otištěné ve *Slovanu*, připomíná bronzová pamětní deska umístěná na fasádě soudní budovy. Pomník obdélného tvaru nese profilovou podobiznu a nápis: „*Dne 12. listopadu 1851 byl v této budově souzen Karel Havlíček Borovský, český novinář, který se odvažil neohroženě hájiti práva českého národa proti zvlášť rakouského absolutismu. Na tomto místě byl osvobozen hlasy 12 českých porotců.*“ V domě č. p. 102 v Husově ulici bývala tiskárna a expedice časopisu *Slovan*, na což upozorňuje deska zasazená mezi oblouky podloubí hlásající: „*V tomto domě kupce Františka Hauffa důvěrného přítele Karla Havlíčka Borovského byla prodána Havlíčkova politického listu Slovan a některých jeho spisů 1850–1851.*“

Vladka Kuchtová

POEZIE Z VIRTUÁLNÍCH SÍTÍ |

„NEJÚSPĚŠNĚJŠÍ BÁSEŇ VŠECH DOB“

V prvním letošním čísle rubriky *Poezie z virtuálních sítí* si můžete přečíst báseň, která na kulturním serveru vévodí všem žebříčkův úspěšnosti: obdržela nejvyšší počet bodů i uživatelských doporučení. Pro úplnost otiskujeme i několik originálních komentářů, protože jestli mají *Totem*, *Písmák*, *Litera* a ostatní podobně zaměřené servery něco společného, je to fakt, že spíše než o servery literární se jedná o servery litero-sociální. Díla a komentáře ostatních uživatelů k nim jsou dvěma díly jedné skládačky, kterou v tomto čísle najdete složenou. Vztah pojmů „nejúspěšnější“, „nejlepší“ (anebo alespoň „dobré“) je ve virtuálním prostředí celkem volný – především ve chvílích, kdy nad literární vítězí sociální složka.

Blues horkého klína / autorka Kelly

publikováno 22. 10. 2003, 20 362× přečteno, 127 reakcí, 37× doporučeno, 368 bodů

*Podzim jsem vyhrála v loterii
Nepíšu, nespím, nedopijím
příběhy rozlité...*

*Hodiny napouštím praskavým časem
Včerejšek olysál, zitrtek je passé
noc hrabe kopytem*

*Zkouvám tě já, ale osedlá jiná
smím ti jen zpívat blues horkého klína
v území nikoho nad spánkem dobytém*

*Říjen mi chutná jak panické mlčí
flétnový prstoklad pozpátku cvičím
listopad černých pat čeká mě bos*

*S jablky koulím hru o bubáky
Bojím se, že jen tak pro diváky
strhneš mi úsměv jak stírací los*

farišta (Stály) – 22. 10. 2003 > Skvěle zvládnutá forma, bezva to i ono. Ale to jistě víš a poví ti i jiní. Je to ten druh poezie, který se mlčí, tají mi dech, ta tvoje básnička, nic tu nečouhá... No ty bláho, ukládám si. Doporučuji.

Felipe (Občasný) – 26. 10. 2003 > Už přede dvěma dny jsem tady psal poznámku a zřejmě ji to spolklo, takže znova totéž s datem z předvčerejška. Perfektní práce. Perfektní. Obzvláště se mi líbí slovo mlčí, které je třeba prosadit. Pamatuješ si ještě na rozhovor, který jsme kdysi měli? Sperma je pojmenováno – chybí jen přijatelně znějící česká slova pro pindoura a pipinku.

afro (Občasný) – 22. 10. 2003 > Moc, moc dobré... Libozvučné!

ush_ack (Občasný) – 23. 10. 2003 > jdu si koupit klobouk, abych mohl smeknout ohm (Občasný) – 9. 12. 2003 > Zajímavé netradiční obrazy. Mám ale pocit, že to jsou často obrazy pro obrazy. Třeba tady:

v území nikoho nad spánkem dobytém (stejně tak celá sloka pod tím). Jako by se ztrácela myšlenka. Nechci říct, že by to byla špatná báseň. Nejsi žádný začátečník. Myslím, že by to chtělo malinko ukrotit – méně divokých originálních obrazů. Neaktualizovat jazyk tak usilovně. První verš je třeba moc hezký. Je to ale jen můj názor, nejsem žádný odborník.

Bobisek (Občasný) – 23. 10. 2003 > Pěkný, ale některý rýmy nejsou moc dobrý (loterii–nedopijím, bubáky–diváky). Škoda, jinak by to bylo skvělé. I tak za pět.

Pit (Občasný) – 17. 9. 2004 > Já se jen chtěl podívat, kde je nejvíce doporučení. A taký ohlasy sem nečekal. Asi je to skvělé, NO!

kranad (Stály) – 8. 8. 2013 > No vida. A kde tadlencta redaktorka jako je? Kariéra? Rodina?

Připravil egil

Václav Havel (1936–2011) debutoval jako dramatik v Divadle Na zábradlí *Zahradní slavnosti* (1963), hrou, jejímž hlavním „hrdinou“ je jazyk, respektive floskule, jež si osvojí postavy příběhu, včetně jeho protagonisty, který v závěru ztrácí jakoukoli identitu. Pronikavý ohlas doma i v zahraničí zopakovaly též další pro Divadlo Na zábradlí profilové inscenace Havlových dram – *Vyrozumění* (1965) a *Ztížená možnost soustředění* (1968). V sedmdesátých a osmdesátých letech, kdy byla autorovi znemožněna veřejná prezentace díla, pronikly do jeho her (*Audience*, 1975; *Vernisáž*, 1975; *Protest*, 1978; *Chyba*, 1983; *Largo desolato*, 1984) ve větší míře osobní zkušenosti disidenta. Téma mocenské manipulace a ztráty smyslu jazyka se promítlo i do autorových parafrází a citací klasiky – *Žebrácké opery* (1972), faustiády *Pokoušení* (1985) i *Odcházení* (2007), v němž Havel rozehrává motivy a citace ze Shakespeara *Krále Leara* a Čechovova *Višňového sadu*, ale i z mnoha svých starších her.

První náčrt *Odcházení* vznikl v sedmdesátých letech 20. století, ale teprve autorův odchod z prezidentské funkce dal hře novou referenční perspektivu. Bylo by ovšem zavádějící ztotožňovat postavy s autorem a jeho politickým osudem. Hlavní hrdina, kancléř Rieger, sice občas pronáší repliky, jež by mohl říkat politik Václav Havel, a má i některé rysy jeho vystupování, avšak tím, že mimo politiku lidsky ani profesně neexistuje, podobá se mu méně než Havlův alter ego Ferdinand Vaněk z populárních „vaňkovských“ aktovek (*Audience*, *Vernisáž*, *Protest*), a dokonce i méně než filosof a disident Leopold Kopriva z *Larga desolata*.

Hra *Odcházení* má 5 dějství a její dramatický děj pokrývá tři dny. Odehrává se v jediném prostoru, před vládní vilou odcházejícího kancléře Riegra, jako symbolický motiv je přítomný také sad, jenž je během hry postupně likvidován. Složena je ze dvou rovin: dramatický děj totiž volně prolínají vložené komentáře Hlasu z reproduktoru, v nichž se autor vážně i ironicky vyjadřuje k herectví („HLAS: [z reproduktoru] *Prosím herce, aby hráli pokud možno civilně, přirozeně, bez groteskních gest či komických grimas, zkrátka aby se nepokoušeli učinit hru zábavnější tím, že se všelijak pítvoří*“, 18), referuje o potížích při psaní hry (například těsně před koncem se omlouvá, že hru neukončí stejně jako Čechov *Višňový sad*) nebo v nichž sebekriticky glosuje své dramatické myšlení („HLAS: [z reproduktoru] *Uznávám, že zatím se toho moc nestalo. Chtěl jsem ale, aby se hra rozjížděla velmi dlouho a velmi pomalu. O to věděnější by diváci mohli být za její mírné zrychlení*“, 24). Těmito vstupy Havel hru ozvláštňuje a strukturuje a potažmo interpretuje potenciální jevištní dění. Poznámky jsou postmoderní obdobou postupu známého už od Aristofana, takzvané parabáze, v níž autor komunikuje s diváky přímo, bez okliky herecké postavy.

Odcházení je pojmenováním výchozí situace i vyjádřením základního dějového rámce hry. Tématem díla je člověk v kolebě moci, která je tu spojená s výměnou garnitur a se ztrátou dosavadních jistot, s nevděkem, konjunkuralismem a přeběhlictvím. Rieger se společně se svými blízkými (autoritativní matka, partnerka Irena, její přítelkyně Monika, mladší dcera Zuzana, zahradník Knobloch, stařík pomocník v domácnosti Osvald a dva osobní tajemníci) vystěhovává z vládní vily. Likvidaci „dvora“ však narušují novináři z bulvárního plátku, kteří přicházejí pro interview, ale ve skutečnosti slídí po pikantériích z kancléřova života, starší dcera Vlasta, která v kritické chvíli požaduje pře-

psání otcova majetku na sebe, mladá obdivovatelka, která zahraje na hrdinovu donchuanovskou notu, nebo nastupující politický odpůrce a bývalý korupčník Klein nabízející Riegrovi ponižující spolupráci s novým režimem. Rieger – zahnaný mezi tím do kouta skandalizujícími detaily ze soukromí – k tomu svolí i za cenu rozchodu s Irenou. Hra tak končí dürrenmattovským obratem k nehoršímu: aby se v politice udržel, přijme Rieger místo poradce Kleina poradce (jímž se stal tajemník Riegerova bývalého tajemníka). Hrdinovi proto dramatik vtiskl schopnost vymyslet ambivalentní, zdánlivě hladké, avšak eticky nepřijatelné zdůvodnění – Rieger se obhajuje tím, že v éře expertů roste vliv poradců, kteří jsou tudíž důležitější než politici sami. (Formálně dokonalé vybruslení z bezvýhodné situace, jímž lze zdůvodnit jakýkoli čin, je poznávacím znakem většiny Havlových her, významně se uplatnilo především v *Žebrácké opeře*).

Filosoficko-politickou nadstavbu díla tvoří obraz krize demokracie. Model demokratické společnosti je totiž ve hře představován jako zcela vyprázdněný a generující svůj vlastní zánik (v podobě bezskrupulózního Kleina i v případě vyšetřování Riegra ohledně jeho soukromé korespondence). Analogicky tomu je pak i Rieger, nepřipravený vyrovnat se s odchodem, reprezentantem politika/politiky v krizi. Jeho dobré úmysly a proklamované hodnoty zpuchřely v prázdné fráze, jež si mohou osvojit i úhlavní nepřítelé a obrátit je proti jejich tvůrci. Když v závěru novináři zpovídají Kleina, který nemá vlastní politický názor, nestydí se Klein doslova převzít Riegerovy teze, čímž odhalí nejen svou promiskuitu, ale i promiskuitu Riegerových sloganů.

S nově nastupujícím režimem Kleina, nového majitele vily i sadu, je totiž spojen také motiv převzatý z Čechovova *Višňového sadu*, postupně kácená ovocná zahrada a s ní i definitivní zánik dosavadních hodnot. Zatímco Rieger „pouze“ sebe a okolí obelhával („RIEGER: [...] *každý ví, že s korupcí bych býval pěkně zatočil, mít na to víc času. Vždyť v posledních patnácti letech to byla má priorita!*“, 49), agilní Klein, který v podezřele zprivatizované vile hodlá zřídit erotický klub a v místě sadu plánuje byznyscentrum, je už otevřeně spojen s klientelismem, tunelováním státu i veřejného prostoru. Motiv obratu k nehoršímu je ve hře podtržen i zprávami o vzrůstající korupční moci mafiánského klanu rodiny Kaňkových, a přispívá tak k dramatické velmi skeptické zprávě o stavu světa.

Politické odcházení a marná snaha udržet se ve veřejném životě doprovází také postupný rozpad Riegerova osobního života. Chod jeho domácnosti a rodinné vztahy nahradil stereotyp neautentického bytí a jako falešné východisko ze zaběhlého života se ukáže i flirt s mladou obdivovatelkou, vědkyní Beou, jež se postará o další vyhocení osobní krize na počátku 2. dějství. Jedině s ní Rieger ožívá, ovšem na přelomu 3. a 4. dějství se jeho chvilkové falešné štěstí zvrací do neštěstí, když jsou v altánu přistiženi Irenou (ta se pak za scénou pokusí skočit ze skály, ale Monika ji zadrží). Poté, co se Irena stane svědkem Riegerovy kolaborace s novou mocí, završí i ona motiv odcházení, a to rozchodem s Riegerem (definitivnost jejího odchodu ovšem zůstává otevřená), zatímco podnikavá Bea okamžitě přejde obdivovat rivala Kleina.

Do „rodinného“ tématu patří také learovský motiv rozdělení království potomkům a nehodným následovníkům, který dovádí Riegra po vzoru Shakespeara až k poryvům šílenství. Aluze na *Krále Leara* se nevztahuje jen k předání moci, ale za-

hrnuje i citace ze Shakespeara, například v momentě bouře, vnějšího „obrazu“ Riegerova kratičkého zesílení, který dotváří ballabile ostatních postav, jež si metodou citační koláže na chvíli prohodí role. Tento postup odkazuje k dalším Havlovým hrám (mj. *Ztížená možnost soustředění*, *Horský hotel*, *Largo desolato*).

Riegerova domácnost i s vpády zvenčí je vícevrstevnou metaforou společnosti. Obraz postupného rozkladu „dvora“ sestává z čechovovsky všednodenních, banálních úkonů a promluv (včetně přímých citací z Čechova), které dohromady odhalují krizi systému i jedince: od úpěnlivého zájmu o Riegerovo zdraví (motiv péče o hrdinovo zdraví dílo přibližuje i ke hrám *Ztížená možnost soustředění*, *Largo desolato* či *Asanace*) přes výčty připravovaných pokrmů až po kolektivní starost o vlastní budoucnost. Každá z postav tu má svoji funkci a charakterizuje ji specifické chování a role v příběhu: zahradník Knobloch přináší „zdola“ Riegerovi čerstvé politické Jobovy zvěsti, tajemníci – bezpeční Viktor a věrný, ale ustrašený Hanuš – setrvávají hlavně u striktního oddělení osobního majetku od erárního, dcera Zuzana, o níž se celou dobu prakticky nic nedovíme, neboť komunikuje jen s osobami zvenčí (buď telefonuje, nebo pracuje s notebookem), v jednu chvíli překvapivě nabídne možnost přestěhovat rodinu do vily svého přítele Gérarda. Stylizovány jsou i další postavy – matka je vtíravě pečovatelská, popletený Osvald je ohlasem starosvětského sluhy Firse z *Višňového sadu* (stejně jako nemehlo Jepichodov, který zlomil tágo a o němž se ve hře pouze mluví), vypočítavá Vlasta odmítne otci poskytnout přístřeší podobně jako Learovy dcery Regan a Goneril (její submisivní manžel Albín je zase aluzí na Learova zetě Albana), hybatelka domácnosti, bývalá vizážistka Irena, se hlavně krásí a domácnost řídí skrze průběžné detailní pokyny (kromě Osvalda jí pomáhá i oddaná přítelkyně Monika; jejich vzájemný vztah může mít i lesbický podtext).

Důležitou roli hraje ve hře i dvojsečný motiv mediálnosti moci (vše, co kancléř dělá, dělá pro mikrofony a kamery) a moci médií (médiá i ze sofistikovaných promluv vyrobí bulvár). Reprezentují jej novináři Jack a Bob z deníku *Fuj*, v jejichž rukou je tvorba veřejného mínění. Rieger se chce seriózně prezentovat, bulvár však zajímají jen drby ze soukromí. K tématu bulvarizace médií a politiky patří i hrouťící se Riegerova snaha o pozitivní mediální obraz a stále častěji zmiňovaná kmotrovská lobby Kaňkových, což hru připodobňuje k Havlovým *Spiklencům* (z devianta Kaňky je přes noc generál a policejní prezident, Kaňková ovládne tajné informace, další Kaňkovi deník *Fuj*, jiný Kaňka bude provozovat erotický klub). V 5. dějství je tento motiv završen zdrcující zprávou (aluze na Čechovova kupce Lopachina), že Klein vilu i se sadem od státu koupil a už začal kácet, aby zde mohl podnikat. Stupňující se mediální hrozbu představují narážky na intimní korespondenci, kvůli níž je Rieger vyšetřován na policii a která se rychle objeví ve *Fuji* (*PRVNÍ STRÁŽNÍK: „Libu tě na brundibára, můj čuníku!“*, 68).

Havlovi se podařilo spojit metodu intertextového přenášení známých motivů s reflexí vlastní zkušenosti ze světa politiky ve výsledný hořce ironický, karnevalový škleb nad tímto světem. Zároveň tu ožívají jeho tradiční témata, především téma neautentického bytí (zde politického) člověka, žijícího v jiném modu, než ve kterém mluví, a s tím téma promiskuity slov i lidských postojů. Přetahováním motivů z některých autorových starších her se *Odcházení* stává částečně i jakousi motivic-

kou kvintesencí celého Havlova dramatického díla.

Hry Václava Havla, jež patří k nejhra-nějším a nejvíce překládaným českým dramátům posledního půlstoletí, byly od počátku vnímány jako český příspěvek k absurdní dramatické (v souvislosti s raným Ioneskem či Mrožkem). Z domácích tradic je u Havla kromě inspirace Kafkou také patrná návaznost na Voskocovu a Werichovu poetiku „nesmyslu“ a na výrazové prostředky tzv. malých scén (např. Vyskočilova Divadla Na zábradlí a text-appealy v Redutě, Paravanu, Semaforu a dalších).

Vydání

Odcházení, Respekt Publishing, a.s., v Edici Respekt ve spolupráci s nakladatelstvím Torst, Praha 2007.

Projevy a jiné texty 1999–2006. Prosím stručně; Odcházení, Spisy 8, Torst, Praha 2007, s. 697–768.

Hry 1, Větrné mlýny, Brno 2010, s. 209–274.

Uvedení

Premiéra 22. 5. 2008 – Divadlo Archa, Praha, r. David Radok.

Další uvedení:

11. 10. 2008 – Klicperovo divadlo Hradec Králové, r. Andrej Krob.

11. 10. 2008 – Těšínské divadlo, Český Těšín, polská scéna, r. Józef Z. Czernecki.

19. 12. 2008 – Jihočeské divadlo České Budějovice, r. Martin Glaser.

20. 12. 2008 – Divadlo J. K. Tyla Plzeň, r. Jan Burian.

Ceny

Cena Nadace Alfréda Radoka za nejlepší českou hru – Hra roku 2008.

Cena Josefa Škvoreckého (Trilobit) za filmovou adaptaci hry, 2012.

Filmová adaptace

2011 *Odcházení*, scénář a režie Václav Havel.

Bibliografie ohlasů

STUDIE: J. Patočková, *Svět a divadlo*, 2008, č. 4, s. 47–58; Martin J. Švejda, *Svět a divadlo*, 2008, č. 4, s. 39–47; M. Porubjak, *Odchádzanie*, Slovenské národné divadlo 2008, s. 4–16; Martin Bútor, *Odchádzanie*, Slovenské národné divadlo 2008, s. 48–66.

RECENZE: P. Fischer, *Hospodářské noviny* 9. 11. 2007; R. Sikora, *Literární noviny* 2007, č. 50; A. Zemančíková, *Literární noviny* 2008, č. 3; V. Just, *Mladá fronta Dnes* 17. 5. 2008; P. Fischer, online: [přístup 6. 6. 2013]; K. Steigerwald, *Mladá fronta Dnes* 22. 5. 2008; V. Just, online: [přístup 6. 6. 2013]; J. Peňás, *Týden* 2008, č. 31; K. Kolářová, *Mladá fronta Dnes* 23. 5. 2008; Z. Slobodová, *Literární noviny* 2008, č. 40; J. Machalická, *Lidové noviny* 13. 10. 2008; M. Sladkowski, *Divadelní noviny* 2008, č. 18; J. Čulík, *Echo magazín* 2008, č. 11; J. Machalická, *Lidové noviny* 10. 11. 2008; V. Viktora, *Plzeňský deník* 7. 1. 2009; Jiří P. Kříž, *Právo* 8. 1. 2009; J. Machalická, *Lidové noviny* 9. 1. 2009; J. Herman, *Divadelní noviny* 2009, č. 2; J. Kerbr, *Divadelní noviny* 2009, č. 2; M. Reslová, *Divadelní noviny* 2009, č. 16.

Text vznikl v rámci grantového projektu GAČR P406/11/2030 *Česká literatura první dekády 21. století v souvislostech a interpretacích*.

UVAŽOVAT V KATEGORIÍCH LID A NÁROD

Současnou politickou situaci v Maďarsku zásadně ovlivnil rok 2010. Na jaře proběhly volby, ve kterých s drtivou, téměř 70% (!) většinou zvítězila strana FIDESZ (Svaz mladých demokratů) v čele s Viktorrem Orbánem. V mnohých tento triumf vyvolával obavy, především z příklonu dříve liberální strany k národně-konzervativnímu proudu a hodnotám, které zemi kulturně vracejí do 19. století. Samotný FIDESZ naznačil své směřování už v předvolební kampani, v níž použil verš slavného maďarského revolučního básníka Sándora Petőfiho „*Itt az idő – „nastal čas“*“ (je však dobré znát širší kontext básně: „*Talpra magyar, hí a haza! Itt az idő, most vagy soha!*“, tedy „*Vzhůru Maďaři, volá vlast! Teď, či nikdy, nastal čas!*“). Dalším ukazatelem nové orientace FIDESZu bylo uzákonění 4. června dnem národního souřecnosti a výročí podpisání Trianonu. Dodnes je Trianonská mírová smlouva z roku 1920, v jejímž důsledku ztratilo tehdejší Uhersko dvě třetiny svého území, v Maďarsku nazývána „mírovým diktátem“ a považována za velkou historickou krivdu.

Takřka ihned po převzetí moci začal FIDESZ naplňovat své sliby. Prvním krokem bylo zeštíhlení vlády: nyní funguje v Maďarsku pouze osm ministerstev, přičemž samostatné ministerstvo kultury chybí – kulturní záležitosti spravuje tzv. ministerstvo lidských zdrojů (*Emberi erőforrások minisztériuma*), které má na starosti ještě resort sociálních služeb, zdravotnictví, církevní, národnostní a etnické otázky, vzdělávání a sport. Tato redukce se stala terčem kritiky, především kvůli rozsáhlému poli působnosti jednotlivých ministerstev, FIDESZ se však hájí systémem vysokého počtu státních tajemníků neboli náměstků ministrů – i kulturní oblast má svého tajemníka Jánose Halásze. Dalším důležitým krokem bylo sepsání nové ústavy, která vstoupila v platnost v lednu 2012 a upravuje mimo jiné kompetence nezávislých orgánů, například v rámci kultury nebo médií, což znamená, že stát má nyní v těchto oblastech větší pravomoci a kontrolu.

Po pádu komunistického režimu nastala v průběhu devadesátých let neznámá společenská situace. Doba dravého kapitalismu se málo zajímala o ty sféry umělecké činnosti, které si na sebe nedokázaly samy

vydělat a naopak potřebovaly silnou finanční podporu. Bylo podporováno především takové umění, které se dobře prodávalo, byť mnohdy za cenu podbízení a kýčovitosti. Kvalitu, zjednodušeně řečeno, nahradila kvantita. Rychlý úpadek umělecké úrovně mnohé znepokojoval a vedl k iniciativě založit instituce, které by byly nepřímo napojeny na stát a měly by za úkol podporovat kulturní aktivity na základě jejich kvalit. Tak vznikly v devadesátých letech mimo jiné Kulturní národní fond, Maďarská Akademie umění a mnohé další instituce, fungující jako poradní sbory expertů při rozdělování a udělování subvencí.

Jedním z nejdůležitějších orgánů, které zásadním způsobem ovlivňují kulturní život v Maďarsku, je právě Kulturní národní fond (*Nemzeti Kulturális Alap*). Vznikl v roce 1993 jako instituce pro podporu maďarské kultury: jak domácí, tak té, jež vzniká za hranicemi maďarského území. Děje se tak prostřednictvím pořádání různých akcí, zakládání kulturních středisek po celém světě (pod správu KNF patří například i Maďarské kulturní středisko v Praze) a především financování kultury v tom nejširším slova smyslu (např. i společenskými výzkumy).

S příchodem FIDESZu do vlády se do čela těchto institucí dostali lidé, kteří jsou přímo členy vládní strany nebo jejími podporovateli. Tito lidé prosazují kulturní politiku sladěnou s vkusem FIDESZu. Dochází tak k postupné centralizaci kultury – mnoho uměleckých odvětví je nyní pod záštitou státních institucí nebo orgánů. Tak například v listopadu 2010 rozhodlo ministerstvo lidských zdrojů zařadit veškerou kulturní agendu do kompetence Maďarské Akademie umění (*Magyar Művészeti Akadémia*), obnovené v roce 1992. Od roku 2011 se zásadně změnila pravomoci tohoto orgánu i jeho složení: předsedou se stal György Fekete, člen křesťanskodemokratické strany, která v koalici s FIDESZem vyhrála volby, známý svými silně nacionalistickými výroky. V lednu 2013 pod Akademií připadla *Műcsarnok*, nejprestižnější galerie v Maďarsku, a Akademie tak může plně zasahovat do koncepce výstav a schvalovat, co se vůbec bude vystavovat. V roce 2012 se v *Műcsarnoku* konala výstava s názvem *Mi a magyar? (Co je maďarské?)*, která vtipným a ironickým způsobem poukázala na to, že v dnešním globálním světě je tato otázka poněkud bezpředmětná. Výstava vyvolala rozporuplné reakce a řadu nega-

tivních kritik, například z úst zmíněného Györgye Fekete; ten ji odsoudil jako pošpinění maďarského národa se slovy: „*Kašlu na takovou demokracii, která umožňuje prezentaci takového umění.*“ Ředitel galerie Gábor Gulyás a zároveň kurátor výstavy vloni v září rezignoval s vysvětlením, že už nemůže pokračovat nezávisle ve své práci; přitom se během jeho dvouletého působení návštěvnost galerie zvýšila. Na jeho místo byla prozatímně dosazena Piroška Medgyesová Kováčsová. Před nedávnem se Fekete nechal slyšet, že není vůbec jisté, zda na post nového ředitele vůbec vypíše konkurz. Krátce nato se majetkem Akademie stal další důležitý kulturní dům *Pesti Vigadó*.

Podobné změny se dějí i v divadelní sféře. Během loňského roku se začalo s výměnami ředitelů regionálních divadel, ti dosavadní byli nahrazeni sympatizanty současné politiky. Vlna těchto čistek dospěla i do Budapešti, nahrazení byli postupně ředitel Nového divadla, Národní opery a nejnověji též Národního divadla; za propuštěním posledního z nich vidí mnozí důvod v jeho homosexualitě. Nástupcem ředitele Nového divadla se stal herec György Dörner, proslulý svými nacionalistickými a antisemitistickými projevy a otevřeně se hlásící k ultrapravicovému Jobbiku, na jehož setkáních recituje lidovou poezii. Vládu neodradila ani velká demonstrace konaná proti Dörnerovu jmenování. Sám Dörner navrhl přejmenování Nového divadla na „Divadlo domácí fronty“ – to už však byl pro vládní představitele přece jen silný šálek kávy.

„Nutným“ změněm se nevyhnula ani oblast filmu. V roce 2011 změnila vláda způsob financování zrušením nadace rozhodující o přidělování dotací a novelou příslušného zákona, který filmařům nově ukládá, aby v týdenních intervalech hlásili, nač přesně budou peníze použity – místo aby točili, musí se potýkat se stohy formulářů a čekat na jejich schválení. Do filmu ze státního rozpočtu rovněž plyne méně prostředků, a filmy jsou tak závislé na zahraniční produkci, což přispívá k zániku malých či nezávislých filmařských společností. Točí se také daleko méně filmů než dříve: před reformou to bylo kolem čtyřicítky snímků ročně, dnes je to necelá polovina. Dokonce musel být zrušen Festival maďarského filmu s dlouholetou tradicí – nebylo zkrátka co představovat. Snad nejslavnější maďarský režisér Béla Tarr si při té příležitosti povzdychl: „*Maďarský filmový*

průmysl se dostává do beznadějně životní situace, vlastně na pokraj života a smrti.“ Následně se ozval vládní komisař pro film, jímž je hollywoodský producent Andrew O. Vajna, mající na kontě četné kasovní trháky (např. *Rambo*, *Terminátor*, *Evita*): ačkoliv si prý nesmírně váží pana Tarra, nepatří tento už do maďarského filmového průmyslu, a proto do těchto záležitostí nemá co mluvit. Dobře to vystihuje omezený postoj současné vlády – netočíš v Maďarsku, nejsi Maďar. V prosinci do kin vstoupil nový film *Coming out*, pojednávající o „snaze vyléčit“ homosexuála z jeho „nemoci“. Snímek byl silně podporován vládou; hrál se snad ve všech maďarských kinech.

A konečně literatura. Ta hraje v Maďarsku již historicky velmi důležitou roli, v mnoha ohledech důležitější než v České republice, zvláště pak poezie, což se odráží už například tím, že dítka školou povinná se musí učit z paměti dvakrát více básní než žáci českých škol. Je proto s podivem, že v rozpočtech na oblast kultury je literatura financována nejméně a jaksi nahodile, od roku 1989 po dnešní dny nebyl vypracován ucelený systém finanční podpory literatury. Co se bude vydávat, tak záleží na vydavatelích, a bohužel i zde platí: čím více maďarské, tím lepší. Jen málokterý spisovatel si může dovolit vyřknout to, co Péter Esterházy, nejvýznamnější představitel maďarské postmoderny: „*Neuvažuji v kategoriích lid a národ, nýbrž podmět a přísudek.*“ Nové společenské problémy mohou být zpracovány až po zodpovězení elementární otázky „Co je maďarské? Kdo je Maďar?“ a kritika současného stavu věci je velmi riskantním činem: maďarský spisovatel Ákos Kertész v roce 2011 publikoval článek v anglicko-maďarském časopisu *Amerikai Népszava*, v němž ostře kritizoval současný postoj vlády k holocaustu a Orbána označil za diktátora. Vystavil se tím nenávistné (nejen mediální) kampani, která ho následujícího roku přiměla k emigraci; vloni v Kanadě získal politický azyl.

Podle nově schváleného rozpočtu na rok 2014 kultuře připadne o 17 miliard forintů více, bude tak disponovat s celkovou sumou 238,5 miliardy forintů, tedy s 1,4 % státního rozpočtu.

Sama o sobě je to pozitivní zpráva, doufejme však, že se dostane nejen na „pravé maďarské umění“.

Alena Mikolášková

VÝTVAR |

Jan Hísek (nar. 1965) je na poli současného českého umění označován za solitéra. Jeho vidění světa a následné výtvarné vyjádření má unikátní atmosféru, která evokuje celou škálu pocitů od dětské hravosti po topografii bájných světů. Hísek začínal jako grafik, později si osvojil kresbu i malbu a věnuje se také experimentálním technikám jako kreslení ve tmě či knižní ilustraci (např. díla *Antoina de Saint-Exupéryho* Letec a živly a *Tanečnice Manon* a jiné texty či *Nezvalovo* Moře láska má). Výstava pod názvem **Řeka**, již připravila Galerie Václava Špály v Praze, přináší Hískova díla vytvořená v posledních dvou letech. Většina obrazů zde vystavených je rozdělena do dvou skupin podle živly ohně a vody, což je vedle typických témat s nimi spojených vyjádřeno též barevností červené a modré. Oba protipóly se střetnou v obraze *Oheň v řece* (2013). Autor tvoří svá díla pomocí skládání drobných detailů, které na sebe plynule navazují jak kompozičně, tak motivicky, až vytvoří výsledný obraz. Vznikají tím organické obrazce navzájem se prorůstajícími motivy. Každé dílo představuje jakýsi svět sám pro sebe, připomínající snad řez buňkou či nějaký mikroorganismus, který je tvořen bezpočtem drobných detailů, jakými jsou například autorem oblíbené kachničky, kočičky, sloni, rybičky či tvary připomínající ženské luno; na mnohých obrazech se také opakuje motiv jezdců na koních. Celek obrazu i všechny detaily však společně vytvářejí

logické sdělení. Naznačují rovněž jakousi linii prostupující celou výstavou a dovolují tak divákovi zažít dobrodružství při nacházení nových a nových mikroskopických částíček, které na sebe v jednotlivých obrazech navazují. Název výstavy *Řeka* zvolil kurátor Otto M. Urban velice trefně – obrazy expozice totiž opravdu tvoří jakýsi vodní tok plný života a mihotání, plynule se vlévající energie z jednoho plátna na druhé. Tu se vynoří výjev postavíček v loďce, onde zas želva, velryba či silueta Prahy obtékané Vltavou. Hískova *Řeka* poteče v Galerii Václava Špály (Národní 30, Praha 1) do 2. března.

Galerie města Třince připravila výstavu mladého malíře **Martina Froulíka** (nar. 1986) nazvanou **Lesní barok**. Společným jmenovatelem přehlídky je expresivní rukopis, autorovy beskydské kořeny a originální technika spočívající v používání papírových šablon, které slouží jako podklad pro vrstvy akrylových nebo sprejových barev či vosku. Výstava na adrese náměstí Svobody 526 potrvá do 5. března.

Vladka Kuchtová

Jan Hísek: *Duna*, 2013

HLAHOLO Z VÝŠIN A PROPASTÍ

Jan Kohout: Motýli nad propastí dybbuk, Praha 2013

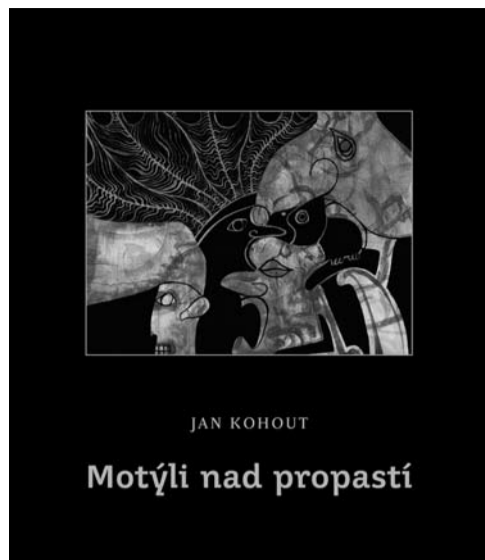
Motýli nad propastí jsou další obsažnou knihou, která se v minulém roce snažila zpřehlednit a utřídit tvorbu poetického outsidera. Po Ivu Huclovi se nám zřetelně představuje jeho generační souputník Jan Kohout (1960), jenž samostatně debutoval před rovným desetiletím *Pohádkou o Ničem* (2004). Ta obsahovala tvorbu z tehdejšího pohledu nedávnou a naznačila básnikovo tihnutí k rozlehlým celkům.

Poezie Jana Kohouta je silná a opojná, nepostrádá onu radikalitu inspirace podmaňující svou vervou, obsáhlými zdroji a poetickým nadšením. Je to rošťácky velkohubá a štědrá. Pokud svého času nazvala Simona Martínková-Racková poezii Adama Borziče nezvalovsky opulentní, pak tváří v tvář grandióznímu Kohoutovi můžeme mluvit pouze o opulentnosti kohoutovské.

V jediné próze souboru nazvané „Jestli neumru, tak se zabiju“, pocházející ze zimy 1996, prožívá „všehoschopný“ pacient psychiatrie jakousi snovou horečku plnou barvitých situačních epizod a po textu různé roztroušených svatokrádežných obsesí. V bezbřehém neszyzetovém vyprávění s návratnými motivy musí čtenář přistoupit na to, co autor komentuje souvětím: „Smiřme se [...], že se s tímto textem může konfrontovat zase jenom člověk, který se zbláznil ze svého rozumu.“ Zároveň s touto surrealistickou prózou Kohout psal a k roku 2000 dopsal sbírku *Motýli nad propastí*. Pokud František Dryje v doslovu hovoří také o tomto souboru jako o dosud nepublikovaném, je zapotřebí poopravit informaci v tom smyslu, že její dobrá polovina byla otištěna v almanachu *Máj 2000*, vydaném Městem Litoměřice v roce 1999. Jde o básně zřetelně esteticky vyjasněného názoru, i když dvě tři z nich jsou dosud dočteny letným holanismem (básně kolem strany 40). Oproti automatismu a mnohomlupnosti prózy jsou tyto texty naopak

velmi koncentrované a snovost v nich mnohem víc srůstá s reálným světem („U mne“). Zároveň je znát, jak básník opracovává význam. Zásadní roli sehrává název, neboť dává návod, jak číst onu pozoruhodně krocenou imaginaci; z té je podtrženo zvláště to cenné: několik nevydlážděných křivolakých představových uliček.

Za vrchol předkládané knihy považuju skladbu „Pokojot“ z roku 2000. Jde o velkou a rozmáchlou apoteózu štědrě rozhozovaných veršů plných filosofujícího nihilismu, v níž množiny představových celků jsou dosud zřetelně utříděny a podřízeny významovému jádru. Litanie je velkou polyfonní skladbou o třech částech, v kterých existenciálně vnímavý básník dává zesměšňujícím způsobem výhost křesťanskému univerzu. Autor se vtěluje do titulního Pokojota v okamžiku úzkosti: „*vyju pokojem / a samým pokojem už přímo vyju. / Evangelista podle Psa. / Vobližovače a pomočovače křížů.*“ Tím, že se tu využívá forma církevní litanie, jsou peprnému opusu přisouzeny jasné ironické základy. Na nich se pak roztančí velký imaginativně sarkastický sabat. Je to vlastně jakýsi druh divišovského výpadu, nemá ale jeho smrtelnou vážnost, za níž by stál vjem tragédie pochybující víry. Kohoutova pozice odpovídá mnohem spíše nekomplikovanému pohledu bezvěrce a bezelstně si dovoluje nezatiženou aforistickou štiplavost, fanfarónství, ba až rošťáckou rozšafnost a veselí: „*Ty kterej se dokážeš vysmrkat do knoflíku / nebo rozfoukat slona.*“ Básník má v rejstříku i jakousi rafinovanou infantilitu, ač poněkud kontaminovanou dospělostí: „*Ty Pachoříku papající epepeje.*“ Vedle sarkasmu tu kraluje i paradox a velký smysl pro absurditu: „*Ty kterejs udělal Drákulu / nočním hlídačem v krevní bance!*“, „*Ty kterej nás miluješ tak svrchovaně, / že Ti každěj náš krok stojí za podminování.*“ V duchu postmoderního mísení žánrů a postupů je vážně narušováno nevážným, vysoké nízkým. Směr od metafyzická k čirému pozemšťanství naznačuje i posloupnost částí „*Vzývání otce*“ (či *Otce – čti, jak vnímáš*), druhá část vzývá

matku (o úroveň níž než bůh Otec), až nás „Curriculum“ přivádí ke konkrétnímu člověku a údělu, jehož zrození je podáno opisem: „*Slunce zapadalo tak, / že několik krátkozrakejch vytočilo 150 / a tuctovej románek v lidský kůži / dal se do voběhu.*“ Jiným významovým plánem Kohoutova třaskavého gejzíru s množstvím přirovnání a paralel je předkládaná metamorfóza identit, proměna podstat, poznání „*že kačer Donald se může kdykoli změnit v Baghíru, / že Dábel je jedna kvasinka, / který dovolujeme ze soudku života / udělat barel octa.*“ V tomto světě nestálosti a neustálé nejistoty má proto podle autora smysl jen jediné – snít „*až do konce konců.*“ A předhazovat nezodpovědané otázky naprostému metafyzickému prázdnu, jak také úžasná skladba končí. Po tomto kulmenu jako by se autorovi rázem zatmělo před očima a nádherná rouhavost se pervertuje do obhrůblosti, vulgarit, slovem: nejrůznějších křiklavostí. Mám dojem, že od „*Hálky na taktovce*“ teče texty mnohem víc testosteronu, než unesou. Určitý příklon k žoviálnímu chlapáctví ostatně ilustruje i rámeček první kapitoly skladby „*Čtyři kapitoly*“ – „*Hovnohoš*“, kde si mluví „*honí triko*“ před hospodskou společností stylizačními schopnostmi. Je to jakýsi parnasismus postavený na hlavu a místo na společenském výsluní se realizuje v prostředí spodiny.

Druhá až čtvrtá kapitola je pak plná frustrace a svědčí o stavu „*mýho zhutovaného Bajajá...*“. Ačkoliv se Kohout v základních rysech sám sebe zbavit nemůže, a teď mluvím o jeho pestrém a neustále se rozšiřujícím rejstříku výrazů a figur (integrálně do díla vníká kalambúr, ten se v naší současné poezii uplatňuje jen zřídka), suverénněji se v prostředí kumpánů a hospod pohybuje Michal Šanda, který se umí elegantně vyhnout kluzkosti vyprázdňené tlachy a sáhnout pro to, co zasmrádá především od obyčejného žití. Významová jádra Kohoutových skladeb vzniklých zhruba od poloviny minulého desetiletí získávají také větší rozbihavost.

Přesto se duch Kohoutových textů obrodí a čtenář může ocenit nový tvůrčí nádech v některých částech cyklu „*Rosinantin podocasník*“ z roku 2007 a místy ve skladbě „*Píchlá Babetta*“, v níž autor medituje v kosmickém rozměru a po letech se i rozněžní. V tomto posledním období mizí obrazová rozbujelest a celky jsou spíše trsovitě. Skladba „*Tyaon*“ z roku 2012 pak přináší soubor fragmentů, ve kterých jsou zvýrazněny motivy času, a text plní úvahy o marnosti básnického počínání: „*Jen titěrnosti zachytíš snad slovem / jen paňácy fotku na haldě pod Olympem.*“ „*Ze starých básní tělo jsi zmuchlal / posypal sirkami jak husu kmínem / podlil vínem a do černa pekl / a pak do toho fouknul a zkazil celou dodernou.*“ Čili autor se dostává až k tomu, pro co mi ve vlastní životní a básnické etapě ještě chybí charakteristika nebo adjektivum. Pokud se tedy na závěr vrátím ke Kohoutovu generačnímu kolegovi Huclovi, lze mezi nimi najít podobnost i v tom, jak jejich knihy končí: minimalismem. V Kohoutově případě čtyřveršími. Pokud jsem se zamýšlel nad tím, který z obou svazků životních výborů mě takřikajíc vzal víc, pak přestože Kohoutovi neupřu patrně silnější básnický potenciál a širší výrazový rejstřík, mám asi větší smysl pro životní sumu Huclovu. Zatímco ten ji dovedl cudně pokrátit, Kohout nasvítí celé Alpy svého autorství, celé vrásnění s výšinami i stržemi.

Milan Šedivý

VLAK POMALU PŘEJEL PO OSTRÍ NOŽE

Václav Švankmajer: Dýka štěstí (2011–2013) Sdružení Analogonu, Praha 2013

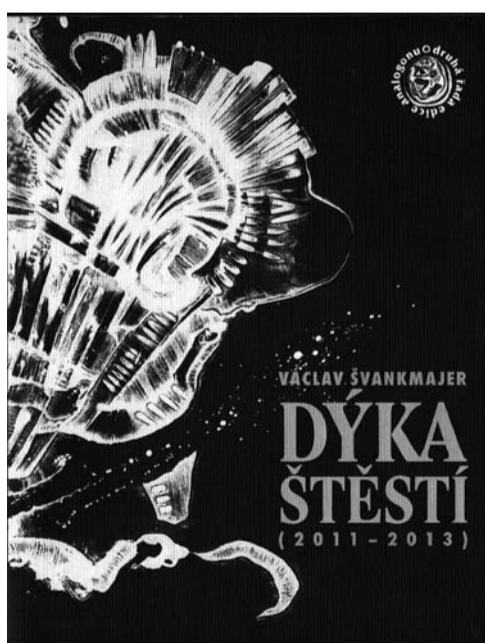
To, co až dosud určovalo povahu i ráz filmů, některých obrazů a kreseb Václava Švankmajera (nar. 1975), našlo nyní svůj odraz i v psané poezii. Poněkud paradoxně i s tím, co mu lze v jeho předchozí tvorbě vyčítat. Nicméně ani v těch polohách nezapřel pohled básníka. Složitě hledání vlastního výrazu, váhání mezi imaginární narativností a lyrismem lze vyčíst i z jeho básnické prvotiny *Dýka štěstí*.

Ve většině textů z let 2011–2013 máme před sebou báseň-událost a současně jakousi koláž fragmentárních vjemů, postřehů a údajů, které společně tvoří podivný, avšak nikoli nezajímavý příběh, v němž jedno umocňuje druhé: „*dámy v mělké jámě plné spodní vody / se kterými se domluvíte jenom obscenními posunky / z ukrytých příruček ztuhlých tukem / leží na zádech na hladině / a vypadají jako docela přívětivé nafukovací předměty.*“

Drama detailů, z nichž jsou básně složeny či z nich vyrůstají, netkví v surovosti, ale spíše v jejich banalitě. Švankmajer tu vytváří intenzivní dění pustnoucích, všemi směry se rozrůstajících temných obrazů snového uvažování, do nichž se pozvolna propadáme, zabředáme do nich – a to, co

nás nakonec čeká, je často ironický obraz současné pošmourné doby. Jak píše v básni „*Pokusný objekt*“: „*opravdu věřím v kamení, řekl Václav Cílek / ale všechno se to zvrhne a čekají nás tak strašné věci / že to ani domyslet nemůžu / protože to, co předpokládáme / není nic proti tomu, co doopravdy nastane, řekl.*“ Nicméně na jejím pozadí vyvstává dostatečně prokreslené tajemství, v němž se ve zkratce hraje o vše a jehož momenty jsou bezpochyby inspirované. Nejde v nich jen o gesta, byť svůdná, ale o skutečná dobrodružství, která autentická poezie – jako je tato – přináší: „*kolena z kozenky napodobující ženskou kůži / ale ve zcela nečekaných barvách.*“ Nebo jinde: „*jeleni se potácejí po lese a narážejí do stromů / balancují na svých gumových podpatcích / to aby neplašili zvěř.*“

V současném spektru české poezie, včetně té surrealistické, náhle zazněl, a to sdostatek přitažlivě a sugestivně, nový hlas, který lze sotva přeslechnout. Většina Švankmajerových básní de facto představuje volný tok příběhů a obrazů, tak jak se autorovi automaticky „roztančí“ na papíře – ostatně je dnes jedním z mála básníků, kteří píší své texty na elektrickém psacím stroji –, a teprve později jim propůjčí „vzhled“ veršů, leckdy i málem rušivých jednoveršových přeryvů. Už tím, do jaké míry přenechává slovo takzvanému psychickému automatismu, dodává textům jistou překotnost, zvrstvení, přerušovanost. Právě to však básni vdechne niternou atmosféru a absurdní, magickou dimenzi:

„*na okraji lesů a bažin tak rozsáhlých / že údajně obsahují celá odříznutá města... tam, kde se ještě píše uzlovým písmem... o tom tlejí / celé koberce / hustě popsaného textilu.*“

Vedle často se opakujících poněkud prodivuhodného, mírně potrhleho dialogu, občas připomínajících udivenou Carrollovu Alenu, není Švankmajerovi cizí ani poloha wernischovského nonsensu. Patrné je to zejména u básní v próze, jako je například „*Výprava za dobrodružstvím na délku řetězu*“ nebo „*Vlak beznaděje*“. Zde je jeho poezie nejpřesvědčivější, zbavená mnohomlup-

nosti, snahy říct vše, často za cenu pouhého kupení slov. Tím se totiž rozostří třeba i prvotně silný, výmluvný konkrétní obraz a text směřuje k artistnímu manýrismu („*vyčítám si oblázkovou kočku / někde na dně potoka s dlouhými zelenými řasami*“), který ještě nedávno dokázal zamlžit téměř vše, co se zdálo živě pulsovat v jeho výtvarné činnosti.

Konstantou české poválečné surrealistické poezie je zejména objektivní humor. Pro zdejší surrealisty se stává jednou z forem básnického objevu i prostředkem konkrétního uchopení skutečnosti, včetně její diskreditace. Nejinak tomu je v poezii Václava Švankmajera. Někdy se tento humor zhmotní do téměř groteskní vize: „*po jídle s papouškem naučeným hlasitě mlskat*“, jindy do téměř nedefinovatelného básnického objektu: „*rakev na pohřbívání včel*“. Často dokonce nese celou báseň, například „*Uklidňující dotek hoblin z čerstvé švestkové rakve*“, která patří – přes křečovitě daličovský název – k nejpůsobivějším, završena úchvatně výsměšným veršem: „*a jak budu třepat, tak budete mít stále vy-třeštěnější výraz...*“

At tak či tak, máme před sebou básnickou sbírku plnou zvláštního vnímání, skutečných obsesí i nezvyklé otevřenosti. Poezii, jejíž autor téměř až vykreslenou plastičností výrazu i bohatstvím významů nezapře, že je rovněž malíř. A také tvůrce málem filmových záběrů: „*vlak pomalu přejele po ostrí nože*“.

Jan Gabriel

OSOBNÍ PŘÍBĚH Z FINSKÉ OBČANSKÉ VÁLKY

Leena Landerová: Rozkaz Z finštiny přeložil Vladimír Piskoř Argo, Praha 2013

Když při podzimní volební kampani jeden z kandidátů v televizním interview prohlásil, že je mu sympatické, jak v Chile při Pinochetově převratu vystříleli komunisty, velmi svým výrokem připomněl atmosféru doby, v níž se odehrává *Rozkaz*, první román finské autorky Leeny Landerové přeložený do češtiny. Jde o jaro 1918, krátce poté, co v nedávno osamostatněném Finsku došlo k občanské válce podle stejného vzoru jako v téže době na území Ruska – bílí proti rudým –, v níž však na rozdíl od východního souseda zvítězili finští bílí. Při následném vypořádávání se s protivníky zdaleka ne vždy volili metody spravedlivé, demokratické a humánní, čímž poraženým oplatili stejnou mincí. Ani rudí totiž při své vzpouře nejednali se soupeři v rukavičkách, navíc za ně často nepovažovali jen vojáky, ale též tzv. třídní nepřátele, což dokládají i někdy velmi brutální vraždy zámožnějších civilistů.

Bílí ve finské společnosti na dlouhá desetiletí prosadili svou interpretaci občanské války jako války osvobozené. Argumentovali tím, že kdyby byla vyhrála strana druhá, Finsko by se znovu stalo součástí říše Ruska (nyní již sovětského), kterou bylo téměř po celé devatenácté století a dále až do roku 1917. I když historie nezná kdyby, stojí tato teorie za zamyšlení; stejně tak za něj však stojí výklad protistrany – tedy že šlo o *luokkasota*, třídní válku, v níž hrálo svou roli dlouhodobě, a zvláště koncem první světové války, prachbídné materiální zázemí velké části finského obyvatelstva, kterému bohatší spoluobčané nijak nepomáhali a které pak snadno uvěřilo slibům rudých, že po jejich vítězství se situace zlepší.

Dominantní pohled bílých na konflikt zpochybnil počátkem šedesátých let spisovatel Väinö Linna druhým dílem trilogie *Pod Severkou*, u nás nepřiliš známé, i když do češtiny rovněž přeložené. Linna

psal svou románovou epopej z perspektivy chudých, kteří se v osmnáctém roce přidali k rudým – a přesto bylo jeho pojetí přijatelné i pro mnohé konzervativnější „buržoazní“ recenzenty se sympatiemi pro bílé. Autor totiž nijak nezamlčoval stinné stránky rudé revolty, a navíc se – po elitářských jazykových experimentech modernistické generace padesátých let, z nichž byli konzervativci často dost rozpačití – vrátil k „národní“ koncepci literatury s přesvědčením, že literatura má zpracovávat, jací jsou (byli) Finové. Lininův pohled ve Finsku tak zdomácněl, že se stal v následujících desetiletích stejně dominantním jako ten předešlý. I když jsou dřívější protivníci z finské občanské války dnes koaličními partnery ve vládách – a ne zrovna ve vládách packalů –, krvavý konflikt, od něhož brzy uplyne již sto let, zůstává ve společnosti dodnes živým tématem. Stále se vrací do veřejné kulturní debaty i diskusí soukromých, neboť Finové mají dosud v paměti rodinné příslušníky, kteří v něm zahynuli, ať již na té, či oné straně.

Proč tento delší úvod? Pro pochopení toho, že Landerová zvolila námět, který ve Finsku řeší, řeší a asi i dále bude řešit kdekdo, a jako podnět k úvahám, do jaké míry pokračuje v linnovské linii, hovořili na jednom místě coby vypravěčka o vlastní „komoušské“ rodině.

Na záložce je *Rozkaz* charakterizován jako „kompaktní a čtivý psychologický thriller“. Těžko najít lepší způsob, jak odradit snad každého, kdo má ambice považovat se za náročnějšího čtenáře. Nemá samozřejmě smysl popírat, že určité prvky thrilleru román vykazuje, brání bych se ale jeho jednoznačnému zařazení právě a jen do tohoto žánru. A to velmi zásadně.

Na jihozápadě finského pobřeží obsazují na konci občanské války bílá vojska dřívější sanatorium, aby v něm zřídila jakýsi polní soud. Právě sem se uchýlí spisovatel Emil Hallenberg, který zde nově v roli soudce hodlá rozhodovat o vině a trestu rudých zajatců. Do tábora brzy dorazí polní myslivec Aaro Harjula spolu s rudou vězeňkyní Miinou Mallinovou, kterou odmítl v jiném bílém táboře na di-

voko popravit – jak se po občanské válce přes zákaz nejvyššího bílého vedení ve velkém dělo – s tím, že jí chce dopřát soud řádný. Jenže výsledky Mallinové nejsou jednoduché: buď zarytě mlčí, nebo dokáže vyfabulovat tak „autentickou“ výpověď, že důvod k jejímu zpochybnění vyplyne na povrch až po náročném srovnání s dalšími fakty.

V tomto momentě se před čtenářem již rozprostřel velký, složitý puzzle, který má postupně vytvořit obrázek toho, jak se vše skutečně odehrálo. Co je vlastně pravda a co je lež? Kdo je Hallenberg, kdo Harjula, kdo Mallinová? Z čeho pramení jejich motivace a jaké vůbec jsou? Co se skrývá za Hallenbergovou zálibou v nestřídme konzumaci vína, za jeho nespokojeností s životem? Co si vlastně chce kompenzovat pocitem důležitosti, který se snaží získat tím, že se pokouší zlidštit táborové podmínky pro vězně sužované hladem a určovat tresty skutečně nestranně – podle zásad právního státu, což tehdy vůbec nebylo zvykem? A nezhroutí se mu celá tato konstrukce tím, že spoustu ze zajatců stejně později odsoudí k smrti? Stejně záhadnou postavou je Mallinová. Autorka se často retrospektivně vrací do jejího dětství a mládí, takže celý příběh je zároveň sondou do temných oblastí zneužívání dětí a rodinného násilí. A kdo je vlastně malý Eino, chlapec, kterého po předání Mallinové soudu na její prosbu navštěvuje Harjula?

Landerová volí hlavně er-formu, zřejmě aby vyvolala zdání objektivitu; samozřejmě s mnoha střihy a střídáním perspektiv. Přesto čtenáře zrovna nešetří; orientace v textu není zdaleka tak snadná, jak by to odpovídalo prvoplánovému thrillerovému čtivu. Příběh o dobru a zlu, lásce a nenávisti, zločinu, vině, spravedlnosti a vykoupení i o víře a naději, příběh plný zvratů rozehrává tak poutavě, že by překvapivě působilo vlastně jakékoliv vyústění. Přispívá k tomu i milostný několikaúhelník, který vznikne už ve chvíli, kdy Harjula veze Mallinovou po moři loďkou k polnímu soudu, podaří se jim ztroskotat a několik dní zůstanou sami na opuštěném ostrově. Občas se zdá, že Hallenberga více než vá-

lečné zločiny Mallinové zajímá to, co se zde mezi ní a Harjulou vlastně stalo – protože po této ženě sám touží. A aby toho nebylo málo, do děje zasáhne i Hallenbergova žena, koketující s Harjulou.

Vedle rozsáhlé zvířecí symboliky, kterou autorka svou knihu doprovází (už jen zdařilá fotografie vlků na obálce), je třeba poukázat na rozsáhlé možnosti sociologického a ideologického čtení díla. Zajímavá je v tomto smyslu například Hallenbergova povýšenost vůči Harjulovi, kterou lze vysvětlit nevraživostí tradičních vyšších vrstev se švédskojazyčnými kořeny (Hallenberg) vůči dlouhodobě a nově se formujícímu vzdělanstvu finskojazyčnému (Harjula). Knihu uvozuje citace z novinového článku jiného finského spisovatele, Ilmariho Kianta (do češtiny byl přeložen jeho román *Červená čára*, 1962), který nás zasvěcuje do spektra předsudků, které chovali bílí vůči „plebsu“: „[...] v nižších společenských třídách znamená sblížení mezi mužem a ženou jen a jen zvířecí páření. Jinou formu sblížení neznají.“ (s. 266) Spektrum interpretačních strategií může obohatit i výklad feministický: nebudeme prozrazovat, kdo nakonec „vyhraje“, komu se tuto „divnou dobu“ podaří přežít a co je jeho hnacím motorem.

Ani český čtenář by si dnes již neměl stačit s výkřiky typu „všechny rudé museli postřít, aby Finsko nepřipojili k bolševikům“, k nimž by mohl být – v rámci přehodnocování velké části moderních dějin po roce 1989 – náchylný. S takovými zjednodušujícími závěry se však při poctivém hledání kořenů konfliktu finské občanské války nedostaneme daleko. K tomuto poznání může přispět právě i kniha Landerové, tím spíš, že je mistrně napsaná a velmi svižným jazykem přeložená do češtiny Vladimírem Piskořem (a nikoliv Danuší Navrátilovou, jak praví tiskařský šotek v tiráži – dlužno ovšem dodat, že jinak kniha vykazuje snad jen jedinou tiskovou chybu). *Rozkaz* je mnohovrstevnaté dílo, v němž si zkušený i méně zkušený čtenář – i čtenář thrillerů – najde rovinu, která mu bude blízká.

Jan Dlsak

„TEN VĚK TRVÁ JEN ČTYŘI ROKY“

Pavel Maurer: Ježek v kleci MauMau, Praha 2013

Publikaci Pavla Maurera by skoro lépe odpovídal název *Foglar v kleci*. Zprostředkovává totiž setkání se starcem umlčeným *kleci* minulého režimu. Rozhovor vznikl už vprostřed osmdesátých let a neměl tehdy naději na vydání. To se změnilo, když devadesáté roky nastolily foglarovský boom, ale Maurer takticky vyčkával dál. Předběhly ho tak knihy Václava Noska-Windyho *Ještěbří perutě* (1999), Jiřího „Pedra“ Zachariáše *Stoletý hoch od Bobří řeky* (2007), Miloše Zapletala *Záhady a tajemství Jaroslava Foglara* (2007) či Miloše Dvorského *Mýtus zvaný Stínadla* (2011). Foglar sám vydal autobiografii (hned ve dvou verzích) – a přece se Pavlu Maurerovi povedlo získat i takové informace, které žádná z těchto adorací nezohlednila.

Nejde navíc o jediné interview, je to hned šestice rozhovorů. „Zpovědník“ je nahrál na magnetofon v zimě 1982, během veřejné besedy 12. 4. 1983, 4. 5. 1983, 27. 6. 1983, 20. 9. 1984 a 28. 2. 1985 a nově je doprovází komentáři, ale i – méně už aktuálními – postřehy a vzpomínkami Pavla Bobka, Miloslava Šimka, Jiřího Grossmanna, malířů Marko Čermáka

a Zdeňka Buriana, ale i Honzy Vyčítala, Jiřího Suchého, Jiřího Menzela, Jana Drdy, Jaromíra Tomečka a dalších. Pravda, jejich sentence jsou velestručné, kupříkladu Ladislav Fuks nepoví nic víc, než že „v literatuře pro větší děti zná některé knihy Jaroslava Foglara, který dovede výtečně vystihnout zájmy a tužby chlapeckého věku“.

Po schodišti běžného žižkovského činžáku nás Maurer hned v úvodu knihy vede až do nejvyššího patra pod nebesy a nad strojovnou výťahu. Ocitáme se v časech po smrti Foglarovy matky (zemřela ve 102 letech), v přeplněném bytě bez záclon a s výhledem na Vítkov. Pětasedmdesátiletý spisovatel zde žije sám, ale den co den přijímá návštěvy, své obdivovatele i přátele. Ročně tu otevírá na dva tisíce dopisů a na mnohé odpovídá. Rozplánovanou má doslova každou minutu, nové foglarovky ale napíše za den jen málo. „Řeknu vám,“ sděluje Maurerovi, „že jsem dal Svazu spisovatelů k dispozici zdarma všechny svoje knížky, jen aby je tiskli, což je nabídka, jakou od vzniku naší republiky neudělal žádný jiný autor.“

Ve třetím rozhovoru se vracíme do protektorátu roku 1944. Tehdy chtěl Foglar raději zrušit tradiční letní tábor, ale přece pak vyjel s hochy z oddílu na Sázavu – a pozornosti nacistů neunikli. „Zvedl jsem ruku: »Heil, Hitler!«“ vzpomíná Foglar. Musel tak

učinit? Bylo to vyžadováno, a on měl navíc na starost děti. Ale jinak vystupuje protihitlerovsky, a pravda, taky protiskautsky. Nějaké zalamování palce? Prý nikdy. „Kdyby mohlo být po mém, zůstali jsme oddílem u Tělovýchovy,“ říká dokonce.

Také rozkrývá, které knihy čítal v dětství, a líčí, s jakými obavami nechal svou svátost, totiž mayovku, v rukou listujícího kamaráda, byť ani neopustili byt! Domů by mu ji nepůjčil. A líčí, jak louskal brakové cliftonky a opisoval je pro spolužáky, jednu za dvacet haléřů.

Jinou málo známou skutečností je to, že po matčině smrti procestoval notný kus Evropy. Přinejmenším Francii, Španělsko, Švýcarsko, Itálii a Skandinávii. Na ženitbu ale už bylo pozdě. Tehdy dokázal „spát tři, nejvíce čtyři hodiny,“ zasvěcuje nás Maurer, „a většinu noci probděl. Vymýšlel si roztodivné hry, hledal slova od A, pak od B a opakoval si: Blázen, blážínek, no, už usínám... Borovice, barvička, batole, batoh, balzám, no, snad už dřímám. Už musím každou chvíli usnout. A ono stále nic. Děsil se.“

Maurerova knížka nepřináší ucelený portrét osobnosti a rozhovory jsou vedeny spíš konvenčně, byť ne chaoticky. Jeho práce je ovšem jedinou rozpravou s Foglarem v tomto rozsahu. Ano, třeba i Karel Hvižďala uveřejnil foglarovské interview, ale jen v denním tisku. Oproti

tomu Pavel Maurer předkládá přece jen určitý průřez spisovatelovým životem. Zvíme třeba, že Foglarovi byly teprve čtyři roky (1911), když mu zemřel otec. Právě to se stalo jednou z určujících událostí jeho života a na den pohřbu vzpomíná takto: „Bylo velmi horké, žhnoucí počasí. Stál jsem opřený o rozpálenou zeď naší vilky a bezstarostně se smál. Čumilové, kluci z okolí, říkali: Hele, jemu umřel táta – a on se směje.“ Chudobu dětství pak nejlépe ilustruje skutečnost, že si na bicykl vlastnoručně vydělával tři roky.

Nechtěl či neuměl opustit pomyslnou krajinu dětství a v dopise pro knihu ofotografovaném vzkazuje dětem, aby si vážily „každé hodiny, dokud jsou ještě chlapi, a cenili si toho a předčasně z toho času neutíkali. Ten věk trvá třeba jen čtyři roky,“ dodává.

Co dnes s takovou radou? Lze podle ní žít? Možná chvíli, ale pak to dopadne jako s Bradburyho radami, jak psát: přečetli jsme je, žasli nad nimi, pokývali hlavou a šli jsme dál. Ano, každý člověk je jedinečný a nerovný ostatním, ale někteří jsou jedineční a nerovní ostatním víc. I Foglar se vymykal a Maurerova práce to zachytila. Je to sonda do jednoho specifického života a není upovídána. Méně tu znamená víc.

Ivo Fencel

MÁME HLEDAT NOVOU GENERACI

Psáno z Říma, psáno ze Ženevy: Výběr vzájemné korespondence Jiřího Pelikána a Dušana Havlíčka v letech exilu 1969 až 1989 Burian a Tichák, Olomouc 2013

Listy jediné přežily. Časopis vydávaný v Římě Jiřím Pelikánem tvořil společně s římskými *Studiemi* Karla Skalického a pařížským *Svědectvím* Pavla Tigrida trojici nejvýznamnějších časopisů posledního československého politického exilu. Vydávání *Studií* ukončil Karel Skalický „Slovem na rozloučenou s našimi čtenáři“ hned v roce 1990, a to ještě z Říma. *Svědectví* zaniklo o dva roky později v Praze.

Listy oproti tomu přechod do vlasti zvládly. Postupně měnily šéfredaktory, vydavatele i podtituly. Přežily i smrt svého zakladatele Jiřího Pelikána. A dnes je pod vedením novináře Václava Žáka vydávají v Olomouci redaktori Václav Burian a Tomáš Tichák.

Po návratu do Československa se *Listům* podařilo propojit levicový exil a disent. A v posledních letech se zdá, že se povedlo i to, co v jednom z dopisů recenzovaného souboru zaznívá jako otázka: nezůstaly jen tribunou osmašedesátnického exilu (Jiří Pelikán psal o „*orgánu* »generace« *procesu* »obnovy«“), ale v posledních číslech získávají i autory narozené třeba až na přelomu osmdesátých a devadesátých let.

Knihy *Psáno z Říma, psáno ze Ženevy* na 334 stranách přináší dvě stovky dopisů, které si vyměnili Jiří Pelikán a Dušan Havlíček. Je vybavena stručným úvodem, obrazovou přílohou včetně faksimilů některých dopisů a jmenným rejstříkem.

První publikovaný list pochází z října 1969, poslední pak ze září 1998, většina však byla odeslána do konce roku 1986. Z let 1987 a 1988 je otištěn vždy jen jeden dopis, úplná proluka následuje v letech 1989–1990. Originály jsou podle informací z knihy uloženy v archivu Dušana Havlíčka a jejich scany v archivu časopisu *Listy*.

Jiří Pelikán (1923–1999) byl účastníkem protinacistického odboje, poválečným funkcionářem Mezinárodního svazu studentstva a během československého jara ředitelem Československé televize. Po odchodu do exilu se usadil v Itálii, kde založil a vydával dvouměsíčník *Listy*. Stal se spolupracovníkem a posléze dvakrát evropským poslancem Italské socialistické strany.

Novinář Dušan Havlíček (1923) byl v létě 1968 jmenován vedoucím úseku médií na ÚV KSČ. Po okupaci odešel jako korespondent Československé tiskové kanceláře do Švýcarska, kde získal politický azyl. Působil pak v různých televizích coby pracovník výzkumu. Řadu let byl členem redakční rady *Listů*, a jak vyplývá z vydané korespondence, také jedním z editorů publikovaných článků.

Soubor *Psáno z Říma, psáno ze Ženevy* se může stát svého druhu rozcestníkem zájemce o český levicový exil. Najde v něm řadu odkazů na témata a konflikty, jejichž kontext už dnes bude muset dohledávat. Dozví se leccos o edičních a finančních problémech spojených s vydáváním exilového časopisu i o ideových střetech. Zjistí, že exil – podobně jako disent – zdaleka nebyl jednotnou skupinou, a uvědomí si hranice, které jednotlivá prostředí oddělovaly. Zvláště a opakovaně kritičtí jsou oba autoři k německým aktivitám šachisty Luďka Pachmana. „*Odřekli jsme*“, píše na-

příklad Dušan Havlíček za sebe a svou ženu v lednu 1984, „*od letoška Magazin a tím pokračo i Reportéra. [...] Proč? Inu, ty primitivní útoky na »bývalé komunisty«, s kterými není nejen radno spolupracovat, ale ani snad mluvit, mi už lezly krkem. Jako kdyby [...] nejvyšší spolupracovníci Reportéra nebyli nikdy členy KSČ. Jéjé, byli, a jací. Kapka, kterou sklenice přetekla: nejbližší přátelé Jirky Ledera – Škutina a Pachman – nepovažovali za nutné přijet na jeho pohřeb, protože měli jiné »zástoje«.*“

Jako naléhavá otázka vyvstává i poměr mezi informacemi z domova a texty o západoevropské socialistické teorii, o které měli zájem domácí čtenáři *Listů*. Zatímco „*naši předplatitelé venku (asi 2500 platících lidí, kteří nám umožňují vlastně celý podnik držet)*“, psal Pelikán Havlíčkovi v zimě 1978, „*si spíše přeji informace z domova a neradi vidí teoretické úvahy, zvláště přístupné v západním tisku.*“

Během přípravy pracovních schůzek redakční rady se zvažovalo také to, zda by *Listy* měly být časopisem generačním (a tedy hovořit k publiku, ze kterého vzešly), anebo politickým, který bude hledat i spolupracovníky a autory mladší. Havlíček s Pelikánem diskutovali i o tom, jak komentovat změny spojené s perestrojkou v Sovětském svazu. „*Čím dál více se utvrzuji v mínění*“, napsal Havlíček Pelikánovi v říjnu 1985, „*že Mlynářův článek o Gorbačovovi byl vlastně nedobrý. U dobrodružných lidí vyvolal neodůvodněné iluze. Gorbačov je především první tajemník sovětské partaje, a jestli někdy za mlada pronášel neortodoxní kecy, tak to nic neznamená. [...] Mlynáře samotného také nelze soudit podle toho, co říkal jako student v Moskvě.*“

Politickými a organizačními debatami se přirozeně prolínají zprávy o dětech,

kteří se musejí učit česky, nacházejí si možné partnery a samy se stávají rodiči. V dopisech lze nalézt také odkazy na celou řadu vystoupení Jiřího Pelikána týkajících se reformního komunismu a československého roku 1968. Tematizovány jsou životní podmínky exulantů i obavy z práce Státní bezpečnosti: příkladem může být do výboru zařazená informace o výbušné zásilce doručené Jiřimu Pelikánovi v únoru 1975. Opakují se zmínky o otevřenosti Tigridova pařížského sídla, kterou lidé z *Listů* vnímali jako projev nedostatečné obezřetnosti. Zaujme i Havlíčkova zpráva, že si na ukládání své korespondence začal pronajímat trezor.

Listy jako jediný z trojice nejvýznamnějších exilových časopisů stále existují a mají možnost samy dokumentovat svou činnost. Soubor dopisů *Psáno z Říma, psáno ze Ženevy* navazuje zejména na předchozí ediční počín Dušana Havlíčka, knihu *Listy v exilu: obsahová analýza časopisu Listy, které v letech 1971 až 1989 vydával v Římě Jiří Pelikán* (Olomouc 2008). Ta je kromě tematické a autorské analýzy také čítankou vybraných textů z exilového časopisu.

Dalším z podkladů pro autory, kteří by chtěli psát o *Listech* a celém okruhu Československé socialistické opozice, jistě bude kniha italského historika Francesca Caccama *Jiří Pelikán a jeho cesta socialismem 20. století* (Praha–Brno 2008), obsahující i odkazy na italské archivní fondy spojené s Pelikánovou prací.

Společně s uvedenými tituly je přítomný soubor nezbytným zdrojem pro budoucí texty věnované československému demokratickému socialismu ve druhé polovině minulého století.

Patrik Eicher

OSAMĚLOST A SMUTEK V KONTURÁCH NADĚJE

Johan Harstad: Záchranka Z norštiny přeložila Ivana Řezníková Pistorius & Olšanská, Příbram 2013

Norští autoři si v poslední době nemohou rozhodně stěžovat na nezámek českých překladatelů a nakladatelství. Na výsluní popularity čtenářů, a nejen našich, se stále vyhrívá Jo Nesbø se svými řemeslně velmi dobře zvládnutými detektivními příběhy. Z práz dalších spisovatelů mě zaujal zejména generační román Carla Frodeho Tillerera *Kroužení* (2007; č. 2012), z novinek posledních měsíců pak oceňuji melancholickou novelu Pera Pettersona *Na Sibiř* (1996; č. 2013). A k vydařeným počínům řadím i překlad povídkové sbírky *Záchranka* (2002; č. 2013) mladého norského autora Johana Harstada (nar. 1979).

Jednotlivé povídky nám zprostředkovávají pohled do vnitřního světa protagonistů. Vystupují zde osamělé mužské postavy (a jejich blízcí, kteří se jim odcizili nebo je opustili). Nemohou se vymanit z pasivity, která přechází až do citového ochromení a apatie. Tápou, nejsou mocni žádného uvědomělého směřování či plánů. Přesto se snaží udržet se při životě, ač v něm postrádají smysluplnost. Jejich prožívání bývá víceméně vyplněno tichem; mlčení jen občas přeruší ozvěny vzdálených slov, jinak se točíme v kruhu obsedantních myšlenek a vzpomínek. Pokud se reminiscence dotýkají mládí, nepřinášejí nostalgicky zabarvené idylické obrazy, ale spíše připomínají dávná pokoření.

Harstad často tematizuje sny a také katastrofické vize protagonistů. Autorova imaginace rozvíjí traumatické představy

tragédií a umírání. Postavy si představují možné katastrofy (havárie letadla, zavalení lavinou, utonutí v potápějícím se autě či rozražení lebky po zásahu airbagem), a to značně naturalisticky. Kromě toho se potýkají s četnými fobiemi, třeba s panickým strachem z uzavřených prostorů, vody či smrti. Do této temné tóniny vstupuje – v každé povídce – obraz či alespoň zvuk projíždějící záchranky; ta se navíc stává fatálním úběžníkem osudů několika postav. Pochmurné ladění celé povídkové sbírky však nepochybně pouze v těchto motivech, ale také v bolestně reflektovaných slovech, od nichž se nelze oprostit. Norský spisovatel rovněž velmi účinně pracuje s modalitou prostoru a kategorií času. Jednotlivá místa v sobě konzervují specificky dusnou atmosféru, jejíž podpovrchová přízračnost ovšem vyrůstá z všednodenního prožitku. Zdá se, že právě ve snoubení realističnosti a jisté dávky fantastičnosti spočívá onen experimentální charakter Harstadova psaní, na něž upozorňuje i text na obálce.

Druhým z ústředních motivů, který – stejně jako ten titulní – spíná všechny povídky, je již zmiňovaná osamělost, izolovanost člověka od okolního dění a jeho odsouzenost nést břemeno existence bez podpory blízkých. Počáteční představy, s nimiž protagonisté vstupují do života (včetně rodinného), jsou konfrontovány s vědomím, že počáteční elán bude stejně přehlušen ubíjející realitou, která je odcizí partnerům, rodině, okolí. Pocit alienace může vést až k sebevraždě; a v každém případě k deprimujícímu poznání, jak je fenomén samoty jednotlivce ve světě počátku třetího milénia rozšířen: „*Kdyby si všichni opuštění lidé na světě lehli jeden vedle druhého, řetěz z jejich těl by několikrát obtočil zeměkouli. Jenže my nechodíme ven. Neset-*

káváme se, neleháme si vedle sebe. Jsme uvnitř, za okny“ (s. 129).

Vnitřní svět protagonistů se před námi často otevírá nedlouho poté, co je opustila partnerka; v jednom případě krátce po smrti milované družky, s níž nyní již starý muž strávil celý život. Reflexe osamělosti nevyhnutelně směřuje k otázce, jaké to je, zemřít jako zapomenutý a v podstatě zbytečný člověk. Jednotvárné pojetí existence jako řetězu stereotypních úkolů činí z postav zmechanizované bytosti, jejichž určující ambicí se stává nějak to všechno vydržet a přežít. To je ovšem mnohdy složitě, neboť spojení nudy a vnitřního vyhasnutí (včetně profesního vyhoření) s dostatkem peněz vede k naprosté otupělosti, od níž nebývá daleko ke smrti či přinejmenším myšlenkám na ni. Na psychickém rozpoložení hrdiny povídky „airbag“ je přesvědčivě demonstrována skutečnost, že vlastnictví krásných věcí a materiální hojnost neznamenají automaticky spokojenost. Z textů tak zároveň zaznívá i kritika konzumu a současné společnosti a kultury, poznamenané bulvárem a brakovou produkcí. Ironický a polemický osten se obrací proti vykonstruovanosti a přihlouplosti amerického mainstreamového filmového průmyslu, digitálním hrám, nechuti vnímat plynulé chvíle ticha bez elektronických zvuků a hudby v pozadí anebo třeba proti neustálému fotografování (včetně pořizování snímků lidského neštěstí).

Dominující zaměření na temnější stránky existence v Harstadově *Záchrance* připomene na nejednom místě poetiku švédského spisovatele Augusta Strindberga; z jeho pozdní tvorby především autobiografický román *Osamělý* (1903). Přestože uvedená díla dělí bezmála sto let a liší se i žánrem, u obou autorů pozorou-

jeme snahu nalézt přesvědčivý výraz introspektivním ponorem do psychiky postav. V případě Harstadově se tak navíc děje pomocí narativního proplétání jednotlivých povídek; variování leitmotivu z perspektivy několika postav účinek ještě zesiluje.

Prózy reflektující niterné stavy protagonistů však u Harstada nakonec nevyznívají zcela beznadějně. V několika z nich je naznačen potenciální obrat k lepšímu navázáním partnerského či přátelského vztahu. Existenciální krize se tedy většinou nejeví jako definitivní a osamocení jako nezrušitelná. Některými příběhy dokonce prokmitnou záblesky shovívavé ironie a humoru či tragikomičnosti. Například v konstatování, že dokud je slyšet, „*že televize hraje, jsou tu známky života. Dokud se díváš na televizi, nemůžeš zemřít*“ (s. 12). Nebo v obrazu pracovníka firmy, který kvůli airbagu, který považuje za nebezpečný, raději nejezdí služebním vozem a využívá místo toho hromadné dopravy, ale auto každé ráno před sídlem společnosti přeparkuje, aby vzbudil dojem, že v něm přijel: „*Zpočátku jsem tu myšlenku považoval za geniální, myslel jsem, že na to nikdo nepřijde, ale během posledních týdnů jsem pochopil, že tohle prostě děláme všichni do jednoho, s výjimkou vedoucího vývojové sekce, který cestou do práce vyzvedává šéfa, Velkého kormidelníka, dostává za to cestovní náhrady navíc, Mao sám samozřejmě neřídí, přece jen nemá sebevražedné sklony*“ (s. 70).

Harstadův povídkový soubor *Záchranka* lze doporučit všem, kdo touží po kvalitní literatuře silných prožitků. A doufejme, že si budeme moci brzy přečíst další autorova díla v českých překladech.

Pavel Horký

„Naše životy jsou truchlivé jak pláč
Jednou k večeru šel z herny mladý hráč
venku sněžilo nad monstancemi barů
vzduch byl vlhký neboť chýlilo se k jaru
avšak noc se chvěla jako prerie
pod údery hvězdné artilerie“

Dobry den, miláčkové. Verše z legendárního Nezvalova *Edisona* jsou pozadím, na kterém se odehrává hra barevných hmotných stínů reality. Přeludný rozhovor dvou bytostí, čtyřcátníků u hostinského stolu, přetekl z minulého dílu. Postavy: K. – ženáč a nábožensky založený horlivec, Vypravěč – já, starý mládenec, příšera. Doba: zimavo, noc, pustina na okraji města. Občas, jednou za hodinu, za okny zahučí motor, zaskřípou brzdy autobusu ve stanici. Rekvizity: reklamní ubrus od dodavatele piva, stojánek na papírové tácky, slánka-pepřenka-párátka v celofánovém obalu, plastový popelník.

Na stole právě přistály dva zamžené püllitry, pěna lehce klouzá po skle. V průzračném jantarovém obsahu se rodí a zanikají řetězce bublin. Napítí – říz! Spokojené frkání a polykavé odmlky. Rozkošnické tiché říhnutí. ...Chvilkové spočinutí v homeostáze.

„...Víš – jak jsi se před chvílí ptal na ty moje osobní ministerstva a vládní úřady, kdysi dávno to bylo strašně důležité. Musel jsem nějak pojmenovat to živý a děsivě toužící, tu sílu, která se ve mně rodila. ...Víš, já byl v tomhle nějakéj zpožděnej, starší rodiče, jedi-

náček. Rozumíš? ...Já myslím, že víš, o čem je řeč?“

„...Ty vado! Jasně že vím. Kurník, vždyť jsme to už kdysi probírali. Já mám ale poslední dobou pocit – nějaký druhý, sestupný puberty, dozrívám, tělesně slábnu do stavu tzv. mladýho geronta. Průvodní jevy – sentimentalita a zároveň cynismus, obžerství a tzv. denní snění. Kuchyřznalectví a chronické kanapáčnictví. Věškerá sexualita se mi vtělila do takový holčice, která mě někdy nad ránem navštěvuje. Succubus je to překrásný, má proměnlivé rysy žen a dívek, které jsem znal, je podoben andělským tvářím – kamarádkám z dětských let. Krátká přátelství z letních táborů, ze sousedic chatové osady, hráli jsme si v křoví na doktora a na indiány, svazování a urgentní kontrola genitálií. Nejvíce má ta laskavá halucinace tváře žen, které jsem třeba jen letmo kdesi před lety zahlédl, v tramvaji například – vyzářil jsem tehdy těžké kvantum horké energie a ty ženy se třeba jen lehce, do sebe usmály. Zajímavé – ten zvěřinec, ty holé, mnoha hodinovými souložemi vyplněné týdny – to si takřka vůbec nepamatuju, a když si na to vzpomenu – tak to už není emocionálně obsazený, nic mi to neříká. Jsem trubec umírající v lepším medu vzpomínek.“

„...Nó, klobouk dolů, je vidět že jsi literát. A na umření taky zrovna nevypadáš. Dvojitou tlačenku jsi snědl dřív, než jsem si stačil opepřit svoji porci.“

„Jo, tohle mi de! Trénuju fest – sním kastrol špaget, talíře už moc nepoužívám. Krmení hrocha – to je moje nynější stolování. Zkrátka – jak ty, samozřejmě v jiné souvislosti, říkáš:

»...Moji vrstevníci mají za sebou první rozvedená manželství, a já jsem se sotva naučil pořádně si honit brko!« Krátce se zamyslím, něco neodbytného. Něco K. před lety velice přesně popsal. Fenomén, který se teď pro mne pomalu stává aktuální.

„...Hele, K. Ty jsi mi kdysi dávno, je to snad deset let, vyprávěl – že jsi chodil sám po krajině, byl jsi zablokovaný tou sexuální potřebou, že jsi nemohl, resp. neuměl navazovat normální kontakty s holkama. Říkal jsi mi tehdy – že, jako taková pomůcka, chodila tehdy s tebou taková jakoby heideggerovská nika, taková jako »dívka v záporném stavu existence«? Jak to prosím tě tenkrát bylo, jak jsi to pojmenoval?“ ...Poměrně nezávazný tón mé řeči přerušil hlas, jako když někde v pralese zahuláká hulman nebo jiný huňatý „pozoun“. Následovalo bouchnutí pěstí do stolu. Celá hospoda pohlédla k našemu stolu a já pochopil, že K. přeladil na jinou „pravěkou“ rovinu své bytosti. Výtah jeho ega samovolně poklesl o několik pater směrem k suterénu. Regredoval. ...Usmíval jsem se na všechny strany. Hlavy se otočily ke svým püllitřům. K. byl po chvíli schopen normální řeči, ale bylo vidět, že se pořád musí ovládat. Zmáčkł jsem nevědomky tlačítko pro evakuaci, málem vyletěl z „kokpitu“ svého těla, sedí na krabici dynamitu a nevím, jestli má záložní padák.

„...Sorry, nevěděl jsem, že je to pořád tak živý.“ K. mi hledí zblízka do tváře. Nevím, jestli je to pokus o agresi, nebo spíš omluvná prosba, asi to bude oboje zároveň.

„...Ty vole! Ty vole, vole! Aáááh, ty vole!“ K. plačtivě, až tak nějak orgasticky vzdychá. Kdybych tohle tušil, tak se tomu zdaleka vyhnu. Tolik let je ženatej, fotr od rodiny, pracant ve firmě. Zároveň jsem rád, že je uvnitř tak vroucí a živěj, živěj, až jde z toho strach. ...Po chvíli je schopen slova. Naklání se ke mně a vroucně hovoří: „Rozumíš, to je pořád ve mně! Pořád! Musím to skrejtovat, hlavně před ženou. Proto ty masérky, rozumíš. Tlak! Tlak, kterej narůstá, nezmenšuje se, den ode dne, rok za rokem je mohutnější a hmotnější! ...Říkám jí – momentální ontologická nedostatečnost! Chodí se mnou všude! Proto musím párkrát do roka vyrazit sám do lesů. Její tvář vidím pod obličejí všech žen, které jsem miloval, je to starodávná malba neskutečné krásy. Biblické, mandlové oči Černé madony prosvítají pod nedokonalou, novodobou přemalbou. Chodím desítky kilometrů nocí, až do svítání. Pach hub v lesních roklích pod tlejšími větvemi a měsíc v úplňku mi evokují její intenzivní tělesnost. ...Párkrát jsem musel utíkat, připleťl jsem se nevědomky honcům při podzimním honu do rány. ...Chodím pak ke zpovědi, to jediný mi pomáhá.“ Kývu hlavou a chvíli mlčím. Na tu naprostou otevřenost nemůžu odpovědět nějakou zlehčující replikou. Povídám: „Hele, pamatuješ, jak jsme před lety, ve dvou, vypili litrovku vodky? Do rána jsme si předčítali oblíbený, prastarý autentický pasáže z Novýho zákona.“ K. zasvítily oči, vzpřimil se a pronesl jasným hlasem: „Nech, ať mrtví pochovávají mrtvé své.“

Václav Kahuda

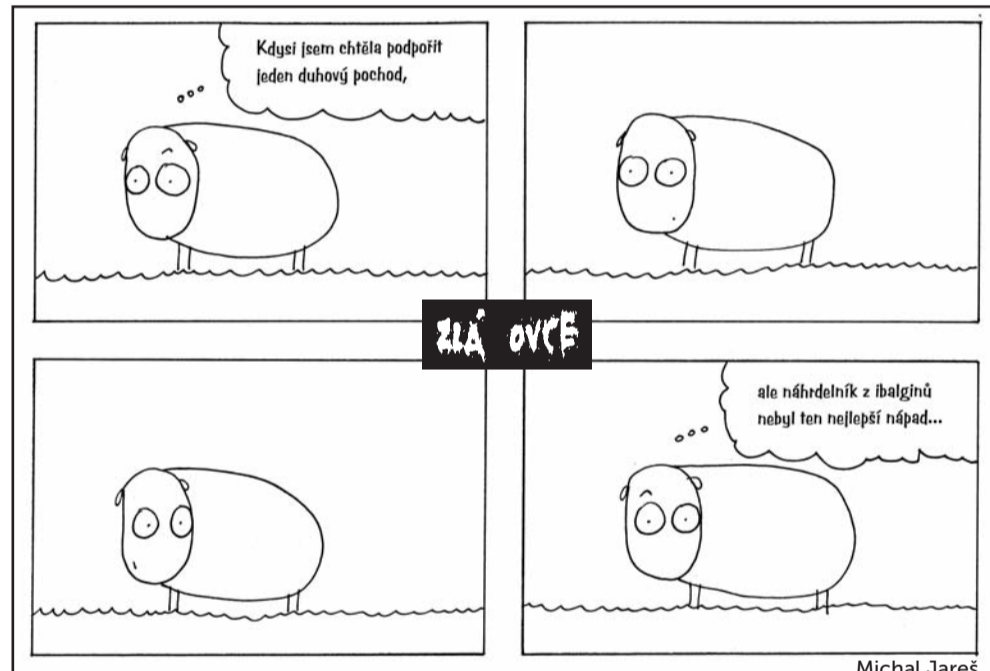
OHNIŠKO |

SATORI

V ulici nad námi kvetou stromy. V lednu jistě nevídaná věc. Znovu a znovu na ně nevěřičně hledím. Kvetly už v prosinci, hebkými bílými kvítky. Chodím tudy na hřbitov. Ne s květinami na hrob ani rozjímat o smrti, ale poslouchat ptáky. V ptáčích se vyznám tak málo jako ve stromech, ale našťestí mi to nevadí. Nejde mi o jména, ale o vjem. Hřbitov jako útočiště živých. ...Včera jsem se cestou ze hřbitova zastavil u asijských bratří, jak je rád nazývám. Že mají „open“, hlásá vždy blikající neon, povědomý jinak spíš ze dveří hampejzů. Možná taky jedou přes noc. Občas za pokladnou bývá půvabná sestra s mandlovýma očima a mírným, trochu tajemným

úsmevem. Když se na ni usměju, usměje se víc a sklopí oči. Vidím ale, že do duše jí nevidím. Ani jejím soukmenovcům. Prodejnou jsem tentokrát jen proletěl, uchopil jogurt, čtvrtku chleba a hnal se k pokladně. Když mi bratr vracel peníze, na monitoru před ním kromě částky, již mi namarkoval, běžel film. Ruka s nožem se právě blížila ke krční tepně. Ruka s penězi se zastavila na půl cesty. Chtělo se mi dost čurat (proto jsem tak spěchal), ale ruka s mincemi sošně znehybněla. Zahleděl jsem se tedy na monitor a spolu s bratrem tiše sledoval nůž, jak ve zpomaleném záběru prochází tepnou. Řízy řízy. Tam a zase zpátky. Čas se zastavil. Zmocnil se mě nečekaný klid. Náhle jsem pochopil, že všechno je v naprostém pořádku.

Milan Ohnisko

Michal Jareš

VYSOKÉ PODPATKY |

BLUE TRAIN

Jedu domů. Po trati. Za námi Vánoce. Je ráno. Lednový ráno. Vlídny průvodčí cestujícím fóry vypráví. Jízda nekončí. Tenhle vlak nikde nestaví. A telegrafní dráty hrajou mi to dlouhý monotónní blues.

Listuju detektivkou. Vražda potřebuje reklamu. A co poezie? Že by se jí komerce netýkala? Že by si holka přeci jen nezadala? Třeba jen naoko? Nakladatel ji bude krýt? Vždyť zná její CENU! Co udělá pro to, aby prodal náklad o třech stech kusech?

Na Tři krále toho byly plné sociální sítě. O pár dní později i noviny. A nakonec se přidala televize. Básník Petr Hruška ztratil v pondělí šestého ledna ve vlaku rukopis své nové knihy. Nositel Státní ceny, kdybyste nevěděli. A proto hledejte! Národ přišel o jeho první prózu! Možná...

Silný příběh dojde. Kameraman snímá ostravského básníka uprostřed prázdného vagonu. Redaktorka se ptá olomouckého profesora: Stává se to často? Pátý díl Okresního města. A ten Hemingway! Beránku náš na nebesích! Hledejte! Dva sešity A5 plné rukopisů. S černými deskami a červe-

nou ořízkou. Ten druhý má na obálce fotku psa! Azore, stopa! Čuče bestseller! Nebo aspoň pošli Hruškovi větu. Haf!

Národní tragédie? Nebo autorská strategie? Hruška, ano Petr Hruška! Ten, co zapomněl zelený svetr u Hobita? Co mu málem shořelo auto, než vjelo do lodí? Ale ano, vždycky se ty dveře zavíraly! Před ním vždycky. Měsíce a měsíce se mýjeli. Ten? Musí učit, aby se uživil. A v tom ústavu je... No jasně, že brněnským. Vidíš, vytahaný triko, dlouhý vlasy... To nemá na počítač? Nebo aspoň psací stroj? A fakt to napsal? Nemá prostě jenom prázdný šuplíky?

Takhle se z básníka dělá ta celebrita? A ze zašantročenýho sešitu bestseller?

Nejsou jen ztráty, jsou i nálezy! Máme své básníky. Poezie žije. Probírám odpadkové koše na každém nádraží. Ptám se bezdomovců. Den co den u trati čekám s bláznivou nadějí... Na ty, co v zářez uvidí: že trocha poezie nikoho nezabije! Ani ve zpravodajství. Tatko, neseď u té televize. Zajdi koupit nějakou tu knížku básniček... A přepni na tu detektivku!

Vaše Melissa Pink

Ročník XXV. Vydává Klub přátel Tvaru. Vychází s podporou Ministerstva kultury České republiky, Státního fondu kultury České republiky a Nadace Český literární fond. Šéfredaktor Adam Borzič. Redaktoři Roman Kanda (zástupce šéfredaktora), Svatava Antoňová, Simona Martínková-Racková, Michal Škrabal a Milan Ohnisko. Tajemnice Petra Horáková. Korektorka Petra Patáková. Předseda Klubu přátel Tvaru Pavel Janoušek. Adresa redakce: Na Florenci 3, 110 00 Praha 1, telefon 234 612 398, 234 612 407. E-mail: redakce@itvar.cz. Redakcí nevyžádané rukopisy, kresby a fotografie se nevracejí. Logo Lukáš Pertl. Podle grafické osnovy Tomáše Krejčího úprava, sazba a zlom programy QuarkXpress 7.5 a Adobe Photoshop 7 CE Stanislav Dvorský. Tisk Calamarus, s. r. o., Praha. Rozšiřuje A. L. L. Production, spol. s r. o., První novinová společnost, a. s., Mediaprint & Kapa Pressegrasso, spol. s r. o., MediaCall, s. r. o., a redakce. Předplatné ČR: Call Centrum, tel. 234 092 851, fax 234 092 813, e-mail: predplatne@predplatne.cz, http://www.predplatne.cz; redakce Tvaru. Předplatné SR: L. K. Permanent, s. r. o., P. P. Č. 4, 834 14 Bratislava, tel. 00421 7 44 453 711, fax 00421 744 373 311. Objednávky do zahraničí: A. L. L. Production, spol. s r. o., Hvozďanská 3-5, Praha 4 a redakce Tvaru. Předplatné může být hrazeno v eurech. Distribuce pro nevidomé: Sjednocená organizace nevidomých a slabozrakých ČR – SONS – Na Harfě 9, P. O. Box 2, 190 05 Praha 9, tel. 266 038 714, http://www.brailnet.cz

2014/3

www.itvar.cz • MK ČR E 5151 • ISSN 0862-657 X • F 5151 46771 • 30 Kč • 6. února 2014

